

Näkökulmia maanpuolustustahtoon

Toimittanut: Sampo Terho

Maanpuolustuskorkeakoulu
Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

Julkaisusarja 2/2010 Artikkelikokoelmat, No 5

Näkökulmia maanpuolustustahtoon

Toimittanut Sampo Terho

2010

© Maanpuolustuskorkeakoulu/ Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

ISSN 1798-0402

ISBN 978-951-25-2139-5

PDF 978-951-25-2140-1

Taitto: Tiina Kokkonen/TKKK

Edita Prima Oy

Helsinki 2010

SISÄLLYSLUETTELO

Sampo Terho	
ESIPUHE	4
Risto Sinkko	
MAANPUOLUSTUSTAHDON MITTAAMISEN VAIHEITA JA HAASTEITA	5
Ville Niemi, Sampo Terho (johdanto)	
HENKISEN MAANPUOLUSTUKSEN SUUNNITTELUKUNNAN MIETINTÖ VUODELTA 1964	50
Ville Niemi	
YHDYSVALTAIN MAANPUOLUSTUSTAHTO	70
Sampo Terho	
NUORISON MAANPUOLUSTUSTAHTO 2009	88
Sampo Terho	
NUORISON MAANPUOLUSTUSTAHTO 2010	102
Sampo Terho	
YHTEENVETO – NÄKÖKULMA MAANPUOLUSTUSTAHTOON	110

Esipuhe

Tämä artikkelikokoelma käsittelee maanpuolustustahdon käsitettä, tutkimusta ja nykytilaa. Maanpuolustustahto on vaikeasti määriteltävä, mutta sitäkin tärkeämpi osa asevelvollisuuteen perustuvaa maanpuolustustamme. Voidaan liioittelematta sanoa, että maanpuolustustahto on koko puolustusratkaisumme perusta.

Pääesikunnan Viestintäosaston tehtäviin kuuluu maanpuolustustahdon seuraaminen ja ylläpitäminen. Tähän liittyen osastolle perustettiin vuosiksi 2009-2010 määräaikainen media-tutkijan virka, jonka allekirjoittanut sai hoidettavakseen (virka sijoitettiin kuitenkin Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitokselle). Virkatöiden ohessa päätin toimittaa maanpuolustustahtoon liittyvistä tutkimustuloksistamme sekä muista vastaan tulleista mielenkiintoisista kysymyksistä tämän artikkelikokoelman.

Konkreettisten kyselytulosten ohella artikkelikokoelmassa pyritään selventämään koko maanpuolustustahdon käsitettä. Samalla tarkastellaan maanpuolustustahdon ja sen tutkimuksen pitkäaikaista kehitystä Suomessa aina Jaakko Valtasen ja Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunnan (HMS) työstä saakka. Artikkelikokoelma alkaa Risto Sinkon yleisesityksellä näistä seikoista.

Yleisesityksen jälkeen käsitellään yksityiskohtaisempia kysymyksiä. Ville Niemi kirjoitti laitoksellamme 2009 kaksi artikkelia, joista ensimmäinen oli tiivistelmä Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunnan ensimmäisestä mietinnöstä 1960-luvun alkupuoliskolta. Artikkelit antaa hyvän kuvan suunnittelukunnan huolenaiheista ja ratkaisuehdotuksista, jotka eivät lopulta valtavasti poikkea nykypäivänkään tilanteesta.

Toisessa Niemen kirjoittamassa artikkelissa esitellään Yhdysvaltojen maanpuolustustahdon historiaa, tarkoituksena tutkia millaisista aineksista maanpuolustustahto muodostuu maailman mahtavinta palkka-armeijaa käyttävässä maassa. Palkka-armeijaan turvautuminen luonnollisesti muuttaa kysymystä maanpuolustustahdosta ja sen merkityksestä huomattavasti.

Teoksen ajankohtaisuus ovat vuosina 2009-2010 Pääesikunnan Viestintäosaston teettämien nuorison maanpuolustustahtokyselyiden esittely. Artikkelikokoelman lopuksi tehdään tiivis yhteenveto tärkeimmistä havainnoista ja pohditaan maanpuolustustahdon käsitettä erityisesti Puolustusvoimien näkökulmasta.

Santahaminassa 16.11. 2010

Sampo Terho
Mediatutkija

MAANPUOLUSTUSTAHDON MITTAAMISEN VAIHEITA JA HAASTEITA

RISTO SINKKO

1. Sotilassosiologian ja survey-tutkimusten taustaa
2. Maanpuolustustahdon mittareiden vakiintuminen Suomessa
3. Maanpuolustustahdosta ja maanpuolustusajattelusta
4. Turvattomuuden tunne maanpuolustusajattelun osana
5. MTS:n mittaustuloksia 1997 ja 2008
6. Yhteenveto

1. Tutkimuskohteen taustaa

Maanpuolustustahdon tutkiminen määritellään usein sotilassosiologiaan kuuluvaksi ja viitataan esimerkiksi toisen maailmansodan aikana ja jälkeen amerikkalaisten tekemiin tutkimuksiin, joissa selvitettiin saksalaisten Wehrmachtin sotilaiden taistelutahtoa ja taistelun jatkamista epätoivoiseltakin näyttävässä tilanteessa (Shils ja Janowitz 1948). Toinen merkittävä alan founding-tutkimus oli laaja American Soldier-projekti, jonka kohteena olivat amerikkalaiset sotilaat (Stouffer ym. 1949). Tämä laaja tutkimus raportoitii lopulta neljänä eri teoksena.

Nämä tutkimukset liittyivät käsitetasolla maanpuolustustahdon ja erityisesti sotilaan taistelutahdon käsitteisiin, ja tuon ajan keskeinen lähtökohta oli ”morale”, jolla ymmärrettiin laajasti niitä asennetason asioita, jotka liittyivät maan puolustamiseen, sotaan ja sotimiseen, mutta myös sitä, mitä psyykkisellä tasolla tapahtui taistelukentällä. Hovlandin ja kumppaneiden raportin nimessä esiintyikin jo ”social psychology”, mikä kuvaa sitä, että sittenkään ei ole hedelmällistä määritellä tätä tutkimusaluetta valmiiden tieteiden kategorioiden pohjalta. Parempi lähtökohta saattaisi olla tutkimuskohdekohtainen määrittely.

Sotilassosiologian ensimmäisiin laajoihin tutkimuksiin liittyy myös se, että toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen survey-tutkimusmenetelmät yleistyivät myös tähän käyttöön. Vaikka tietojenkäsittely tuolloin vielä ilman tietokoneita oli hankalaa ja aikaa vievää, toivat survey-menetelmät kuitenkin uudentyypeistä kvantitatiivisuutta tutkimuksiin. Survey-menetelmiä ja kehittyviä otantatekniikoita oli menestyksekkäästi sovellettu USA:ssa mm. vaalitutkimuksissa eli ehdokkaiden kannatuksen estimoinnissa¹.

Sotilassosiologian syntyvaiheita en tässä käsittele laajemmin, koska siitä on suomeksi saatavilla Harisen (1992) tiivis esitys. Harisen näkökulma on sotilassosiologian yhden tutkimusalueen, kiinteystutkimuksen, näkökulma.

¹ Surveyn historiasta ks. esim. Toivonen 1999.

Nykypäivän tutkimuksen kannalta on kuitenkin syytä ottaa esiin joitakin mahdollisia relevantteja näkökohtia nimenomaan sotilassosiologiasta. Määritelmän mukaan sosiologia on tieteenala, joka tutkii yleisenä yhteiskuntatieteenä yksilöitä, yhteisöjä ja yhteiskuntia. Yhteiskunnan rakenteen ja sen säilymisen tutkiminen on sosiologian perustutkimuskohteita. Usein erotetaan makrososiologia ja mikrososiologia. Näin voidaan siis nähdä, että edellä mainittu ”morale” on ihmisten käyttäytymistä, joka samalla on osa ihmisyyhteisön rakennetta, sen säilymistä osaltaan ylläpitävä liimatekijä.

Makrososiologisena ilmiönä voidaan pitää sen tutkimista, minkälainen puolustus- tai armeijajärjestelmä yhteiskuntaan on valittu. Yhtäältä vaihtoehdon muodostaa militia- tai kansanarmeijajärjestelmä eli institutionaalinen järjestelmä, joka perustuu yleiseen asevelvollisuuteen, ja toisaalta vapaaehtoisuuteen perustuva ammattiarmeijajärjestelmä. Suomessa tämän tutkimuskohteen tutkiminen sosiologisena – eli siis sotilassosiologisena – ongelmana on vaatimattomasti kehittynyttä. Usein valinta nähdään vain poliittishallinnollisena päätöksentekotehtävänä². Kysymys siviilikansalaisten maanpuolustustahdosta – erityisesti syvän rauhantilan aikana – on aivan eri tavoin relevantti riippuen valtion valitsemasta armeijajärjestelmästä. Asevelvollisuusjärjestelmän maissa maanpuolustustahto ja siihen liittyvät tekijät ovat usein keskeisesti päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä, ammattiarmeijamaissa kansalaisten maanpuolustustahtoa ei välttämättä pidetä edes kiinnostavana asiana. Maan johtaja – pääministeri esim. Iso-Britanniassa tai presidentti USA:ssa – voi käskää sotavoimia operaatioihin ulkomailla kansalaismielipiteestä riippumatta. Poliittiset seuraukset tulevat myöhemmin seuraavissa vaaleissa tai parlamenttien käsittelyissä.

Amerikkalaisen Rostkerin tutkimus USA:n armeijajärjestelmästä (all-voluntary force) on yli 700-sivuinen yhteenveto aiheen tutkimuksista USA:ssa. Tutkimusta voidaan pitää nykypäivän makrosotilassosiologisena tutkimuksena. Rostkerin tutkimus nostaa esiin myös näkemyksen siitä, että kun armeijajärjestelmässä siirrytään palkka-armeijaan, siirrytään samalla työmarkkinoille kilpailemaan työvoimasta. Tätä kilpailua voidaan puolestaan tarkastella puhtaasti taloustieteen tutkimusasetelmin ja teorioin. Sotilassosiologian perinteisesti tarkastelemat selitysmallit ja selittävät tekijät, arvot, isänmaallisuus, velvollisuudentunto jne. jäävät toisarvoiseen asemaan.

² Surveyn historiasta ks. esim. Toivonen 1999. se asiassa Bobbitt (2002) esittää, että valtio järjestää sotavaimensa ja taistelee sen mukaan, minkälainen sen perustuslaki on. Näin saadaan siis juridinenkin aspekti mukaan keskusteluun. Toisaalta Bobbitt viittaa myös Max Weberiin, jonka mukaan sotavaimien kehittyminen on vaikuttanut yhteiskuntien rakenteeseen.

2. Maanpuolustustahdon mittareiden vakiintuminen Suomessa

2.1. Mittaamisen taustaa Jaakko Valtasen diplomityössä

Kapteeni Jaakko Valtasen diplomityö Sotakorkeakoulussa vuonna 1954 ei ollut suinkaan ensimmäinen tutkimus suomalaisten mielialoista sota-aikana tai sodankäyntiin liittyen. Mielialatietoja on perinteisesti kerätty tavalla tai toisella, ja jatkosodan aikana oli oma organisaationsa tätä varten. Sodan jälkeen tehdyistä survey-tyyppisistä tutkimuksista Valtanen mainitsee ”mielipidetutkimus X:n”, jonka tarkoituksena oli selvittää ”SKDL-aineuksen” käsitteitä ja motiiveja. Valtasen tutkimus oli kuitenkin ensimmäinen puolustusvoimien piirissä uusimmalla survey-tekniikalla ja kiintiöpoimintaa soveltamalla tehty tutkimus. Tutkija itse katsoi aiheen niin arkaluontoiseksi, että itse esitti sen pitämistä valvonnan alaisena.

Tutkimuksesta suoraan ei siis saatu tietoja tai tuloksia julkisuuteen työn valmistuttua. Tiivistelmä työstä julkaistiin Sotatieteellisen Seuran Tiede&Ase -aikakauskirjassa 1957. Työn pohjalta syntyneet ajatukset tulivat kuitenkin julkisiksi Valtasen uusien tehtävien kautta. Hänet kutsuttiin vuonna 1960 Henkisen maanpuolustuksen komitean sihteeriksi. Myöhemmin hän toimi komitean työn ehdotusten mukaan perustetun Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunnan (HMS) tutkimusjaoston asiantuntijana ja HMS:n varsinaisena jäsenenä. Myöhemmin Valtasen aineistoa analysoi sittemmin sosiaalipsykologian professoriksi nimitetty Antti Eskola. Tästä raportti julkaistiin Tiede&Ase -aikakauskirjassa.

Valtasen työtä voidaan pitää keskeisenä suomalaisen maanpuolustustahdon mittaamisen käynnistymisen ja kehittymisen kannalta ja siksi tässä tarkastellaan joitakin näkökohtia Valtasen työn pohjalta. Tarkastelu on tässä suppea, työ antaisi kyllä mahdollisuuksia laajempaan aatehistorialliseen analyysiin. Tarkastelu perustuu Valtasen käyttämiin ulkomaisiin lähteisiin.

Yksi Valtasen käyttämistä lähteistä on Daniel Lerner’in teos *Propaganda in War and Crisis*. Lerner oli yksi keskeisistä tutkijoista heti toisen maailmansodan jälkeen kun sodan hävinneiden maiden – lähinnä Saksan – sotilaiden mielentilaa ja taistelutahtoa tutkittiin. Lerner oli sosiologian professori, hän oli syntynyt 1911 ja kuoli 1980. Sodan aikana ja sen jälkeen hänen tehtävikseen mainitaan Chief Editor of the Psychological Warfare Division, SHAEF (1944-1945), sekä Chief of Intelligence of the Information Control Division, OMGUS (1945-1946).

Lernerin jälkeensä jääneistä dokumenteista on koottu arkisto (Online Archive of California)³. Arkiston tiedoista ilmenee mm., että hänen käytössään oli saksalaisten käyttämiä asiakirjoja samoin kuin kuulustelupöytäkirjoja vihollistaistelijoiden kuulusteluista vuosilta 1944-45 sekä tiedusteluraportteja vuosilta 1944-48. Lerner ei kuitenkaan kuulunut edellä mainitun American Soldier-tutkimuksen tekijöihin. Sen sijaan hän kyllä kirjoitti myöhemmin kirjoja

³ <http://www.oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf4b69n6q0> (Viitattu 7.7.2009).

yhdessä Carl I. Hovlandin kanssa. Hovland oli American Soldier -tutkimuksen kolmannen raportin ensimmäinen kirjoittaja. Valtanen viittaa saksalaisiin kohdistettuihin tutkimuksiin (s. 56) Lernerin kautta.

Lernerin kautta Valtanen viittaa (s. 10) amerikkalaiseen Hans Speier'iin. Speier oli syntymään saksalainen sosiologi, joka muutti USA:han 1933 ja sai kansalaisuuden 1940. Sodan aikana Speier toimi ulkomaisia radiolähetyksiä seuraavassa tiedustelussa päällikkönä (Acting Chief of Foreign Broadcast Intelligence Service). Sodan jälkeen hän toimi jälleen sosiologian professorina. Vuosina 1948-1960 hän toimi merkittävässä tehtävässä Rand Corporation'issa, joka on merkittävä think-tank-tyyppinen itsenäinen tutkimuslaitos (Organizer and Head, Social Science Division, The Rand Corporation)⁴. Speierin jälkeensä jääneen arkiston mukaan hänellä oli käytettävissään – samaan tapaan kuin Lernerillä – saksalaisten alkuperäistä propaganda-aineistoa samoin kuin liittoutuneiden tiedusteluraportteja, joita olivat tuottaneet Allied Forces Psychological Warfare Section sekä Allied Forces Information Control Division.

Harold Lasswell on amerikkalainen psykologi, joka niin ikään tutki psykologista sodankäyntiä. Sodan jälkeen hänet mainitaan yhtenä neljästä amerikkalaisen empiirisen joukkoviestintätutkimuksen ”perustavasta isästä” (founding father). Samaan ryhmään luetaan myös edellä mainittu Carl I. Hovland. Valtanen kirjoittaa (s. 18): ”Ideologinen sota tai ”totaalinen politiikka”, kuten amerikkalainen psykologisen sodan tutkija Harold Lasswell sitä kutsuu, lienee näkökohta, jota ei saa jättää huomioon ottamatta silloin, kun on puhe maanpuolustushengestä.” Viittaus on edellä mainitun Lernerin kirjan kautta.

Valtasen lähteisiin kuuluu Leonard Doob'in ruotsiksi käännetty teos *Allmänna opinionen och propagandan*⁵. Teos on alan klassikoita, josta tehtiin uusintapainoksia ja se oli viestinnän alan yliopisto-oppikirjana pitkään 1960-luvulle. Teoksen lainaus (s. 56) liittyy propagandaan ja sen vastustamiseen, johon kirjoittajan mukaan tarvitaan laajoja huhu- ja propaganda-analyyssejä koko kansasta. Doob on psykologi, joka toimi Yalen yliopistossa psykologian professorina ja oli yli kolmekymmentä vuotta *The Journal of Social Psychology*-aikakauslehden päätoimittaja. Doob oli tutkinut sodan aikaisia radiopuheita.

Valtanen on käyttänyt lähteenään myös yhtä Moral Re-Armament (MRA)-järjestön julkaisua. Lähdeluettelon mukaan julkaisu ei ole mistään kirjastosta tai arkistosta, vaan kirjoittajan hallussa. Valtasella oli suoria yhteyksiä järjestöön. MRA on 1938 syntynyt järjestö, jonka taustalla on amerikkalaisen luterilaisen pastorin Frank N.D. Buchman'in Oxford Group. Buchman toimi sekä Euroopassa – lähinnä Iso-Britanniassa laajemmin jo 1920-luvulla – että USA:ssa. MRA perustettiin Washington D.C.:ssä. Sodan alettua järjestön jäsenet ja kannattajat liittyivät liittoutuneiden sotavoimiin ja palkittiin kunniamerkein eri taistelukentillä. Toiset järjestön jäsenet ja kannattajat paneutuivat kotimaan moraalin kohottamiseen ja teollisuuden toiminnan edistämiseen erityisesti sotateollisuudessa. Järjestön ajatusten pohjalta kehitettiin tiimityötä teollisuudessa ja sen toiminnan tunnuslauseena oli, ei ”kuka on oikeassa”, vaan ”mikä on oikein”. ”Oikean” tavoittelemisen Valtanenkin mainitsee työssään.

⁴ <http://library.albany.edu/speccoll/findaids/ger084.htm#table>. (Viitattu 8.7.2009)

⁵ Alkuteos Doob 1948.

Valtanen viitaa (s. 12) myös kenraali Eisenhowerin puheeseen USA:n kongressissa 5.7.1951 MRA:n ”kiertokirjeen” kautta. Tästäkin lähteestä lähdeluettelossa on maininta, että se on kirjoittajan hallussa.

Sodan jälkeen järjestön toimintaan on yhdistetty Länsi-Saksan kansleri Conrad Adenauer ja Ranskan ulkoministeri Robert Schuman. Järjestö perusti kansainvälisen keskuksensa ostamaansa hotelliin Caux’iin Sveitsiin Euroopan jälleenrakennusta varten. Järjestön sanotaan olleen yksi keskeisistä tekijöistä Saksan ja Ranskan sodanjälkeisessä jälleenrakennuksessa. Seuranneina vuosikymmeninä järjestön toiminta laajentui Aasiaan ja Afrikkaan.

Nykyään järjestö toimii nimellä Initiatives of Change (IofC). Jo alkuperäisen pastori Buchman’in seuraajista koostuneen ryhmän tavoitteena oli oman elämänsä muuttaminen. IofC :n puheenjohtaja on professori Rajmohan Gandhi, Mahatma Gandhin pojanpoika. Caux’in toimintakeskuksen nimi on Forum for Human Security. IofC:llä on tunnustettu asiantuntijarooli YK:n Talous- ja sosiaaliasioiden neuvostossa sekä jäsenyys Euroopan Neuvostossa.

Valtasen elämäнкerrassa Suomi ja Suominen (2008) selvittävät hänen yhteytensä MRA:han sekä myös järjestön toimintaa Suomessa. Kirjoittajien mukaan Valtasen näkemykset suomalaisen demokratian ideologiasta nojaavat MRA-taustaan. Elämäнкerran mukaan (s. 75-76) Valtanen osallistui vuonna 1949 Caux’issa pidettyyn upseerikonferenssiin.

Valtasen käyttämien kotimaisten lähteiden perusteella voidaan todeta, ettei Valtasen tarvinut kaikkea ajatteluaan aloittaa tyhjältä pöydältä. Hänellä oli käytettävissään T.O. Lehden tutkimus ”Kansallinen ajattelutapa ja maanpuolustushenki”, joka on Sotatieteellisen Seuran stipendityö lähdeluettelon mukaan vuodelta 1952. Saman kirjoittajan aikaisempi tutkimus on ”Armeijan ja kansan nykyistä läheisempien suhteiden saavuttamisen tarve ja mahdollisuudet, SKK:n diplomityö 1950.

Lähdeluettelossa Valtanen mainitsee seuraavat kotimaiset kirjat: Leppo, J. Propaganda, ratkaiseva ase (1939), Puukari, A. Yleisestä mielipiteestä (1946) sekä Hakulinen, J. Propagandan käsikirja (1951). Näistä kirjoittajista Jaakko Leppo on mielenkiintoinen sikäli, että hän toimi aktiivisesti suomalaisten reserviupseereiden alan kouluttajana 1930-luvun jälkipuoliskolla puolustusvoimien ja puolustusministeriön järjestämissä kertausharjoituksissa. Leppo toimi näin koulutettujen upseereiden järjestön Propagandaliiton asiamiehenä. Liiton jäsenyyteen olivat oikeutettuja vain kertausharjoituksissa koulutetut tiedotusmiehet. Sodan aikana he toimivat keskeisissä tehtävissä perustetuissa TK-komppanioissa ja valtion tiedotuslaitoksessa. Nuorena sotilaana Valtanen ei sota-aikana joutunut tekemisiin tiedottamisen tai propagandan kanssa. Myöhemmällä urallaan hän oli pääesikunnan tiedotusosaston päällikkönä 1976-1979.

Valtasen elämäнкerrassa mainitaan myös (s. 83), että Valtanen tunsu hyvin Knut Pipping’in sota-ajan omakohtaisiin kokemuksiin perustuvan sosiologisen väitöstutkimuksen Komppania pienoisysteiskuntana (Kompaniet som samhälle, 1947). Teosta hän ei kuitenkaan käyttänyt oman tutkimuksensa lähteenä, mutta elämäнкerran mukaan se oli hänen sosiologisen ja psykologisen kiinnostuksensa innoittaja.

2.2. Lähtökohta: Ruotsi

Maanpuolustustahtoa selvitettiin vuonna 1953 Ruotsissa komiteassa, jonka mietintöä Valtanen myös lainasi. Kansalaisten suhtautumista aseelliseen puolustautumiseen on Ruotsissa mitattu säännöllisesti vuodesta 1952 lähtien. On oletettavaa, että Valtanen tiesi ja tunsikin nämä mittaukset. Hän ei kuitenkaan käyttänyt ruotsalaista kysymystä maanpuolustustahdosta omassa tutkimuksessaan, vaan kysymyksen käytön aloitti 1960-luvulla HMS.

Ruotsi onnistui toisessa maailmansodassa säilyttämään riippumattomuutensa siten, että maahan ei kohdistunut aluevaatimuksia eikä aseellisia hyökkäyksiä. Tietyllä tavalla tämä säästi maan traumaattiselta psyykkiseltä kuormitukselta, ja antoi mahdollisuuden myös tarkastella turvallisuuteen ja maanpuolustustahtoon liittyviä asioita ehkä viileämmin ja tieteilisemmin kuin esimerkiksi Suomessa, jossa kansa joutui antamaan verisen uhrauksensa ja koko kansantalous joutui taipumaan raskaan sotatalouden ja sotaa seuranneiden rangaistusluonteisten sotakorvausten alla.

Heti sodan jälkeen Ruotsissa kehittyi psykologista ja ”ideologiseen kasvatukseen” liittyvää tutkimusta, joka huomattiin myös Suomessa ja jota pyrittiin ottamaan opiksi täällä.

Ruotsista omaksuttiin käytettäväksi maanpuolustustahtoa mittaava kysymys: ”Antag att Sverige anfalls. Anser Du då att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?”. Käännöksenä kysymys on saanut muodon: ”Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?”. Kysymystä on aikaisemmin käytetty myös muodossa, jossa alkuosaa oli täsmennetty: ”Jos Suomeen hyökätään tavanomaisin asein, niin ...”. Tämä kysymysmuoto liittyi lähinnä 1960- ja -70 -lukujen kylmän sodan aikaan, jolloin ns. ydinasepelotteen käyttö oli todellista.

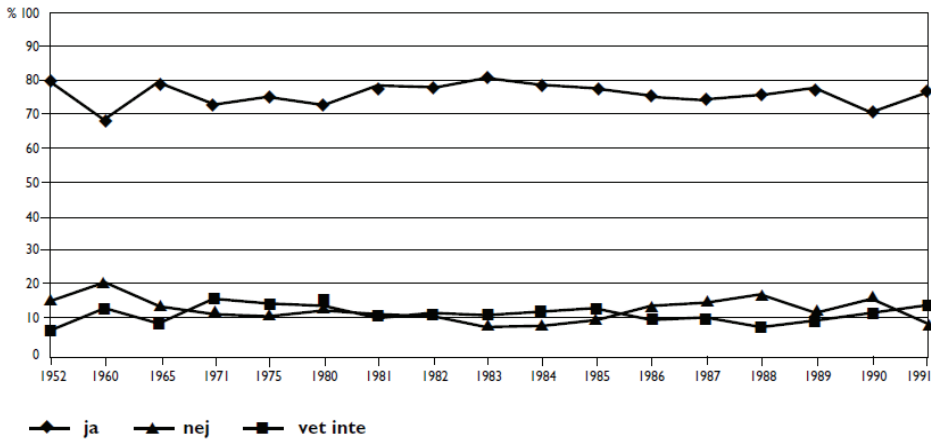
Kuten alla olevasta kuvioista ilmenee, käytettiin kysymystä Ruotsissa vuosina 1952-1991 kolmiluokkaisena eli vastausvaihtoehdot olivat kyllä, ei ja ei tiedä. Sittenmin vastausvaihtoehdot lisättiin viiteen kuvioista näkyvällä tavalla siten, että myönteisyydessä tai kielteisyydessä oli kaksi varmuusastetta.

Kuvioista nähdään, että myönteisten vastausten osuus ei olennaisesti muuttunut. Puolustustahto on Ruotsissa siis korkealla tasolla – kuten Suomessakin – näin mitattuna. Koska tässä tarkastellaan pelkästään kysymyksen muotoa ja kysymystekniikkaa, ei syvällisempiin pohdiskeluihin maanpuolustustahdon käsitteestä ja sen filosofiasta mennä. On todettava kuitenkin, että Ruotsissa tämän tyyppistä mittaamista myös epäillään. Tätä kuvaa seuraava lainaus (Opinion 2002, 10):

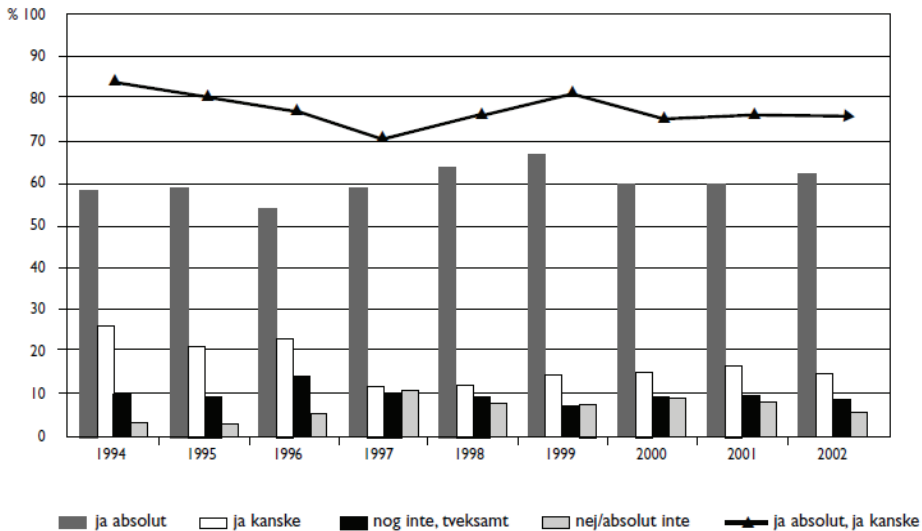
”I det begreppet speglas åsikten om eller viljan att vi som nation, bör eller inte bör försvara landet med militära medel vid ett utifrån kommande militärt angrepp. Denna vilja till försvar kan naturligtvis i fredstid endast uttryckas som en uttalad mening, en åsikt, en önskan. Med beaktande av hur denna yttring genom åren skattats i SPFs studier måste försvarsviljan uppfattas som en attityd – en känslomässig inställning till det som efterfrågas.”

Lainauksessa mainittu lyhenne SPF tulee nimestä ”Styrelsen för psykologiskt försvar”, joka valtion elimenä on vastannut näistä mittauksista koko sodan jälkeisen ajan Ruotsissa, laitoksen aikaisempi nimi oli ”Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar”. Näin mitattua maanpuolustustahtoa pidetään siis lähinnä rauhanaikaisena tunnepohjaisena asenteena, jonka mukaan suhtaudutaan annettuun kysymykseen puolustautumisesta.

Figur 1. Den allmänna försvarsviljan i fred. Inställningen till väpnat motstånd vid angrepp perioden 1952 till 1991.

Figur 2. Den allmänna försvarsviljan i fred. Inställningen till väpnat motstånd vid angrepp perioden 1994 till 2002.

Kuvio 1. Maanpuolustustahtoa Ruotsissa ”klassisella” kysymyksellä mitattuna vuoteen 2002⁶.

⁶ Mr., s. 10-11. Mielenkiintoista kuviossa on myös se, että näin mitattu maanpuolustustahtoa ei ole laskenut, vaikka Ruotsissa oli vähennetty varusmiespalvelukseen otettavien osuutta ikäluokasta 30 %:n tasolle. Ruotsissa onkin arvioitu, että Suomen halukkuudella jatkaa koko ikäluokan kouluttamista (käytännössä noin 80 prosentin) olisikin ”ideologinen” peruste. Tässä raportissa klassisella maanpuolustustahtokysymyksellä mitattua maanpuolustustahtoa käytetään myös nimitystä yleinen maanpuolustustahtoa.

Ruotsalaiset tutkijat Ulf Bjereld ja Marie Demker (1993, 156) pitävät mainitun klassisen maanpuolustustahtokysymyksen ohella toisena keskeisenä maanpuolustustahtomittarina kansalaisten halukkuutta sijoittaa varoja maanpuolustukseen. Tällainen ajatus tuntuu hyvin arkipäivän järjen mukaiselta. Myöhemmin tässä raportissa tarkastellaan tätä asiaa suomalaisten tulosten perusteella, sillä sama ajatus on omaksuttu meikäläisissäkin maanpuolustustahtomittauksessa. Näyttää kuitenkin siltä, että tämä ns. ”terveen järjen” mukainen ajatusmalli ei pidä paikkaansa.

2.3. ”Klassisen” kysymyksen omaksuminen Suomessa ja tutkimustuloksia

Vaikka Valtanen oli tutustunut ruotsalaiseen mittaustapaan, hänen tutkimuksessaan em. kysymystä ei kuitenkaan käytetty. MTS:n tietojen mukaan kysymystä käytettiin Suomessa ensimmäistä kertaa 1960-luvulla (Kekäle 1998). MTS itse julkaisee em. raportissaan ensimmäiset tulokset tätä kysymystä käyttäen vuodelta 1970. Tuona vuonna puolustustahtoisia oli 42 % tutkimuksen vastaajista, ja vastakkaista mieltä oli 51 %. Raportin mukaan tämä kysymystapa vakiintui käyttöön kuitenkin vasta 1980-luvulla.

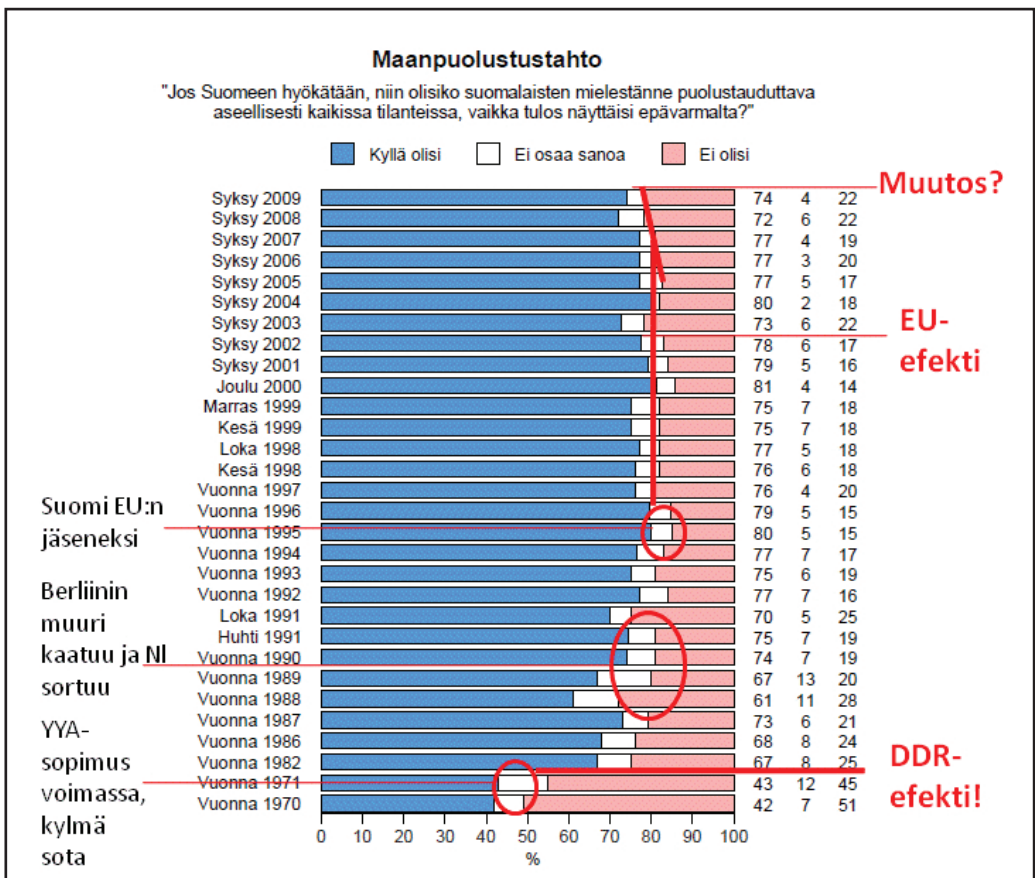
Kylmän sodan tiukimpana aikana suomalaisten puolustautumismahdollisuuksia pidettiin ilmeisen huonoina, ja muistettava on myös se, että ydinasepelote oli tuolloin suurimmillaan, vaikka kysymyksen sanamuodossa siihen ei viitattukaan. ”Puolustustahdottoman” asenteen syntymistä voisi perustella esim. sillä, että puolustautumisen kustannukset ja sen aiheuttamat tuhot arvioidaan suuremmiksi kuin puolustautumisesta saatava hyöty. Parempana vaihtoehtona pidetään esim. poliittisten neuvotteluiden tietä. Suomessa käytiin keskustelua myös siitä, onko väestönsuojelusta puhuminen ja väestösuojien rakentaminen sodan varalta kansan tuudittamista väärään turvallisuuden tunteeseen ja mahdollisuuteen yleensä selviytyä sodasta.

MTS:n raportin mukaan (Kekäle 1998, 61): ”Vastausten aikasarjoissa on selvä tendenssi: myönteisesti vastanneita oli 1970-luvun alussa 42-43 prosenttia ja 1980-luvulla jo yli 60 prosenttia. Vuodesta 1990 lähtien suomalaisten puolustustahto on kasvanut nopeasti noin 70 prosentin tasosta 80 prosentin tasolle ollen vuoden 1996 syksyllä 79 prosenttia ja syksyllä 1997 76 prosenttia. Tulos on kansainvälisestikin vertaillen erittäin korkea.”

Raportissa ei mainita mitään siitä, että kansainvälisesti merkittävä tapahtuma vuonna 1991 oli Neuvostoliiton romahtaminen ja sen muuttuminen sosialistisesta suunnittelutaloudesta markkinahakuiseksi taloudeksi. Myöhemmin julkaistuissa tutkimuksissa maanpuolustustahtoisien osuus on noussut jopa yli 80 prosentin (vuonna 2000 joulukuussa tehdyssä tutkimuksessa).

Jotain kuvaavaa suomalaisten suhtautumisessa sotiemme päättymiseen ja entiseen viholliseen on siinä, että vielä 50 vuoden kuluttua ei järjestetty sellaisia jatkosodan torjuntavoittojen muistotilaisuuksia (esim. Tali-Ihantalan taistelut ja Ilomantsin mottitaistelut) kuin 60 vuoden kuluttua kesällä 2004. MTS:n raportoimat tulokset esitetään kokonaisjakaumina alla olevassa kuviossa.

MTS:n tapaan raportoida tuloksiaan ei ole kuulunut analysoida syntyneitä aikasarjoja. Alla olevaan kuvioon on merkitty joitakin meille läheisiä maailmanpolitiikan tapahtumia, joilla näyttää olevan selitysvoimaa siihen, millaisia tuloksia suomalaisten maanpuolustustahdosta tällä tavalla mitattuna saadaan. Mittarina on siis maanpuolustustahdon ”klassinen” kysymys.

Kuvio 2. Suomalaisten yleinen maanpuolustustahto vuosina 1970-2009 MTS:n tutkimusten mukaan (Lähde: MTS 2009, päällemerkinnät tutkijan).

Kuvio kertoo sen, että 1970-luvun alussa maanpuolustustahto ei ollut lähelläkään myöhempää tasoa. Tässä omaksutun tulkinnan mukaan oli kysymys juuri tuon ajan ilmapiiristä ja kansalaisten kokemasta rajatusta mahdollisuudesta todella ilmaista oma näkemyksensä. Ilmiö on nimetty entisen Itä-Saksan mukaan edellisessä kuviossa nähdyn tuloksen perusteella. 1980-luvulle tultaessa maanpuolustustahto osoittaa jo selvää nousua. Seuraava muutoskohta maanpuolustustahdossa ajoittuu kylmän sodan päättymisen aikaan 1990-luvun vaihteeseen. Sen jälkeen havaitaan, että maanpuolustustahto on pysynyt hyvin tasaisena koko maamme EU-jäsenyyden ajan, ja tämä ilmiö on kuviossa nimetty EU-efektiksi. Uusimpien tulosten perusteella alkaa näyttää siltä, että tämä EU:n vaikutus suomalaisten maanpuolustustahtoon kesti noin vuosikymmenen, ja kysymykseksi nousee, onko sen jälkeen alkamassa maanpuolustusajattelun ja -tahdon murrosaika, jolloin kansalaisten suhtautumiseen alkavat taas vaikuttaa toisentyypiset motiivit. Kuviosta nähtävissä oleva muutos raportoidulla aikajaksolla maanpuolustustahdossa on tilastollisesti merkitsevä. Näin voidaan sanoa, vaikka tutkimus-

ten aineistonkeruutavat ja tekijät ovatkin eri vuosina vaihdelleet. Käytettyjen otoskokojen mukaan arvioitu luottamusväli on keskimäärin kolme prosenttiyksikköä suuntaansa.

MTS:n tutkimuksissa ei ole lisätty kysymyksessä esitettäviä vaihtoehtoja Ruotsin mallin mukaan, ja tietävästi tätä ei ole kokeiltukaan. MTS:n piirissä on myös pitäydytty käsityksessä, että asian tutkimiseen riittää yhden kysymyksen käyttö. Toki MTS on tutkinut muita maanpuolustustahtoon läheisesti liittyviä asioita, mm. suhtautumista puolustusvoimille myönnettäviin määrärahoihin sekä varsinkin viime vuosina suhtautumista sotilaalliseen liittoutumattomuuteen.

MTS:n käsityksen mukaan eri mittareita ristiintaulukoimalla saadaan riittävä kuva kansalaisten maanpuolustustahdosta. MTS on perehtynyt myös mm. Tanskassa noudatettavaan tutkimuskäytäntöön, jonka mukaan maanpuolustustahdosta muodostetaan indeksi kahdeksan kysymyksen perusteella. MTS:n raportti kuittaa asian laajemman pohdinnan toteamalla, että ”Suomessa ei ole varsinaisesti tehty esitystä puolustustahdon operationalisoimiseksi”.

MTS:n raportoimat ristiintaulukoinnit (Kekäle 1998, 68) kuvaavat havainnollisesti sitä, kuinka vaikeaa puolustus-tahdon mittaaminen kyselytutkimuksessa on ja kuinka epäjohdonmukaista myös kansalaisten ajattelu asiassa on. Esim. 52 % sellaisista vastaajista, joiden mielestä puolustus-määrärahoja on vähennettävä, on kuitenkin sitä mieltä, että Suomen olisi puolustauduttava. Kysymykseksi jää, millä resursseilla näin ajattelevat ihmiset uskovat puolustautumisen tapahtuvan.

Taulukoinnit kuvaavat myös sitä, kuinka pientä puolustautumiseen sitoutuminen joillakin vastaajilla on. 12 % sellaisista vastaajista, joiden mukaan Suomen olisi puolustauduttava, pyrki uhkaavassa tilanteessa itse kuitenkin poistumaan maasta.

Empiiristä sosiologista tutkimusta kritikoivat tutkijat viittaavat usein siihen, että operationalisoitaessa joitakin tutkittavia asioita ei itse asiassa päästä kuitenkaan tutkimaan tutkimuskohteeksi ajateltua asiaa, vaan luodaan toinen todellisuus, joka elää vain tutkimuskysymysten luomassa viitekehyksessä. Maanpuolustustahdon tutkimuksessa tähän kritiikkiin yhtyminen näyttää perustellulta, sillä aivan ilmeistä on, että tutkimukselta on jäänyt sivuun paljon niitä merkityksiä, arvoja ja asenteita, joita tavalliset kansalaiset oman maansa puolustamiseen liittävät. Ratkaisu tähän ongelmaan voisi osaltaan olla se, että pyritään mahdollisimman konkreettiseen mittaustapaan, joka mm. ottaa huomioon vastaajan omat hänen kykyihinsä, koulutukseensa, sotilaskoulutukseensa, elämäntilanteeseensa ja muihin valmiuksiinsa liittyvät seikat henkilökohtaista maanpuolustustahtoa mitattaessa. Tähän liittyy edellä oleva lainaus ruotsalaisesta raportista, jos mitattavaan asiaan voidaan ottaa kantaa pelkästään tunnepohjalta, on tulosten oikea tulkinta mahdotonta tuntematta tuota tunnetaustaa. Näyttää myös siltä, että maanpuolustustahtoa voidaan selvittää lähestyvä henkilökohtaisen identiteetin ja kansallisen identiteetin käsitteiden avulla.

On siis tarpeetonta enemmälti referoida tässä MTS:n pohdiskeluja, koska ne ovat luettavissa sen omista raporteista. Ruotsista välittyneen käsityksen mukaan SPF:n näkemys on se, että ”klassinen” maanpuolustustahdon mittausta on tullut tiensä päähän. Syynä ei ole yksistään tutkimustekniikka, vaan myös itse maanpuolustuksessa ja turvallisuusympäristössä tapahtuneet ja tapahtuvat muutokset. Uudessa tilanteessa tarvitaan uudentyyppistä mittausta.

Tiedossa ei – ainakaan toistaiseksi – ole se, millaisiin ratkaisuihin Ruotsissa ollaan menossa, mutta Ruotsin mallista huolimatta kehittäminen on syytä aloittaa myös meillä Suomessa. Ruotsissa on perustettu uusi yhteiskunnan turvallisuusviranomaisen Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Sen englanninkielisen esitteen mukaan viranomaisen toiminnassa painottuu safety-turvallisuus eli luonnononnettomuudet⁷ ja ihmisten tahdosta riippumattomat onnettomuudet. Esitteessä korostetaan kriisien globaalia luonnetta.

Ruotsissa puolustustahtoa mitattaessa ja tuloksia esitettäessä muistutetaan myös siitä, että kysymys on mittauksesta rauhan aikana. Selvää on myös se, että rauhankin aikana maailmanpolitiikan jännitteet näkyvät maanpuolustukseen liittyvissä mittauksissa. ”Klassisen” puolustustahto-kysymyksen vastausten vaihtelu on puolustautumista koskevan yksimielisyyden tason takia melko pientä, mutta maailmantapahtumien vaikutus näkyy mm. suomalaisten Natoa koskeissa mielipiteissä (Ks. Sinkko 2002, 42-43).

Myös teknisillä tekijöillä on merkitystä eri mittareita arvioitaessa. Survey-tutkimuksissa vaihtelua eli varianssia saadaan lisää lisäämällä vastausvaihtoehtojen määrää. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitoksen tilaamassa tutkimuksessa (tekijänä TNS-Gallup, puhelinhaastattelu, 500 vastaajaa) kolmen vastausvaihtoehdon klassinen maanpuolustustahtokysymys sai varianssin .401 kun vaihtoehdot olivat ”olisi puolustettava”, ”en osaa sanoa” ja ”ei olisi puolustettava”. Reserviläistutkimuksessa (tässä esimerkkinä Aava 2002-tutkimuksen aineisto, 752 vastaajaa) viisiluokkaisen väittämämuotoisen kysymyksen vastausten varianssi oli .971. Edelleen varusmiesten arvotutkimuksen aineistossa (vastaajia 3060) viisiluokkaisen väittämäkysymyksen varianssi oli 1.018. Vastaavasti varusmiesten kotiuttamistutkimuksen aineistossa (vastaajia 52982) varianssi oli 1.028. Aivan ilmeistä on, että vastausvaihtoehtojen määrää kasvatettaessa myös kysymyksen herkkyyks mittarina lisääntyy.

Mittarin herkkyyttä voidaan tarkastella myös toisella tavalla. MTS:n tutkimuksissa on usein kysytty mielipidettä ulkopoliitiikan hoidosta kysymyksellä ”Miten hyvin tai huonosti Suomen ulkopoliitiikkaa on mielestänne viime vuosina hoidettu?”. Esim. vuonna 2001 tehdyssä tutkimuksessa vastaukseksi saatiin, että 87 % kansalaisista katsoi ulkopoliitiikka hoidetun hyvin. Kolme vastausvaihtoehtoa tässä tapauksessa olivat ”hyvin”, ”en osaa sanoa” ja ”huonosti”. Em. Johtamisen laitoksen tutkimuksessa käytettiin kysymystapaa, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan maan johdon toimintaa ulkopoliitikassa ja EU:ssa arvosana-asteikolla 1-10. Samaa mittaustapaa oli käytetty Jaakko Valtasen tutkimuksessa 50 vuotta sitten. Vastausten keskiarvoksi saatiin 6,90, mikä antaa melko erilaisen kuvan asiasta kuin MTS:n tulos. Jälkimmäinen mittaustapa on varmasti herkempi, vaikka kysymyksiä ei suoraan voidakaan verrata toisiinsa.

World Values Survey -tutkimuksen Suomen aineistossa⁸ vuodelta 2000 kysyttiin myös maamme johtamisesta kysymyksellä ”Hallitaanko maatamme erittäin hyvin vai erittäin huonosti?”. Erittäin huonosti sai arvon 1 ja erittäin hyvin arvon 10. Useimmiten annettu arvosana oli 7, ja kaikkien vastanneiden keskiarvo oli 5,87. Kysymykseen vastanneita tutkimuksessa oli yhteensä 1007. Tulos tukee Johtamisen laitoksen tutkimuksessa käytettyä tutkimustapaa.

⁷ Saatavilla: http://www.msbmyndigheten.se/upload/Publikationer/0073_09_Brochure_presenting_the_MSB.pdf. Viitattu 13.7.2009.

⁸ World Values Survey 2000: Suomen aineisto. Koodikirja, Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

Nykyistä maanpuolustustahdon mittausta on pohtinut myös Jämsä (2003, ks. esim. s. 120). Hän toteaa tulosten ristiriitaisuudet ja pitää ”klassisen” kysymyksen sanamuotoa liian suppeana (pelkästään Suomea koskevana esim. EU:n asemesta) sekä yhden kysymyksen käyttämistä riittämättömänä. Jämsä kiinnittää huomiota myös siihen, että Suomessa ei oikeastaan ole mitattu puolustustahtoa käyttäen ”äärimmäistä” mittaria eli kysymällä halukkuutta uhrata henkensä maan puolesta.

Meillä maanpuolustustahdon mittaaminen siviiliväestön parissa on tiukasti sidoksissa Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) sekä sen edeltäjien Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan (HMS) ja Henkisen maanpuolustuksen komitean tilaamiin tutkimuksiin. Henkisen maanpuolustuksen komitea aloitti toimintansa vuonna 1960 ja ensimmäiset tutkimustiedot ovat vuodelta 1964 kun HMS oli jo aloittanut toimintansa⁹.

1960-luvun puolustuspoliittisessa ilmapiirissä oli tekijöitä, joiden perusteella ensimmäiset tutkimukset eivät olleet julkisia. Myös tutkimusten kysymysten asettelu – eivät pelkästään tulokset – kuvastaa selvästi niitä lähtökohtia, joista tutkimuksia tehtiin. Vuonna 1964 tutkimuksen tekijänä oli Risto Hyvärinen. Tutkimuksen kenttätyön toteutti Suomen Gallup Oy. Raportissa ei kerrota vastaajien lukumäärää tarkkaan, sen mainitaan olevan n. 1500. Ajankohtaa kuvaa ehkä sekin, että raportin mukaan ”18 haastattelijaa kieltäytyi tekemästä tällaisia poliittisluontoisia kyselyjä”.

Kylmän sodan oloissa Suomi haki puolueetonta ja välittävää roolia kansainvälisessä politiikassa. Niinpä kansalaisille esitettiin kysymys: ”Minkälaiset mahdollisuudet Suomella nykyään on toimia sovittelijana suurvaltojen välisissä kiistakysymyksissä?”. Tällainen kansallinen toiveajattelu näyttää menneen kohtalaisen hyvin perille myös kansalasiin, joista enemmistö oli sitä mieltä, että ainakin kohtalaiset mahdollisuudet ovat olemassa.

Huolta Suomen sisä- ja ulkopoliittisesta tulevaisuudesta heijastelee seuraava kysymys: ”Minkä maan yhteiskuntajärjestelmä sopisi parhaiten Suomelle jos meillä ei olisi mahdollisuutta pitää omaamme?”. Ruotsia kannatti vastaajista 38 %, Yhdysvaltoja 17 %, Neuvostoliittoa 4 %. Kysymyksen vaikeutta kuvastaa kuitenkin se, että 31 % vastaajista ei osannut sanoa kantaansa asiaan.

Kylmän sodan rintamalinjojen ytimeen osuu seuraava kysymys: ”Jos jonkun suurvallan sotajoukot käyttäisivät Suomea kauttakulkumaana tai muuten tunkeutuisivat tänne, niin pitäisikö Suomen ruveta puolustautumaan, jos hyökkäys tulisi lännestä tai jos se tulisi idästä?”. Vastaajista 71 % sanoi, että olisi puolustauduttava kaikissa tapauksissa, 11 % kannatti vaihtoehtoa jos länsi hyökkäisi ja 2 % jos itä hyökkäisi. 13 % vastaajista oli sitä mieltä, että Suomen ei pitäisi puolustautua ja 3 % ei osannut ottaa kantaa. Teknisesti kysymys on aivan ilmeisesti toiminut huonosti tuonaikaisella tavalla toteutettuna, joten vastausten tulkintakin jää vaikeaksi myös tutkimuksen tekijälle. Joka tapauksessa kysymyksen tema on ajankohtaa hyvin kuvaava.

⁹ Alkuvaiheista katso HMS 1964.

2.4. Maanpuolustustahdosta ja maanpuolustusajattelusta

Aivan ilmeistä on, että keskeinen suomalaisen sodanjälkeisen maanpuolustustahtojattelun lanseeraaja ja kehittäjä oli kenraali Jaakko Valtanen, joka sittemmin toimi puolustusvoimain komentajana. Sotakorkeakoulun diplomityössään kapteenina vuonna 1954 hän kartoitti käsitteiden perusteita ja sovelsi ajatteluaan myös ensimmäisessä puolustusvoimien piirissä tehdyssä mielipidetutkimuksessa, joka sisältyi diplomityöhön. Vuonna 1960 hänet kutsuttiin Henkisen Maanpuolustuksen Komitean sihteeriksi. Komitean mietintö julkaistiin painettuna vuonna 1964. Tässä työssä näkyy vahvasti Valtasen kynän jälki ja monet hänen ajatuksensa diplomityön pohjalta kehitettyinä. Komitean esitysten perusteella perustettiin Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunta (HMS), jonka jäsenenä Valtanen sitten toimi (Suomi ja Suominen 2008, 465-466). HMS:n työn nykyinen jatkaja on Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunta (MTS), ja myös sen jäsenenä Valtanen oli.

Nyt käsillä olevassa raportissa ei ole tarkoituksena tehdä poliittis-historiallista analyysia näistä maanpuolustustahdon ja maanpuolustusajattelun vaiheista. Paikallaan on kuitenkin kommentoida jonkin verran Valtasen ja komitean käyttämiä käsitteitä nykytilan ymmärtämiseksi. Keskeinen lähtökohta on Suomen puolueettomuuden käsitteen tarkastelu. Hävityn sodan jälkeen valtion johto näki viisaaksi palata 1930-luvulla aloitettuun puolueettomuuden ajattelumalliin, vaikka se tuon vuosikymmenen lopussa epäonnistui ja maa joutui sotaan. Muutakaan vaihtoehtoa ei sodan jälkeen ollut, ja Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimus tarvitsi maan sisäisessä argumentoinnissa sekä länsimaille kerrotuissa perusteissa vastapainokseen puolueettomuuden korostamista.

Puolueettomuuspolitiikalla oli sisäpolitiikassa kuitenkin vielä suurempi merkitys kuin ulkopoliitiikassa. Neuvostoliitto ei Suomen puolueettomuutta ollut halukas tunnustamaan – tunnustus tuli vasta vuonna 1989 presidentti Gorbatsovilta. Vastaavasti länsimaat ja länsimaiden kansalaiset eivät puolueettomuuteen uskoneet – Suomea käsiteltiin Neuvostoliiton piiriin kuuluvana maana vaikkakin ehkä jonkinlaisena erikoistapauksena. Maamme ei ollut varsinaisen rautaesiripun takana ja kansalaiset säilyttivät matkustusoikeutensa ulkomaille eikä paineita poliittiseen maastapakolaisuuteen ollut. Eurooppalaisten vapaiden maiden ryhmään tämän näkemyksen mukaan Suomi tuli kenties vasta 1995 Euroopan Unioniin liittymisen myötä, vaikka YYA-sopimus oli Suomen ja Venäjän välillä sovittu päättyväksi vuonna 1992.

Valtasen diplomityön aikaan YYA-sopimus oli jo solmittu (1948) ja Valtanen ei itse uskonut Suomen puolueettomuuteen (s. 48). Valtasen ja komitean ajattelussa puolueettomuutta ja liittoutumattomuutta käsitellään kuitenkin tietyllä tavalla käänteisesti korostamalla, että Suomen maanpuolustus ei suuntaudu ketään vastaan. Määritelyään maanpuolustustahdon komitea kirjaa (s. 101): ”Näin määritelty maanpuolustustahto ei tarvitse kohteekseen konkretisoitua vihollista. ... Suomalaisen maanpuolustustahdon on nojattava ajatukseen EI KETÄÄN VASTAAN, MUTTA KAIKKI ITSENÄISEN SUOMEN PUOLESTA.” (Versaalit alkuperäistekstissä)¹⁰.

¹⁰ Mielenkiintoista on havaita, että tämä ajattelumalli tai argumentti elää edelleen. Helsingin Sanomien mukaan (1.7.2009, A6) puolustusvoimain komentaja Juhani Kaskeala on sanonut 30.7.2009 pidetyssä Päämajan kesäsymposiumissa: ”Täytyy kuitenkin muistaa, ettei Suomen puolustusta ole rakennettu ketään vastaan.” Sanatarikka lainaus hänen tilaisuudessa pitämästään Mannerheim-luennosta: ”Suhteellisen vahva puolustuksemme ei muodosta uhkaa kenellekään, vaan on pikemminkin Pohjois-Euroopan turvallisuustilannetta vakauttava voima.” (Saatavilla: <http://www.mil.fi/puolustusvoimainkomentaja/5267.dsp>. Viitattu 1.7.2009.).

Ajatus Suomen puolueettomuudesta oli siis sotien jälkeisinä vuosikymmeninä omaksutun Paasikiven-Kekkosen ulkopolitiikan linjan mukaisesti voimakkaasti propagoitu teema, eikä HMS luonnollisestikaan asettunut sitä vastaan. Puolueettomuudesta kasvoi maanpuolustusajattelun henkinen tukiranka. Komitea toteaa asian (s. 179) seuraavasti: ”Maanpuolustuksella ja puolustusvoimilla on tärkeä tehtävänsä puolueettomuuspyrkimystemme tukemisessa. Maanpuolustuksen tehtävän ymmärtäminen vaatii myös yksityisiltä kansalaisilta puolueettomuusajattelun omaksumista ja henkilökohtaisten mielipiteiden sekä julkisten kannanottojen sopeuttamista sen mukaan.”. Myöhemmin ”henkilökohtaisten mielipiteiden sekä julkisten kannanottojen sopeuttamista” on kutsuttu suomettamiseksi.

Puolueettomuuden omaksumisessa valtiovallan voidaan sanoa todella onnistuneen vuosikymmeniksi, ja tämä maanpuolustusajattelun piirre näkyy vahvasti tämänkin päivän puolustuskeskusteluissa arvioitaessa Suomen suhdetta Natoon. Puolueettomuuteen ja sotilaalliseen liittoutumattomuuteen sitoutuneet muodostavat enemmistön kansalaisista edelleen, vaikka ulkopolitiikkamme määrittelyissä 1990-luvun alusta alkaen on pyritty selkeästi eroon kylmän sodan aikaisista määrittelyistä. Vanha kello soi kansalaisten korvissa edelleen.

Mietinnössään komitea korostaa toistuvasti maanpuolustustahdon sisältöä. Komitean mielestä se on yleinen mielipide, jonka seurauksena on kansalaisten vapaaehtoinen halu säilyttää ja puolustaa sekä edelleen kehittää valtakunnan valtiollista riippumattomuutta, alueellista koskemattomuutta ja laillista yhteiskuntajärjestystä (ks. esim. s. 143).

Näiden kolmen tekijän painoarvot ovat vuosikymmenten myötä sittemmin muuttuneet. Konkreettisena tehtävänä maan alueellisen koskemattomuuden vaaliminen on edelleen korkealla kansalaisten maanpuolustuskäsityksissä (ks. esim. MTS:n kansalaistutkimukset). Laillisen yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen puolustusvoimien joukkoja ei enää vuosikymmeniin ole tarvittu eikä käytetty, vaikka tämä funktio on edelleen mainittu puolustusvoimia koskevassa laissa (Laki puolustusvoimista 11.5.2007/551, 2 § b). Viimeksi puolustusvoimien joukkoja on varustettu tällaisia tehtäviä varten ns. vaaran vuosina 1940-luvun lopulla ja esimerkiksi Kemian lakkoliikehädän yhteydessä 1949.

Valtiollisen riippumattomuuden merkitys on olennaisesti muuttunut Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin, eikä riippumattomuudelle ole haasteita, koska EU toimii keskeisenä turvaympäristönä. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana suomalaiset ovat opineet luottamaan Euroopan Unioniin turvallisuutemme keskeisenä valtiollisena lähteenä. Tämä nähdään esimerkiksi Euroopan Komission teettämistä Eurobarometritutkimuksista ja MTS:n kansalaistutkimuksista.

2.5. Kansallisesta identiteetistä

Valtasen tutkimus ja mahdollisesti myös Maanpuolustuksen Komitean mietintö näyttäisivät aikailla toisenlaisilta, jos Valtasella olisi ollut tutkimusta tehdessään käytössä identiteetin käsite. Hänen käyttämistään lähteistäkään ei ilmeisesti löydy teosta, jossa kansallista identiteettiä ja yksilön identiteettiä olisi käsitelty niin kuin nykyisessä alan tutkimuksessa tehdään. Anttilan (2007) laajan identiteettiä koskevan katsauksen mukaan kansallisen identiteetin

käsitettä on Suomessa tutkimuskirjallisuudessa alettu käyttää 1960-luvun puolessa välissä (s.6-8), yksilön identiteetin käsitettä hieman aiemmin 1960-luvulla.

Valtasen määrittelemät maanpuolustustahdon osatekijät ja siihen vaikuttavat tekijät ovat kuitenkin käytännössä kaikki kansallisen identiteetin osatekijöitä. Tämän päivän tutkijan (Sirén 2009) tapaan voisikin Valtasen käsitekonstruktiosta käyttää nimitystä ”defence identity”, maanpuolustusidentiteetti.

Käytännössä Valtasen jälkeisessä tutkimuksessa eikä poliittisessa ja arkipäiväisessä maanpuolustuskeskustelussa kuitenkaan ole edetty näin suoraviivaisesti. Näyttää käyneen niin, että käsite ”maanpuolustustahto” on useimmiten supistunut tarkoittamaan ns. klassisen maanpuolustustahtokysymyksen vastausjakamaa. MTS:n tutkimusten mukaan vuodesta 1990 lähtien 70-80 % suomalaisista on ollut sitä mieltä, että aseellista hyökkäystä vastaan meidän on puolustauduttava, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta (MTS 2008, s. 39).

2.6. Luottamus puolustusvoimiin instituutiona

Monikansallisessa tutkimuskirjallisuudessa on viime vuosikymmeninä alettu tarkastella kansalaisten luottamusta kotimaansa eri instituutioihin ja laitoksiin tai toimijoihin aikaisempaa laajemmin. Taustana tälle ovat sekä arvotutkimukset että sosiaalisen pääoman tutkimukset. Käytännön tutkimustyötä ovat helpottaneet monissa maissa kerätyt European Values Study ja World Values Survey (jotka osittain tarkoittavat samaa tutkimusta) sekä Euroopan komission tilauksesta tehdyt Eurobarometritutkimukset. Eurobarometritutkimuksissa luottamusta esimerkiksi puolustusvoimiin mitataan todellakin barometrinomaisesti kaksi kertaa vuodessa. Valitettavasti näitä tietoja ei kuitenkaan raportoida säännöllisesti, mahdollisesti jopa sen takia, että näihin kahteen turvallisuusinstituutioon kohdistuva kansalaisten luottamus on niin korkealla tasolla, että asiaa ei pidetä enää mielenkiintoisena.

Luottamuksessa tapahtuu kuitenkin muutoksia, mikä ilmenee mm. Lasolan (2009) tutkimuksesta, josta seuraava taulukko on lainattu.

Taulukko 1. Luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin 1981–2005.

	1981	1986	1988	1993	1996	1998	2000	2005
Poliisi	86	89	78	82	84	92	90	91
Puolustusvoimat	69	76	70	65	80	88	83	87
Oikeuslaitos	80	82	68	62	66	66	66	81
Kirkko	54	52	50	38	55	68	56	63
Suuryritykset	41	45	61	34	48	-	42	44
Ay-liike	58	54	45	36	49	-	53	60
Valtion virkamieskunta	54	54	-	20	35	49	39	59
Eduskunta	68	68	48	20	32	44	42	56

Lähteet: World Values Surveys 1981–2005, Suomen Gallup Oy 1981–2005. Vuoden 1998 tiedot: Lappi-Seppälä, Tala, Litmala & Jaakkola 1999. Lainattu: Lasola (2009, 16).

Puolustusvoimista taulukosta voidaan lukea, että 1981 mitattu luottamus oli alemmalla tasolla uusimpiin mittauksiin verrattuna ja alimmillaan luottamus oli vuonna 1993. Vuosi 1993 oli 1990-luvun laman pahimpia vuosia, jolloin luottamus moneen muuhunkin instituutioon notkahti pahasti kansalaisten mielissä. Luottamus puolustusvoimiin on näiden tietojen mukaan ollut hyvällä tasolla vuodesta 1996 lähtien ja taso on säilynyt 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Keskeinen tekijä tässä näyttäisi olevan Suomen liittyminen Euroopan Unioniin, mikä tapahtui vuonna 1995. Samansuuntainen muutos on nähtävissä Maanpuolustuksen suunnittelukunnan (MTS) maanpuolustustahto- ja muissa mittauksissa, joita osittain käsitellään tässä raportissa alempana.

Tässä yhteydessä on syytä todeta, että edellä esitetyn taulukon tapaan mitattuna luottamus on yleinen käsitys tuosta instituutiosta, eikä mittaus oikeastaan anna kuvaa siitä, mitä vastaaja itse asiassa on ajatellut tai tarkoittanut kertoessaan luottamuksesta instituutioon. Hieman konkreettisempi mittaustapa on käytössä poliisin barometritutkimuksissa, joissa mitataan luottamusta vastaajan lähiympäristön turvallisuuden kannalta. Tässäkin tutkimuksessa poliisi ja puolustusvoimat ovat luotetuimpien instituutioiden kärkipäässä. Puolustusvoimiin luottamisen trendi on kuitenkin lievästi laskeva. Puolustusvoimiin erittäin paljon luottavien osuus on laskenut vuoden 2003 44 %:sta 37:ään vuonna 2007. Tällaisen lähiturvallisuuden luotetuin toimija on palo- ja pelastuslaitos, jonka luottamuksen muutossuunta on kasvava, ja siihen erittäin paljon luottavien osuus vuonna 2007 oli 72 %.

Toinen instituutioiden saaman luottamuksen mahdollinen vertailusuunta on tietenkin vertailu muihin maihin. Lasolan tutkimus tarjoaa tätäkin varten taulukon, joka on liitteenä 1. Luottamus puolustusvoimiin on tuloksen mukaan kaikissa EU-maissa lisääntynyt vuodesta 2004 vuoteen 2008. Suomen luottamusprosentti on selvästi yli EU:n keskiarvon. Erityistä huomiota taulukossa kiinnittää naapurimaamme Ruotsin tulos, koska siellä luottamus puolustusvoimiin on alhaisin kaikista tutkituista maista. Ei voida välttyä näkemykseltä, että tässä mielessä Ruotsin puolustusvoimat on haasteiden edessä siirtyessään ammattiarmeijajärjestelmään.

Taulukon pohjalta ei oikeastaan voida tehdä vertailuja ammattiarmeijajärjestelmän ja asevelvollisuusjärjestelmän välillä, koska suurin osa maista on ammattiarmeijajärjestelmän piirissä. Kreikassa on suomalaistyyppinen kattava asevelvollisuus, ja siellä luottamus on korkealla tasolla – 79 % vuonna 2008. Tässä luvussa on tosin hieman laskua alaspäin. Puolustusvoimien luottamuksen merkittävää kasvua näyttäisi olevan suurissa sotilasmaissa Ranskassa ja Iso-Britanniassa ja myös esimerkiksi Espanjassa ja Alankomaissa sekä Belgiassa. Pelkästään kahden ajankohdan mittaustuloksen vertailu ei välttämättä anna täsmällistä kuvaa muutoksen suunnasta, koska tuloksissa saattaa olla mukana tilastollista satunnaisuutta.

3. Turvattomuuden tunne maanpuolustus-ajattelun osana

Psykologisilla ja sosiologisilla perusteilla on selvää, että yksilön ja yhteisön kokema oman elämän, elämänpiirin ja elinympäristön turvallisuus on keskeinen normaalin hyvän elämän ehto. Jatkuva turvattomuus vie edellytykset yksilön henkiseltä tasapainolta tai ainakin alentaa hänen mahdollisuuksiaan toimia kansalaisena tuottavasti. Vastaavasti yhteisön jatkuva turvattomuus hajottaa yhteisön rakenteet ja sen toimivuuden. Pitkäkestoinen turvattomuus korostaa yhteisön elämän kielteisiä puolia, omien etujen liian voimakasta ajamista, korruptiota, rikollisuutta ja jopa systemaattista väkivaltaa. Tyypiesimerkkejä tästä ovat ns. sortuneet valtiot (failed states), esimerkiksi Somalia tai Afganistan, joista tulee turvallisuusuhka naapurivaltioille ja jopa koko maailmanjärjestykselle.

Nyky sosiologeista turvallisuuden tunteen tutkimisen kannalta eräs tärkeä arvotutkija on Ronald Inglehart. Hän on tutkimuksissaan ottanut kantaa turvallisuuden tunteeseen. Hänen aineistoinaan ovat olleet pääasiassa World Values -tutkimukset, joihin sisältyvät myös European Values -aineistot¹¹. Vuonna 1977 perustettu European Values Systems Study Group (EVSSG) aloitti laajasti eurooppalaisten arvoja kartoittavien tutkimusten European Values Surveys (EVS) sarjan vuonna 1981. Aineistojen kerääminen on laajentunut Euroopan ulkopuolisiin maihin (World Values Surveys, WVS). Inglehartin projekti on käyttänyt myös Eurobarometri -tutkimusten aineistoja. Hänen keskeinen tuloksensa monien arvioijien mukaan on se, että arvomaailman siirtyminen postmoderneiksi arvoiksi synnyttää turvallisuuden tunteen. Tässä turvallisuudessa vahva osa on taloudellisella turvallisuudella, mutta se sisältää myös ihmisten käsityksen siitä, että turvallisuutta ei muutenkaan uhkaa mikään. Inglehartin mukaan (Mt., s. 42.) turvallisuuden tunteen kasvussa on kaksi yhtä aikaa vaikuttavaa tekijää:

- a) yhteiskuntatasolla kehittyneissä teollistuneissa maissa talouden kehitys on aiheuttanut ihmisten turvallisuuden tunteen kasvun,
- b) yksilötasolla sodan puuttuminen, vaurauden lisääntyminen ja yhteiskuntien hyvinvointivaltio politiikka on saanut aikaan ihmisissä turvallisuudentunteen, joka on korvannut uskonnon perinteisesti tarjoaman turvallisuudentunteen.

Turvallisuus on siis keskeinen arvo yleisen arvotutkimuksen käsityksen mukaan, mutta lisäksi turvallisuuden tunne on kokonaisuudessa voimakkaasti vaikuttava tekijä. Inglehartin koulukunnan käsitystä voi kuitenkin arvostella siitä, että arvojen muuttuminen postmoderneiksi ja turvallisuuden tunteen kasvaminen sitä kautta ei olekaan tapahtunut lineaarisesti. Maailman ja maiden talouden muutokset ja aika ajoin ilmaantuvat vakavammat tai laimeammat lamat näyttävät palauttavan kansalaisten arvoja takaisin kohti materiaalisia arvoja. Samalla turvattomuuden tunne kasvaa. Näin näyttää käyneen Suomessa viime vuosina.

Viimeksi joulukuussa 2008 on julkaistu arvoraaportti osana Eurobarometri 69-tutkimusta. Siinä on tarkasteltu vastaajien luokittumista erityyppisten arvojen kannattajiksi. Nämä ovat

¹¹ Katso kuvausta tutkimuksesta ja tulosten prosenttijakaumia esim.: <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/meF0154.html>

postmaterialistiset arvot, materialistiset arvot sekä näiden välimuoto. Postimaterialistisia arvoja kannattaviksi luokituttiin tutkimuksessa 11 % suomalaisista vastaajista, kun esimerkiksi Ruotsissa vastaava osuus oli 23 %, Hollannissa 20 % ja Tanskassa 16 %. Vastaavasti materialisteihin luokituttiin 30 % suomalaisista. Tämä osuus on hieman pienempi kuin EU:n keskiarvo 32 %. Valtaosa suomalaisista luokituttiin siis sekaryhmään, sen osuus oli 58 %. Tämän tuloksen mukaan suomalaisten voidaan siis katsoa olevan arvomaailmaltaan jonkinlaisessa siirtymävaiheessa, mutta tällä hetkellä vielä perinteisellä puolella, missä tärkeää on toimeentulon varmistaminen ja Inglehartin mukaan turvattomuuden tunne kasvaa. Parhaillaan koettava talouden taantuma vahvistanee tätä piirrettä arvomuutoksissa. Itsensä toteuttamisen arvot kuitenkin nostavat päätään erityisesti nuorimmissa ikäryhmissä, joissa yksilöllisiä hedonistisia tavoitteita korostava viihdekulttuuri vaikuttaa.

MTS:n tutkimusten mukaan suomalaisten globaalin turvattomuuden kokeminen on kasvussa vuoden 2008 lopulla. MTS:n käyttämä kysymys kuuluu: "Jos ajattelette nykyistä maailmantilaa kokonaisuutena, niin uskotteko Suomen ja suomalaisten elävän seuraavien viiden vuoden aikana turvallisemmassa vai turvattomammassa maailmassa kuin nykyään?". Tutkimuksen vastaajista 49 % arvioi maailman muuttuvan turvattommaksi. Ainakin osittainen selitys tälle korkealle turvattomuutta kokevien osuudelle on aikaisemmin samana syksynä koettu Venäjän-Georgian kriisi, joka heijastui myös tutkimustuloksessa, joka kertoi sotilaallisen tilanteen muuttuneen aikaisempaa uhkaavammaksi. Tällaisenkin kehityksen suhteen Inglehartin teoreettinen näkemys tuntuu hieman epärealistiselta.

4. Turvattomuuden tunne turvallisuuspolitiikan vaikuttavuuden mittarina

Kansalaisten yleisesti käyttämä kieli – arkikieli – tuottaa joskus yllättäviä rajoituksia joidenkin asioiden käsittelyssä. Turvallisuus on käsite, jonka ulottuvuuksia on vaikeaa havaita käyttämättä jotakin toista kieltä apuna. Sama rajoitus saattaa koskea myös tieteellistä kielenkäyttöä. Turvallisuuden käsitteen kahteen eri piirteeseen ja alueeseen on kiinnittänyt huomiota Tom Hånen. Hän lähestyy käsitettä englannin kielen ilmaisujen kautta, ja ottaa esille kaksi turvallisuuden lohkoa, security ja safety.

Security on ennen muuta ”law enforcement”-toimintaa, lain ja järjestyksen noudattamisen turvaamista. Siihen liittyy myös piirre siitä, että jokin toimija haluaa tarkoituksellisesti toimia tätä tavoitetta vastaan. Kysymys on siis inhimillisestä intentionaalisesta toiminnasta.

Safety on turvaa ja valmistautumista ennalta arvaamattomien ongelmatilanteiden varalta. Näitä ovat tulipalot, suuronnettomuudet, maanjäristykset, sähkö- tai energiakriisit, epidemiat ja muut ”opus dei” -tapahtumat, joihin ei liity ihmisten tarkoituksellisia aikeita vaan jotka ovat seurausta luonnollisen tai teknisen ympäristön ennalta arvaamattomasta poikkeavuudesta.

Turvattomuuden ja turvallisuuden tunteen poistaminen liitetään myös terveydenhuollon, kasvatuksen ja sosiaalitoimen tehtäväkenttään; näitä toimialoja ei tässä ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista käsitellä, vaan turvallisuuden tunteen edellytyksiä tarkastellaan siltä kannalta kuin varsinaiset turvallisuusviranomaiset voivat niitä ylläpitää. Tämä viittaus liittyy kuitenkin siihen, kuinka laaja-alaisesti turvallisuuden käsittely voidaan eri tahojen toimitaan liittää. Taustalla on tietenkin todellisuus siitä, että turvallisuus voidaan liittää yksilön elämänkaareen ”kehdestä hautaan”.

PvKK:n varusmiestutkimus 2005:ssä mitattiin yleisen maailmantilanteen huomioon ottavaa turvallisuuden tunnetta yhdellä yksinkertaisella kysymyksellä. Osoittautui, että mittari on sikäli vaikea, että korrelaatioita ei muihin tutkimuksessa kartoitettuihin tekijöihin juuri löytynyt. Tehdyssä faktorianalysissä maailmanpoliittisen turvattomuuden tunne latautui erikseen omalle faktorilleen. Lievä korrelaatio saatiin muuttujaan, joka kuvasi turvallisuuspoliittista epävarmuutta niin, että muuttujaan oli kerätty summamuuttujamaisesti ei osaa sanoa -vastaukset viiteen turvallisuuspolitiikkaan liittyvään kysymykseen.

Merkitsevä negatiivinen korrelaatio löydettiin sosiaalisen pääoman yhdistettyyn muuttujaan, jossa oli kaikkiaan 16 osiota. Tässä tutkimuksessa sosiaalinen pääoma oli operationalisoitu niin, että se kuvasi lähinnä yksilön resursseja, jotka hän on saanut perheen, koulutuksen ja yleensä sosiaalisten verkostojensa kautta. Tämä viittaa siis siihen, että turvallisuuden tunne voidaan katsoa persoonallisuuden piirteeksi, jota sosiaalinen ympäristö heikentää tai vahvistaa. Sosiaalisesti huono-osaisimmat kokevat enemmän turvattomuuden tunnetta. Tämä tulos ei ole sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa mitenkään uusi.

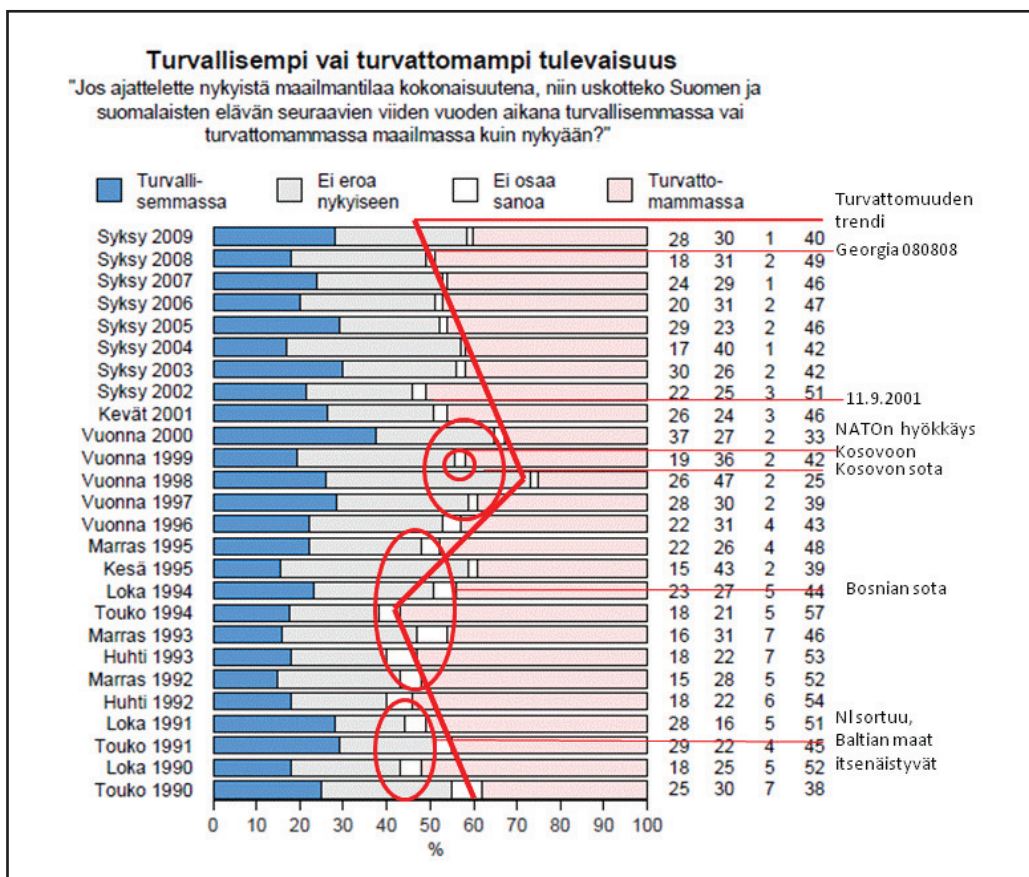
Varusmiesten kokema turvallisuus/turvattomuus poikkeaa kuitenkin selvästi tuloksesta, joka saadaan käyttämällä haastattelututkimuksessa samaa kysymystä koko kansaa edusta-

valle otokselle. Varusmiesten näkemys on, että tilanne ei nykyisestä muutu (65 % vastasi näin), kun esimerkiksi MTS:n tutkimuksessa vuoden 2005 lopulla 37 % vastanneista miehistä sanoi maailman muuttuvan turvallisemmaksi, mutta vastaavasti aivan yhtä suuri osuus vastaajista arvioi maailman muuttuvan turvattommaksi. Tilanteen samanlaisena säilymiseen uskovien osuus oli siis selvästi vähemmistönä. Naisista enemmistö (55 %) arvioi maailmantilanteen muuttuvan turvattommaksi. Vuoden 2008 tuloksen mukaan tilanne on muuttunut sikäli, että muutosta turvallisempaan suuntaa odottaa miehistä enää 22 %, 36 % arvioi maailmantilanteen säilyvän samanlaisena ja 40 % muuttuvan turvattomampaan suuntaan. Naisista 58 % arvioi turvattomuuden lisääntyvän.

Varusmiestutkimuksen aineistossa ilmeni myös, että koettu turvallisuuden/turvattomuuden tunne ei korreloinut lainkaan varusmiehen henkilökohtaisen maanpuolustustahdon kanssa. Sama ilmiö on havaittu myös tutkittaessa kansalaisten koetun turvattomuuden yhteyttä maanpuolustuksen harrastamiseen – koettu turvattomuus ei suinkaan lisää maanpuolustusaktiiviteettia, vaan on siitä aivan irrallinen ilmiö (Vuorisjärvi).

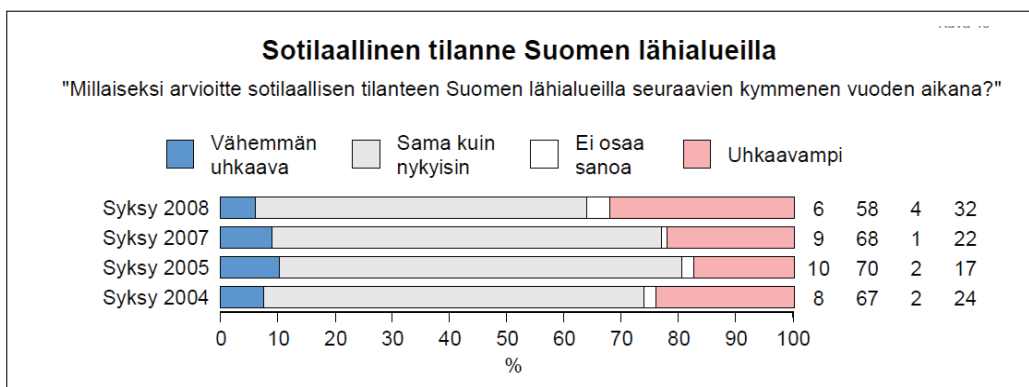
Vuodesta 1998 vuoteen 2008 maailmantilanteen turvattommaksi katsovien ihmisten osuus on kasvanut 24 %-yksikköä (kuvio alla). Syksyllä 2002 jopa enemmistö (51 %) suomalaisista arvioi maailman tilanteen muuttuvan turvattommaksi. Tuolloin taustalla olivat syyskuun 2001 terrorihyökkäykset USA:ssa sekä amerikkalaisten hyökkäys talibanhallintoa vastaan Afganistanissa. Amerikkalaisten hyökkäys Irakiin ei kuitenkaan lisännyt suomalaisten turvattomuuden tunnetta. Vuodesta 2002 turvattomuuden tunteen kokeminen on laskenut kahden prosenttiyksikön verran, eli vuoden 2008 turvattomuuden taso on käytännössä sama kuin vuonna 2002.

MTS:n tutkimuksen mukaan vuodesta 2003 vuoteen 2008 tultaessa naisten turvattomuuden tunne on lisääntynyt 7 %-yksikköä, ja miehillä vastaava muutos on täsmälleen samansuuruinen. Naisten joukossa kuitenkin turvattomuutta kokevia on 18 %-yksikköä enemmän kuin miesten joukossa.

Kuvio 3. Kansalaisten kokema globaalinen turvallisuuden/turvattomuuden tunne eri vuosina (MTS 2009, päällemerkinnät tutkijan).

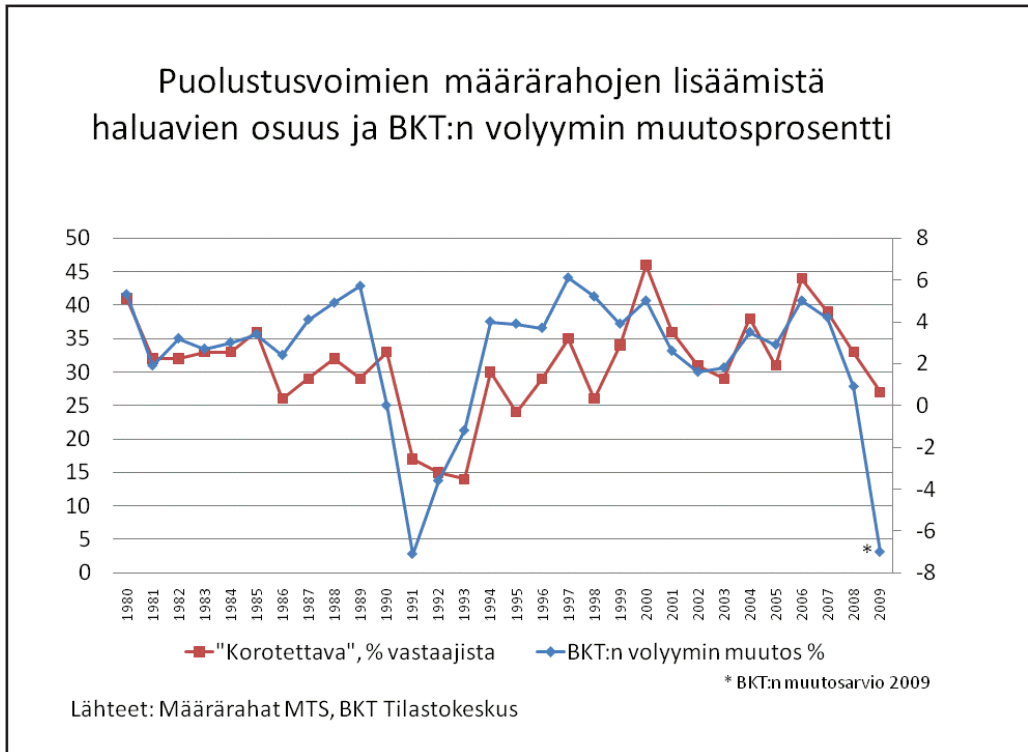
Vuodesta 2004 lähtien MTS on kysynyt kansalaisilta myös heidän näkemystään sotilaallisesta tilanteesta Suomen lähialueilla. Todennäköisesti elokuun 2008 tapahtumat Georgiassa ovat lisänneet tilanteen uhkaavammaksi kokevien osuutta, joka on tuloksen mukaan noin kolmannes vastaajista. Muutosta voidaan pitää tilastollisesti merkitsevästä varsinkin ottaen huomioon vuoden 2005 tuloksen. Tuolloin vain 17 % tutkimuksen vastaajista arveli tilanteen muuttuvan uhkaavammaksi.

Kuvio 4. Kansalaisten näkemys sotilaallisesta tilanteesta Suomen lähialueilla (MTS 2002, 55).

Kun kysymys on maailmanlaajuisesta turvattomuudesta, voisi ajatella puolustusvoimien määrärahojen korottamisen olevan looginen ratkaisu turvattomuuden poistamiseen – ainakin oma maa saisi olla rauhassa. Kuten edellä tässä raportissa on todettu, tämä ajatusmalli on omaksuttu aikanaan Ruotsissa ja kopioitu sieltä meille. Näin eivät kansalaiset kuitenkaan näytä ajattelevan. Puolustusmäärärahojen korottamishalu (ja mahdollisuus) näyttää olevan yhteydessä kansakunnan talouden tilaan, sillä se vaihtelee lähes tasatahtia bruttokansantuotteen kasvuprosentin kanssa. Siihen ei näytä vaikuttavan kasvava turvattomuuden tunne eikä maailmanpolitiikan todellinen tilanne eli kriisien määrä ja laajuus maailmalla.

Seuraavassa kuviossa kuvattujen mittareiden keskinäinen korrelaatio on .671. Puolustusmäärärahojen ja koetun globaalien turvattomuuden tunteen korrelaatio samoilta vuosilta laskettuna on .005.

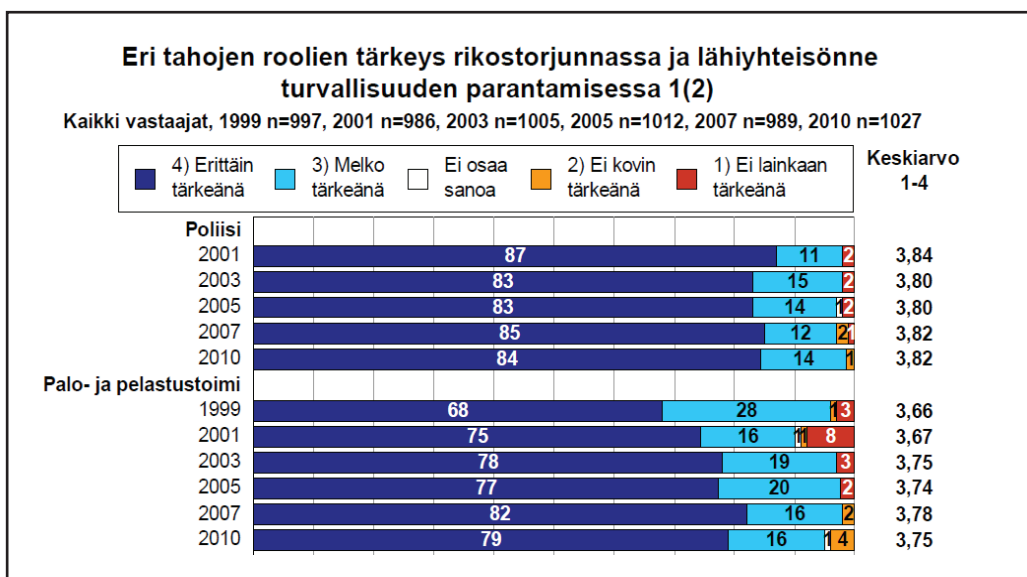

Kuvio 5. Puolustusvoimien määrärahojen lisäämishalukkuus ja BKT:n volyymin muutos¹².

Edellä mainittu Inglehartin turvallisuuskäsitys voidaan nimetä eksistentiaaliseksi turvallisuudeksi. Ihmisten käytännön elämän tasolla voidaan arvioida, että siinä on kysymys kuitenkin aikalailla eri asiasta kuin arjen turvallisuus. Ihmisten ja kansalaisten käsityksiä turvallisuuden kokemisesta arjen tasolla kuvaa hyvin se mittaustapa, jota on Suomessa sovellettu poliisihallinnon toteuttamissa parin vuoden välein tehdyissä poliisibarometritutkimuksissa. Näissä tutkimuksissa palo- ja pelastuslaitoksen rooli turvallisuutta tuottavana tekijänä on säännöllisesti kasvanut kansalaisten antamien vastausten mukaan. Tämä kuvaa sitä, minkälaisiin tehtäviin viranomaisia tarvitaan turvallisuuden lisäämisen mielessä.

¹² Lähteet: Määrärahojen korottamista haluavien osuus: MTS:n tutkimukset eri vuosilta, BKT:n muutos: Tilastokeskus.

Alla olevaan kuvioon on piirretty vain poliisin ja pelastuslaitoksen osuus. Poliisin rooli on tärkein kaikista mitatuista, mutta siinä ei ole nähtävissä muutosta suuntaan tai toiseen – ainakaan systemaattisesti. On siis vaikea nähdä mitään kausaalista vaikutussuhdetta esimerkiksi poliisin harjoittamien yhteisöturvallisuutta lisäävien toimenpiteiden ja koetun turvallisuuden tunteen välillä. Palo- ja pelastustoimen tärkeys sen sijaan on kasvanut kansalaisten mielestä. Tässä ei voida välttyä ajatukselta, että koettua turvattomuutta esiintyy aina, koska se on henkilön persoonallisuuden piirre. Sama koskee ulko- ja turvallisuuspoliittisia toimenpiteitä – vaikka ulkopoliittikkamme johto ja ulkoministeriömme toimisivat kuinka tehokkaasti tahansa tai vaikka puolustuspolitiikkamme olisi kuinka tehokasta tahansa ja noudattaisi kansalaisten enemmistön näkemyksiä turvattomuuden tunnetta esiintyy kuitenkin aina.

Kuvio 6. Poliisin ja pelastustoimen tärkeys kansalaisten lähiyhteisön turvallisuuden parantamisessa (Poliisibarometri 2010, 9).

Voidaan ajatella myös niin, että maailman monimutkaistuessa ihmisten oma elämänpiiri ja -kokemus kuitenkin kapenevat. Ei enää hallitakaan uusia tilanteita, vaikka edellisillä sukupolvilla asiat olivatkin paremmin hallussa. Näin saattaa olla juuri tulipalojen ja vastaavien onnettomuuksien tai yllättävien tilanteiden kohdalla. Tietyllä tavalla tätä tilannetta kuvaa termi ”uusavuttomuus”. Pieneenkin poikkeavaan tilanteeseen tarvitaan avuksi viranomaista, kuten seuraavassa kuvassa esitetty uutinen kertoo.

Joutsen hyökkäsi puudelin kimppuun

13.01.2009 12:21

Tekstikoko: A A A

■ Ärhäkkä joutsen ahdisteli villakoiran kanssa kulkenutta naista Helsingin Lauttasaarella tiistaiaamuna.

Joutsen kävi koiran kimppuun, jolloin nainen yritti suojella lemmikkiään linnulta. Lopulta pelastuslaitos tuli paikalle ja hätisteli aggressiivisen joutsenen takaisin mereen.

Nainen koirineen selvisi kohtaamisesta ilman fyysisiä vammoja.

Vartti.fi-IS

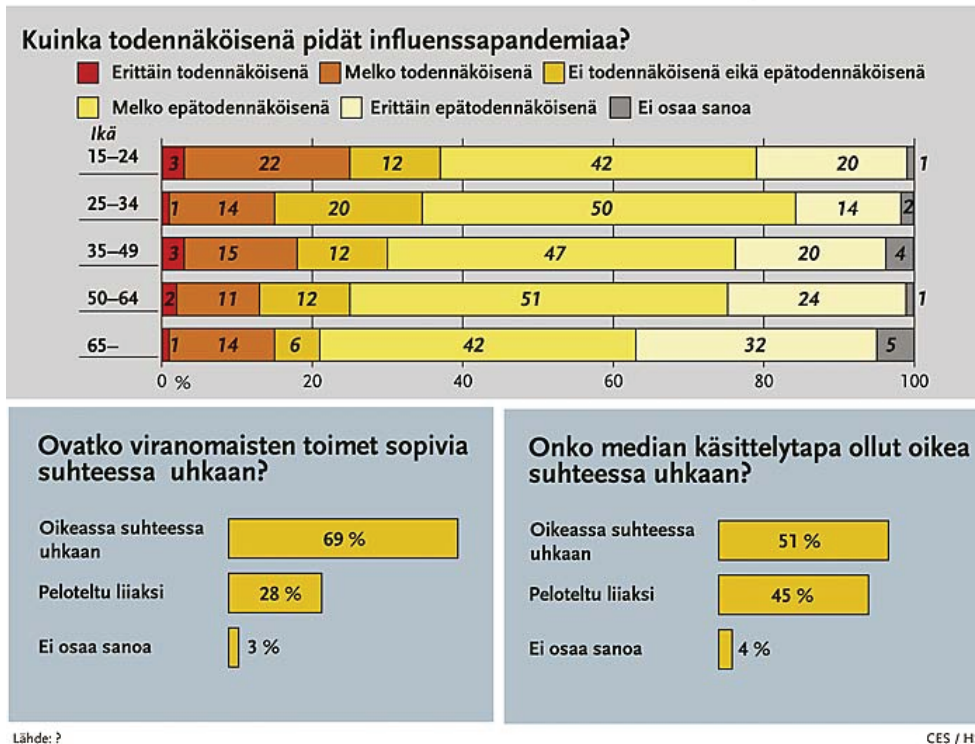
6. Mittaamisen uudet vaatimukset

Turvallisuusviranomaisten toiminnan vaikuttavuuden mittaamisen pohjaksi on edellä esitetyistä syistä erittäin tärkeää löytää uudet lähtökohdat. Nämä ovat löydettävissä sekä käsitelystä että ehkä myös uusien käsitteiden ja uudenlaisen kielenkäytön määrittelemisen kautta.

6.1. Median osuus kansalaisten turvattomuusarvioissa

On mahdollista esittää hypoteesi, että kansalaisten arviointiin turvattomuuden kasvamisesta vaikuttaa myös se, kuinka paljon turvallisuuteen liittyviä asioita uutisoidaan ja käsitellään mediassa, ja millä tavalla ja missä sävyssä tuo käsittely tapahtuu. Tällaista pitkän aikavälin seurantaa ei tiettävästi ole olemassa, joten on turvaututtava yksittäistapausten analyysiin. Yksi mahdollinen tällainen yksittäistapaus on lintuinfluenssa ja sen uhka.

Suomalaisten suhtautuminen mahdolliseen influenssapandemiaan

Kuvio 7. Kansalaisten suhtautuminen mahdolliseen lintuinfluenssaepidemiaan Helsingin Sanomien (HS.fi 3.4.2006) mukaan.

Kuvion lähde on HS.fi 3.4.2006. Nyt kun tuosta kansalaisiin kohdistuneesta kyselystä on jo jonkin aikaa ja tiedetään, että mitään lintuinfluenssaepidemiaa ei tullutkaan, voidaan tehdä joitakin varovaisia johtopäätelmiä. Huomattavan suuri osa kansalaisista kuitenkin piti epidemiaa todennäköisenä, ja kuvioista havaitaan lisäksi, että taipuvaisimpia tähän ajatteluun olivat nuoremmat ikäryhmät. Lisäksi jo tuossa vaiheessa lähes puolet kansalaisista oli sitä

mieltä, että media oli pelotellut liiaksi. Nyt voidaan todeta, että monet asiallisinakin pidetyt viestit olivat todennäköisesti uhkaa yliarvioivia, koska mitään epidemiaa ei tullut.

Tämän pohjalta voidaan siis ajatella, että informaation lisääntyminen yhteiskunnassamme, jota perustellusti voimme nimittää tietoyhteiskunnaksi, sisältää helposti uhkien yliarvioimisen mahdollisuuden. Informaatioyhteiskunnasta on näin helposti tullutkin säikky-yhteiskunta. Turvallisuuden tunne ei näin toimien ainakaan lisäännä. Lintuinfluenssan aikaanakin ylireagointia oli nähtävissä mm. siinä, että Tamiflu-lääke myytiin apteekeista loppuun, vaikka lääkkeen teho nimenomaan lintuinfluenssaan on vähäinen. Kolme vuotta myöhemmin ns. sikainfluenssan uhan alla hyvin samantapaiset mediareaktiot näyttävät toistuvan, ja ylireagoivia viranomaisten toimenpiteitä toteutettiin useissa maissa. Tutkimuksissa jopa taudin sikaan viittaava nimi kyseenalaistettiin, koska näyttöä viruksen siirtymisestä siasta ihmiseen ei esitetty. Nimi jatkoi tästä huolimatta elämäänsä. Lisätutkimuksissa arvioitiin edelleen, että tämä influenssavirus ei aiheuttaisi edes yhtä vaikeita oireita kuin tavallinen kausi-influenssa. Tästä huolimatta varotoimenpiteiden taso säilytettiin korkeana kautta maailman.

6.2. Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunnan mittaustuloksia vuosina 1997 ja 2008

1990-luvun lopulle tultaessa Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunnan (MTS) teettämien tutkimusten tuloksia oli kerääntynyt pitkiä aikasarjoja kun mukaan otetaan sen edeltäjän Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunnan teettämät tutkimukset 1960-luvulta alkaen. Tästä huolimatta suunnittelukunnan piirissä tunnettiin levottomuutta siitä, että mitä oikeastaan mitattiin – maanpuolustustahdolle ei sittenkään tuntunut löytyvän kaiken kattavaa ja tieteelliset kriteerit täyttävää määritelmää. Tässä hengessä pyrittiin perusteellisemmilla tilastollisilla analyyseilla lähestymään tutkimuskohdetta ja koottiin tutkimustuloksia vuosilta 1990-1997.

Koska tutkimukset ovat jatkuneet ja osittain samoja kysymyksiä on käytetty vuoteen 2008 saakka, on mahdollista tarkastella joitakin muutoksia verrattuna vuonna 1997 saatuihin tuloksiin. Ensimmäiseksi tarkastellaan kansalaisten suhtautumista puolustusvoimille myönnettäviin varoihin tarkasteltuna sen mukaan, minkä vastauksen he ovat antaneet yleistä maanpuolustustahtoa mittaavaan kysymykseen. Tarkastelun pohjana on vuoden 1997 raportissa esitetty taulukko.

Taulukko 2. Puolustustahto ja puolustusvoimille myönnettävät varat prosentteina kaikista vastaajista. N(1997) = 1013, N(2008) = 980.

Puolustusmäärärahat		Puolustustahto	
		Olisi puolustauduttava	Ei olisi puolustauduttava
Olisi korotettava	1997	29	5
	2008	29	3
Olisi säilytettävä ennallaan	1997	38	10
	2008	35	12
Olisi vähennettävä	1997	7	5
	2008	7	6

Taulukon esittämät prosenttiluvut ovat ns. totaaliprosentteja eli ne on laskettu käyttäen kantaulukuna mittauskerran kaikkien vastaajien määrää. Taulukosta havaitaan, että muutokset ovat äärimmäisen pieniä. Kahden mittauskerran tulosten luottamusväliä ei välttämättä voida vertailla suoraan, koska täsmällistä tietoa esimerkiksi näytteenpaimintamenetelmistä ei ole. Vuoden 2008 aineistonkeruun toteuttanut Taloustutkimus Oy ilmoittaa tutkimuksen virhemarginaaliksi 3,2 %-yksikköä suuntaansa (MTS 2008, 2). Erot kahden mittauskerran välillä sopivat tähän virhemarginaaliin. Yleistulkinta taulukon kertomasta tuloksesta on se, että kuvatuissa asioissa ei havaita muutosta. Kansalaismielipide maanpuolustuksesta ja sen rahoittamisesta on säilynyt ennallaan.

Muutoksia tuloksissa ovat ilmeisesti aiheuttaneet ”ei osaa sanoa”-vastausten osuudessa tapahtuneet muutokset. Tilastollinen virhemarginaali unohtaen voidaan kuitenkin todeta, että lievä muutos puolustusvoimille myönnettäviä varoja vastaan näyttäisi olevan mahdollinen sekä puolustustahtojen että puolustautumista vastustavien ryhmissä.

Vastaava vertailu voidaan tehdä myös tarkastelemalla kansalaisten yleistä maanpuolustustahtoa ja heidän käsitystään puolustusvoimien suorituskyvystä tavanomaisessa sodassa. Edellä esitetyn jaottelun mukaan Suomen puolustusvoimien suorituskyky tavanomaisessa sodassa on asiantila, johon yksittäinen kansalainen ei juuri voi vaikuttaa. Siksi tämä tekijä kuuluu kansalaisten maanpuolustusajattelun piiriin. Havaitaankin, että kansalaisten maanpuolustusajattelu näyttäisi muuttuneen siihen suuntaan, että puolustusmahdollisuutemme ovat heikkommat kuin aikaisemmin.

Käytössä olevan tutkimusaineiston perusteella syitä tai selityksiä ilmiöön ei voida suoraan analysoida. Voidaan tarkastella yleistä maailman- ja sotilaspoliittista kehitystä. Lähes koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen ovat olleet käynnissä sodat Afganistanissa ja Irakissa. Näissä sodissa suurvalta USA liittolaisineen on menestynyt tietyllä tavalla sotilaallisessa voimannäytössä, mutta ei ole menestynyt sodan lopullisen tavoitteen saavuttamisessa. Voidaan ajatella, että kansalaiset vertailevat suurvaltojen sotilaallista voimaa omaamme, ja toteavat omat voimamme heikommiksi näiden sotien pohjalta. Ennen vuoden 2008 tutkimuksen aineistonkeruuta käytiin myös lyhyt sota Venäjän ja Georgian välillä. Tämä sota osoitti, että naapurimaamme Venäjä käyttää niin harkitessaan hyvin perinteiseltä näyttävää kovaa sotilaallista voimaa. Myös tämä on saattanut vaikuttaa kansalaisten puolustusajatteluun omaa puolustuskykyämme arvioitaessa.

Taulukko 3. Puolustustahto ja puolustusvoimien suorituskyky tavanomaisessa sodassa. N(1997) = 1013, N(2008) = 980.

		Puolustusvoimien suorituskyky	
Puolustustahto		Pitää hyvänä (%)	Pitää huonona (%)
Olisi puolustauduttava	1997	45	27
	2008	37	33
Ei olisi puolustauduttava	1997	8	12
	2008	7	15

Tutkimuksessa käytetty kysymyksen sanamuoto on seuraava: ”Jos Suomi joutuu (1997 joutuisi) tavanomaisin asein käytävään sotaan, niin millaiset mahdollisuudet katsoisitte Suomessa olevan puolustautua?” Vastausvaihtoehdot olivat vuonna 1997, hyvät, ei osaa sanoa, huonot. Vuonna 2008 vaihtoehtoja oli enemmän, erittäin hyvät, melko hyvät, melko huonot, erittäin huonot, ei osaa sanoa. Taulukossa ”erittäin” ja ”melko” -vaihtoehdot vuodelta 2008 on laskettu yhteen ja ei osaa sanoa -vastaukset on jätetty käsittelemättä kummaltakin tutkimuskerralta.

Täsmällistä käsitystä siitä, onko vastausvaihtoehtojen lisäämisellä vaikutusta tuloksiin, ei voida esittää. Näyttää kuitenkin siltä, että muutosta kansalaisten käsityksissä on tapahtunut. Keskeinen tekijä on se, että kansalaisten näkemys puolustautumismahdollisuuksistamme on aikaisempaa negatiivisempi. Puolustusmahdollisuuksiamme huonoina pitävien osuus on kasvanut 41 %:sta 52 %:iin. Sinänsä positiivista on kuitenkin vuoden 2008 tuloksessa se, että 33 %:n mielestä maattamme olisi aseellisesti puolustettava, vaikka näin ajattelevat pitävätkin mahdollisuuksia huonona. Heidän osuudessaan on kasvua noin 6 %-yksikköä.

Muutos näkyy eri puolueiden kannattajien näkemyksissä siten, että vasemmistopuolueiden kannattajien joukossa usko puolustuskykyymme on laskenut. Kokoomuksen kannattajien joukossa näkemys on säilynyt suurin piirtein samana ja Keskustapuolueen kannattajien joukossa on enemmän niitä, jotka pitävät puolustusmahdollisuuksiamme hyvinä. Vuonna 1997 Vasemmistoliiton kannattajien joukossa puolustusmahdollisuuksia piti hyvinä 44 %, vuonna 2008 29 %. Vastaavat luvut SDP:n kannattajien joukossa olivat 58 % ja 42 % ja Vihreiden kannattajien 46 % ja 34 %. Kokoomuksen kannattajista 1997 puolustusvoimiemme suorituskykyä piti hyvänä 55 % ja 2008 57 %. Keskustapuolueen kannattajien joukossa puolustusmahdollisuuksiamme hyvinä pitäneiden osuus on kasvanut 53 %:sta 62 %:iin.

Merkittävää muutoksen tarkastelussa on lisäksi se, että erityisesti luottamus puolustuksemme mahdollisuuksiin tavanomaisessa sodassa näyttää vähentyneen miesten joukossa. Vuonna 1997 mahdollisuuksiamme hyvinä pitävien osuus miesten joukossa oli 62 % ja vuonna 2008 se oli laskenut 50 %:iin. Naisilla muutos oli 47 %:sta 43 %:iin. Kokonaisuutena näyttää siltä, että maanpuolustusajattelussa eri poliittiset leirit ovat jonkin verran etääntyneet toisistaan, mielipiteet ovat polarisoituneet. Muutokset maanpuolustuskykyymme arvioinnissa ovat tapahtuneet vuoden 2004 jälkeen (MTS 2008, 41).

6.3. 35-vuotiaat ja nuoremmat kansalaiset

Puolustusvoimissa on vakiinnutettu joukkotuotantojärjestelmään siirtymisen jälkeen käytäntö, jossa joukon taistelutehtävä muuttuu siinä vaiheessa kun sen miehet ovat noin 35-vuotiaita. Tämän ikärajan jälkeen joukolle osoitetaan paikallisjoukko- tai vastaava tehtävä. Joukkoa ei enää kertausharjoiteta. Käytännössä voidaan siis sanoa, että 35 vuotta on ikäraja aktiivisessa maanpuolustukseen osallistumisessa puolustusvoimien joukossa.

Tästä syystä voidaan puhua ”maanpuolustusikäisestä” väestöstä. Tähän väestönosaan kuuluvien kansalaisten mielipide on käytännön maanpuolustuksen onnistumisen kannalta tärkeä. Aseellisesta maanpuolustuksesta vastaaville miehille on myös tärkeää, minkälaista tukea he

saavat läheisiltään – useimmitenhan on kysymyksessä suurin piirtein saman ikäinen puoliso. Keskimäärin on niin, että esimerkiksi aviopuolisot ovat suurin piirtein saman ikäisiä. Tästä syystä seuraavassa tarkastellaan tämän ”maanpuolustusväestön” maanpuolustusajattelua. Kokonaisuuden kannalta on olennaista, onko ajattelu tässä väestönosassa yhdenmukaista – ja tietenkin maanpuolustusmyönteiseksi tulkittavaa – vai ei.

Maanpuolustusajattelussa alle 35-vuotiaiden miesten ja naisten välillä on selviä eroja. Nämä erot ovat niin suuria, että maanpuolustustahdon ja -ajattelun mittaamisessakin ne olisi otettava huomioon. Esimerkkinä on MTS:n vuoden 2008 kyselyn kysymys rypäleaseiden kieltämisestä koskevasta sopimuksesta ja sen allekirjoittamisesta. Lähes neljäsosa alle 35-vuotiaista naisista vastasi tähän kysymykseen ”en osaa sanoa”.

6.4. Turvattomuuden tunne MTS:n mittauksissa

Kansalaisten globaalin turvallisuuden tai turvattomuuden tunteen kokemista on mitattu perinteisesti MTS:n kyselyissä kysymyksellä ”Jos ajattelette nykyistä maailmantilaa kokonaisuutena, niin uskotteko Suomen ja suomalaisten elävän seuraavien viiden vuoden aikana turvallisemmassa vai turvattomammassa maailmassa kuin nykyään?”. Vastausvaihtoehdot ovat olleet: turvallisemmassa, ei eroa nykyiseen ja turvattomammassa. Kysymysteknisesti tätä kysymystä voidaan kritisoida, sehän jättää arvioimatta sen, millainen nykytilanne on. Mittari ei siis tarkkaan ottaen kuvaa turvattomuuden laajuutta, vaan turvallisuuden ja turvattomuuden kokemisen muutosta. Turvattomuuden kokemisen huippuvuosia ovat olleet 2002 New Yorkin ja Washingtonin terrorihyökkäysten (ns. 9/11 hyökkäykset) jälkeen ja 2008 Venäjän ja Georgian välisen sodan jälkeen. 2002 turvattomammaksi tulevaisuuden arvioi 51 % kyselyn vastaajista ja 2008 49 %. Maailmanpolitiikan tapahtumien voidaan arvioida todellakin vaikuttavan kansalaisten globaalin turvattomuuden tunteeseen, mutta aina tämä vaikutus ei ole selvä tai selvästi nähtävissä (ks. Sinkko 2009).

Turvattomuuden tunteen kokemisessa on paikannettavissa kuitenkin yksi selkeästi siihen vaikuttava tekijä, ja se näyttää olevan Suomen liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi. Liittyminen tapahtui vuonna 1995. Asiaa tarkastellaan seuraavassa taulukossa.

Taulukko 4. Turvallisuuden tunne ja Suomen jäsenyys Euroopan Unionissa. N(1997) = 1013, N(2008) = 980.

		Turvallisuuden tunne (%)			
		Turvallisempi	Turvattomampi	Ei eroa	Ei osaa
Suomen jäsenyys Euroopan Unionissa		tulevaisuus	tulevaisuus	nykyiseen	sanoa
Lisää turvallisuutta	1997	55	25	33	37
	2008	69	59	71	65
Ei vaikutusta turvallisuuteen	1997	44	66	66	62
	2008	27	32	27	27
Vähentää turvallisuutta	1997	1	9	7	-
	2008	4	9	3	7

Taulukosta nähdään, että vuonna 1997 tulevaisuuden turvallisempaa näkevästä vastaajista enemmistö (55 %) arvioi Suomen jäsenyyden Euroopan Unionissa lisäävän turvallisuuttamme. Muissa vastaajaryhmissä yleisin arvio oli, että vaikutusta turvallisuuteemme ei olisi. Vuonna 2008 kaikissa vastaajaryhmissä tulos oli, että jäsenyyden katsottiin selvästi lisäävän turvallisuuttamme.

Näkemyks Euroopan Unionista turvallisuuden tuottajana on siis selvästi lisääntynyt. Näin on tapahtunut varsinkin ilmeisesti aikaisemmin Euroopan Unioniin epäilevästi suhtautuvien kansalaisten joukossa. Taulukossa on kuvattu ainoastaan kaksi ajankohtaa, ja tietenkin aina voidaan ajatella, että muutos kahden ajankohdan välillä johtuukin vaikkapa otantasattumasta, eikä muutoksen suunta ole varma. Vastaavia taulukointeja ei muilta vuosilta kuitenkaan ole käytettävissä. Kansalaisten Euroopan Unionia koskevan näkemyksen muuttumisesta on kuitenkin myös muuta tietoa. Kun vuonna 1997 MTS:n kyselyssä jäsenyyden uskoi lisäävän turvallisuuttamme 51 % vastaajista, vuonna 2005 näin ajatteli 56 % tutkimuksen vastaajista ja vuonna 2008 63 %. Lisäksi tuloksia vertaillaessa on huomattava se, että tulevaisuuttamme turvattomampana pitävien osuus oli vuonna 2008 49 % kun vastaava osuus vuonna 1997 oli 39 %, turvattomuuden tunne on siis kasvanut. Usko Euroopan Unionin kykyyn lisätä turvallisuuttamme on jäsenyyden aikana tästäkin huolimatta kasvanut, ei aivan lineaarisesti mutta kuitenkin selvästi.

Vuodesta 2004 alkaen MTS on kansalaistutkimuksissaan mitannut turvallisuuden kokemista myös hieman toisella tavalla, pyytämällä kansalaisia arvioimaan erilaisia turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä (MTS 2008, 56-57). Kysymys on kuulunut ”Miten arvioitte seuraavassa lueteltuja ilmiöitä ja tekijöitä? Millainen vaikutus niillä on Suomen ja suomalaisten turvallisuuteen?”. Vastausvaihtoehdot ovat olleet lisää turvallisuutta, ei vaikutusta, ei osaa sanoa ja vähentää turvallisuutta. Tämä kysymystapa mahdollistaa nettovaikutuksen laskemisen siten, että turvallisuutta lisäävien vastausten prosenttiosuudesta vähennetään turvallisuutta vähentävien vastausten osuus. Seuraavassa taulukossa nettovaikutukset esitetään EU:hun liittyvistä kysymyksistä.

Taulukko 5. EU-osallistumisen yhteys kansalaisten turvallisuudentunteeseen MTS:n tutkimusten mukaan vuosina 2004-2009.

Turvallisuuteen vaikuttava tekijä	Nettovaikutus turvallisuudentunteeseen, %					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Suomen osallistuminen EU:n yhteisen puolustuksen järjestämiseen	41	43	42	63	57	51
Suomen jäsenyyss EU:ssa	41	47	36	54	57	53

Taulukosta nähdään, että vuodesta 2007 alkaen nettoenemmistö vastaajista on siltä kannalla, että Suomen osallistumien Unionin yhteisen puolustuksen järjestämiseen samoin kuin Suomen jäsenyyss EU:ssa vaikuttavat turvallisuuttamme lisäävästi. Tarkastelun kahtena viime vuonna trendi on kuitenkin laskeva Suomen EU:n yhteiseen puolustukseen osallistumisen kohdalla. Mainittakoon samalla, että suurin negatiivinen nettovaikutus vuonna 2009 oli vastaajien mielestä ulkomaalaisen omistuksen lisääntymisellä Suomen talouselämässä (-51 %).

6.5. Usko kansalaisten maanpuolustustahtoon

Käyttäytymistieteissä mittari on mahdollista laatia myös epäsuoraksi, projektiiviseksi. MTS:n aineistossa tekniikkaa ei varsinaisesti ole käytetty, mutta uskottavan puolustuksen osatekijöitä kartoittavan kysymyspatterin yhtenä osiona on kysymys kansalaisten maanpuolustustahtosta. Käytetty kysymys kuului: "Miten seuraavat tekijät mielestänne vaikuttavat uskottavaan puolustukseen?". Vastausvaihtoehtojen joukossa oli "kansalaisten maanpuolustustahto", ja vaihtoehdot olivat Erittäin paljon, Melko paljon, Ei vaikutusta, Ei osaa sanoa, Melko vähän, Erittäin vähän.

Erittäin paljon ja melko paljon -vastausten osuus kaikista oli 88,6 %. Tämän perusteella voidaan päätellä, että kansalaisilla on vankka usko toisten kansalaisten maanpuolustustahtoon. He myös luonnollisesti uskovat, että näin ilmaistulla tahdolla on merkitystä puolustuksen uskottavuudelle, kuten kysymyskin kuului. Lapsiperheessä asuvien vastaajien näkemys ei poikkea olennaisesti tästä koko aineiston tuloksesta, heillä vastaava osuus on jopa 91,2 %. Lasten lukumäärän mukainen tarkastelu antaa tulokseksi sen, että 4- tai 5-lapsisissa talouksissa asuvien joukossa korostuu erittäin paljon -vastausten osuus. Uskossa naapurikansalaisten maanpuolustustahtoon ja sen merkitykseen ei näyttäisi olevan heikkoja kohtia.

6.6. Turvattomuuden tunnetta lisääviä tekijöitä

Puolet niistä tutkimuksen vastaajista, jotka arvioivat globaalin turvallisuustilanteen muuttuvan huonommaksi seuraavien viiden vuoden aikana, sanoo sotilaallisen turvallisuustilanteen muuttuvan lähialueillamme huonommaksi. Koettu turvattomuus tässä aineistossa mitattuna kuvaa pitkälti sotilaallista turvattomuutta, mutta muitakin tekijöitä on. Vuoden 1997 tutkimuksessa saatiin tulokseksi, että turvattomuutta kokevista vastaajista katsoi ydinvoiman käytön ja ympäristön tilan vähentävän turvallisuutta. Vielä voimakkaampi turvattomuutta lisäävä tekijä olivat ydinaseet. Vuoden 2008 tutkimuksessa kysymysten sanamuoto on jonkin verran muuttunut. Vuonna 1997 kysymys kuului: "Miten seuraavaksi luetteleman ilmiöt tai tekijät mielestänne vaikuttavat Suomen ja suomalaisten turvallisuuteen?" Vuonna 2008 kysyttiin: "Miten arvioitte seuraavassa lueteltuja ilmiöitä ja tekijöitä? Missä määrin ne aiheuttavat teissä huolta tulevaisuudesta?"

Kun nämä huolta aiheuttavat tekijät taulukoidaan ristiin turvattomuuden kokemisen kanssa, nähdään, että jokaisen tekijän kohdalla erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Keskeinen ero näyttää olevan se, että globaalia turvattomuutta kokevat ihmiset ovat enemmän huolissaan kaikista kysytyistä huolta aiheuttavista asioista. Tästä voisi päätellä, että turvattomuuden kokeminen olisi jollakin tavalla henkilöiden persoonallisuuteen liittyvä asia. Tällaisia persoonallisuuden piirteitä ei kuitenkaan käytettävissä olevan aineiston puitteissa ole mahdollista analysoida.

Taulukoiden perusteella voidaan todeta myös, että joissain asioissa turvattomuutta kokevat ja tulevaisuuden turvalliseksi näkevät ihmiset eroavatkin enemmän niistä vastaajista, jotka ovat sitä mieltä, että turvallisuustilanteessa ei ole eroa nykyiseen. Voikin olla kenties niin, että osa

vastaajista kokee ympäristön muutokset voimakkaammin kuin toiset, ja tämä muutos voi olla sekä turvallisempaan että turvattomampaan suuntaan. Tämänkään oletuksen perusteita ei tämän aineiston perusteella voi tarkemmin tutkia. Näyttää siltä, että MTS:n tällä hetkellä käyttämä turvallisuuden/turvattomuuden tunteen mittari ei toimi kovin hyvin, koska sen tulkinta on vaikeaa. Tällaisenaan mittari on ilmeisesti kaksikulotteinen, se mittaa ensinnäkin sitä, tapahtuuko muutosta, ja jos muutosta tapahtuu, mikä on muutoksen suunta. Tulkinallisesti selvintä olisi jakaa tämä kysymys kaikkiaan kolmeksi eri kysymykseksi. Ensin kysyttäisiin, vastaajilta tämänhetkistä turvallisuustilanteen laatua, sitten sitä, nähdäänkö sen kenties muuttuvan ja kolmanneksi muutoksen suunta – huonompaan vai parempaan päin.

Käytettävissä olevien selittävien tekijöiden perusteella nähdään, että globaalia turvattomuutta kokevia on suhteellisesti muita enemmän ikäryhmässä 35-54 -vuotiaat. Vastaajan iän kanssa korreloi perheessä asuvien lasten lukumäärä, ja niinpä havaittiinkin, että turvattomuutta koettiin eniten perheissä, joissa kotona asuvia alle 18-vuotiaita lapsia on 3, 4 tai 5. Tuntuu ymmärrettävältä, että vanhemmat ajattelevat globaalia turvallisuutta lastensa kannalta.

MTS:n globaalia turvattomuuden tuntemisen jakaumaa tarkasteltaessa ilmenee, että koetun turvattomuuden suhde vastaajan ikään on jossain määrin U-muotoinen; nuorin ja vanhin ikäryhmä kokevat siis vähemmän turvattomuutta kuin ”keski-ikäiset”. Vuoden 2008 tutkimuksessa alle 25-vuotiaista turvattomuutta kokevia oli 38 % ja 50+ -ikäryhmässä 46 %. 25-34 -vuotiaiden joukossa turvattomuutta kokevia oli eniten, 58 %, ja ikäryhmässä 35-49 -vuotiaat 54 % (MTS 200, 52). Vuoden 2005 tulos on samantapainen – äärimmäisissä ikäryhmissä turvattomuutta kokevia oli alle puolet, keskimmaisissa ikäryhmissä yli puolet (MTS 2005, 50).

Tähän tulokseen voidaan löytää perusteita elämäntilanteesta – nuorimmalla ikäryhmällä asennoitumista elämiseen yleensä kuvastaa nuoruuden ”hurjuus”, yleinen taipumus vähätellä riskejä ja suhtautua elämään optimistisesti. Vanhimmassa ikäryhmässä kenties vastuut elämässä ovat vähentyneet ja elämänpiiri on kaventunut, eikä turvattomuutta herättäviä impulsseja ympäröivästä maailmasta saada enää entiseen tahtiin. Oma elämä on rakentunut turvallisen lähipiirin sisään.

MTS:n aineisto ei tarjoa paljoa mahdollisuuksia tutkia vastaajien elämää edellä esiteltyltä kannalta. Yksi ikään liittyvä selitys kuitenkin on löydettävissä, ja se on taloudessa asuvien lasten määrä. Kun kaikista vastaajista tulevaisuuden kokee turvattomammaksi 48,9 %, on vastaava osuus lapsitalouksissa asuvien joukossa 53,5 %. Tässä tarkoitetaan siis sellaisia vastaajia, jotka asuvat taloudessa, jossa on lapsia. Saattaa olla tietenkin mahdollista, että vastaaja itsekin on tällaisessa taloudessa asuva lapsi, koska tutkimuksessa on mukana myös alaikäisiä 15 vuotta täyttäneitä vastaajia. Heidän vaikutustaan vastausjakumaan ei kuitenkaan voida erikseen arvioida. Erityisen paljon tulevaisuuden turvattomuutta kokevat sellaiset vastaajat, joiden kotona asuvien lasten lukumäärä on kolme tai neljä. Tämä tulos voidaan nähdä seuraavasta taulukosta.

Taulukko 6. Globaalin turvattomuuden kokeminen kotona asuvien lasten lukumäärän mukaan. Lähde: MTS:n haastatteluaineisto vuodelta 2008, N = 980.

Uskotteko Suomen ja suomalaisten elävän seuraavien viiden vuoden aikana turvallisemmassa vai turvattomammassa maailmassa kuin nykyään?	Alle 18-vuotiaiden kotona asuvien lasten lukumäärä						Yhteensä
	1	2	3	4	5	6	
Turvallisemmassa	163	95	11	9	0	3	281
	23,6%	14,5%	3,8%	17,3%	,0%	100,0%	16,5%
Turvattomammassa	319	346	204	36	7	0	912
	46,2%	52,7%	71,1%	69,2%	53,8%	,0%	53,6%
Ei eroa nykyiseen	192	216	72	7	6	0	493
	27,8%	32,9%	25,1%	13,5%	46,2%	,0%	29,0%
Eos	16	0	0	0	0	0	16
	2,3%	,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	,9%
Kaikki	690	657	287	52	13	3	1702
	100,0 %	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Taulukko on laskettu MTS:n vuoden 2008 tutkimuksen painotetusta aineistosta, ja erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä ($\chi^2 = 128,279$, $df = 15$, $p = ,000$). Tutkimuksen kokonaisvastaajamäärä on 980.

Kun tarkastelu rajoitetaan alle 35-vuotiaisiin vastaajiin, joille edellä on jo todettu tulevan suurin vastuu aseellisesta maanpuolustuksesta, nähdään turvattomuuden kokemisen osuuden kasvavan vielä voimakkaammaksi lapsiperheissä asuvien henkilöiden keskuudessa. Kun kotona asuvien alle 18-vuotiaiden lasten lukumäärä on tässä joukossa kolme, on turvattomuutta kokevien osuus 75 %. Kun lasten lukumäärä on neljä, on turvattomuutta kokevien osuus täydet 100 %. Tämän kohderyhmän osuus aineiston perusteella on tosin pieni, noin 22 000 henkilöä. Alle 35-vuotiaista lasketun taulukon mukaan erot ovat kuitenkin painotetussa aineistossa edelleen tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Tulosten perusteella on selvää, että lasten lukumäärä taloudessa on merkittävä kansalaisten turvallisuusajatteluun vaikuttava tekijä. Tätä tulosta tukee vielä tarkastelu, jossa taulukoidaan alle 35-vuotiaat vastaajat talouden yleisen tilanteen mukaan. Tulokseksi saadaan, että yksinään asuvien henkilöiden joukossa tulevaisuuden kokee turvattomammaksi 39,3 % vastaajista, ”muussa aikuistaloudessa” asuvista turvattomuutta kokevia on 32,6 % ja parisuhdetaloudessa asuvista (lapseton pari) 51,3 % sekä lapsitaloudessa asuvista 53,9 %. Yhtä selviä eroja ei havaittu 35-vuotiaiden ja vanhempien vastaajien joukossa. Mahdollista on, että käsillä on nuoremmista ikäluokista alkava trendi, joka myöhemmin siirtyy ikärakenteessa vanhempiin ikäluokkiin ja laajenee yhteiskunnassa yleensäkin. Aivan vastaava tutkimustulos saatiin myös alle 35-vuotiaiden miesten joukossa.

Tutkimuskirjallisuudessa on länsimaiden tappioiden sietokykyä sodassa tarkasteltaessa viitattu siihen, että yksi peruste nykyisten yhteiskuntien kansalaisten haluun välttää tappioita sodassa olisi näiden yhteiskuntien aikaisempaa pienempi hedelmällisyysaste, eli perheiden lasten pieni lukumäärä. Tässä saadun tuloksen mukaan näyttäisi olevan ainakin niin, että huolestuminen globaalin turvallisuustilanteen huonontumisesta on voimakas yleensäkin

lapsiperheissä, riippumatta lasten lukumäärästä, ja itse asiassa huolestuminen näyttäisi kasvavan lasten lukumäärän kasvaessa. Käsillä näyttää olevan sosiodemografinen tekijä, joka tulisi huomattavasti nykyistä laajemmin ottaa huomioon kansakunnan turvaratkaisuja pohdittaessa. Tämän ilmiön vaikutusta kansalaisten maanpuolustustahtoon yleensä ei tässä vaiheessa voida arvioida.

Yleisessä maanpuolustustahdossa lapsiperheissä elävät vastaajat eivät näytä olennaisesti poikkeavan muista ryhmistä. Kun maanpuolustustahtoa tarkastellaan vielä talouden alle 18-vuotiaiden lasten lukumäärän mukaan, havaitaan kuitenkin, että vähiten maanpuolustustahtoisia ovat 4- ja 5-lapsisissa talouksissa elävät vastaajat. Aineisto ei kuitenkaan anna mahdollisuuksia tämän tuloksen tarkempaan elaborointiin. On mahdollista, että taustalla vaikuttava tekijä on esimerkiksi vastaajan uskonnollinen vakaumus, jonka seurausta sekä suuri lasten lukumäärä että aseellisen puolustautumisen vastustaminen voivat olla.

6.7. Suhtautuminen nykyiseen asevelvollisuusjärjestelmään ja Natoon liittymiseen osana maanpuolustusajattelua

MTS:n tutkimuksissa suuri enemmistö vastaajista kannattaa vuodesta toiseen nykyistä asevelvollisuusjärjestelmäämme. Vuonna 2008 74 % vastaajista oli nykyisen järjestelmän säilyttämisen kannalla (MTS 2008, 46). Kannatuksen ollessa näin laajaa ei suuria eroja eri väestöryhmissä tai taustatekijöiden mukaan ilmene. Ainoastaan poliittisten puolueiden kannatuksen perusteella eroja syntyy, mutta kaiken kaikkiaan asian analysoiminen ei ole kovin mielenkiintoista.

Lisää mielenkiintoa elaborointiin saadaan, kun mukaan otetaan vastaajan käsitys siitä, pitäisikö Suomen liittyä Natoon. Asiaa on kysytty seuraavasti: ”Pitäisikö Suomen mielestänne pyrkiä Naton jäseneksi?” Vastausvaihtoehdot olivat (MTS 2008, 18): Ei, ei osaa sanoa ja kyllä. Kyllä-vastauksia oli 28 % kaikista.

Taulukko 7. Naton jäseneksi pyrkiminen ja suhtautuminen nykyiseen puolustusjärjestelmään.

Lähde: MTS:n haastatteluaineisto 2008, N = 980.

Pitäisikö Suomen mielestänne pyrkiä Naton jäseneksi?	Pitäisikö nykyinen yleiseen asevelvollisuuteen perustuva puolustusjärjestelmä säilyttää?				Yhteensä
	Säilytetään nykyinen järjestelmä	Pienennetään valikoivasti sotilaallisen koulutuksen saavien määrää	Luovutaan yleisestä asevelvollisuudesta ja siirrytään ammattiarmeijaan	Ei osaa sanoa	
Kyllä	861	163	128	8	1160
	28,0 %	26,3 %	31,5 %	14,3 %	27,9 %
Ei	1835	411	245	18	2509
	59,7 %	66,3 %	60,3 %	32,1 %	60,4 %
Eos	378	46	33	30	487
	12,3 %	7,4 %	8,1 %	53,6 %	11,7 %
Yht.	3074	620	406	56	4156
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Taulukko on laskettu MTS:n vuoden 2008 tutkimuksen painotetusta aineistosta, ja erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä ($\chi^2 = 116,278$, $df=6$, $p=,000$). Tutkimuksen kokonaisvastaajamäärä on 980, N-luvut taulukossa kuvaavat vastaavaa väestöestimaattia tuhansina henkilöinä eli yli 15-vuotiaiden suomalaisten määrää ao. ruudussa.

Nykyisen järjestelmä vaihtoehtoisiksi annettuja mahdollisuuksia kannattavat eroavat molemmat nykyisen järjestelmän kannattajista. Vastaajat, jotka kannattavat sotilaallisen koulutuksen saavien valikoivaa pienentämistä, vastustavat Natoon liittymistä enemmän kuin muut. Yleisestä asevelvollisuudesta luopumista ja ammattiarmeijaan siirtymistä kannattavat tukevat Natoon liittymistä hieman useammin kuin muut. Taulukon antamasta tuloksesta on huomattava myös se, että nykyisen järjestelmän säilyttämistä kannattavien joukossa on 12 % sellaisia, jotka eivät ole osanneet muodostaa mielipidettään Natoon liittymisestä. Tällaisia vastaajia voisi kuvata epävarmoiksi nykyjärjestelmän kannattajiksi. Taulukon mukaan tällaisia henkilöitä on Suomessa noin 378 000.

Taulukon esittämät N-luvut tulkitaan siten, että tutkittu aineisto edustaa yhteensä 4 146 000 15-79-vuotiasta suomalaista. Eniten eli 1 835 000 on sellaisia kansalaisia, jotka kannattavat nykyisen järjestelmän säilyttämistä ja vastustavat Natoon liittymistä. He muodostavat 44,2 % tutkimuksen edustamasta suomalaisesta väestöstä. Toiseksi suurin ryhmä on Natoon liittymistä kannattavat nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän säilyttäjät. Heitä on 861 000, 20,7 % tutkitusta väestöstä. MTS:n aineisto ei pienuutensa takia anna mahdollisuutta selvittää taulukossa olevia eroja vastaajaryhmien taustojen mukaan, joten eroista voidaan tehdä ainoastaan tulkintoja. Kyselyssä ei ole selvitetty monia maanpuolustusajatteluun liittyviä tekijöitä, jotka olisivat tutkimuksen kannalta sinänsä mielenkiintoisia. On nähtävissä, että valikoivan asepalveluksen kannattajien taustamotiivina saattaisi olla näkemys yleisestäkin asevoimien vähentämisestä globaalisti. Tässä ryhmässä vastustetaan Natoon liittymistä eniten, eli Natoa ei nähdä omien supistuvien asevoimien korvaajana. Tällainen näkemys saattaa olla yhteydessä feministisen pasifismin kannatukseen. Noin 411 000 kansalaista kannattaa tämän tuloksen mukaan valikoivaa asepalvelusta ja vastustaa samalla Natoon liittymistä.

Lähellä oikeistolaista liberalistista ajattelua saattaa olla näkemys ammattiarmeijan kannattamisesta ja yleisestä asevelvollisuudesta luopumisesta. Näin ajattelevat tutkimuksen vastaajat kannattavat muita enemmän Natoon liittymistä. Silti tässäkin ryhmässä selvä enemmistö vastustaa Natoon liittymistä. Tutkimustuloksen mukaan ammattiarmeijaa ja Natoon liittymistä kannattava väestöryhmä on suuruudeltaan noin 128 000 henkilöä.

7. Maanpuolustustahtomittarin uusia muotoiluja

Klassisella maanpuolustustahtomittarilla on niin vakiintunut asema, että muunlaisia mitta-areita tai kysymyksiä on käytetty hyvin vähän. Tässä yhteydessä on kuitenkin mahdollista tarkastella kahta kysymyksenasettelua, jotka poikkeavat klassisesta mittarista.

Pääesikunnassa on tehty vapaaehtoisen maanpuolustuksen tavoitteiden ja kehittämistarpeiden selvitystyötä, jonka osana oli kansalaisten arvoja, asenteita ja suhtautumista selvittävä tutkimus. Aineisto koottiin ns. Gallup-kanavalla eli tietokoneavusteisesti Internetin kautta.

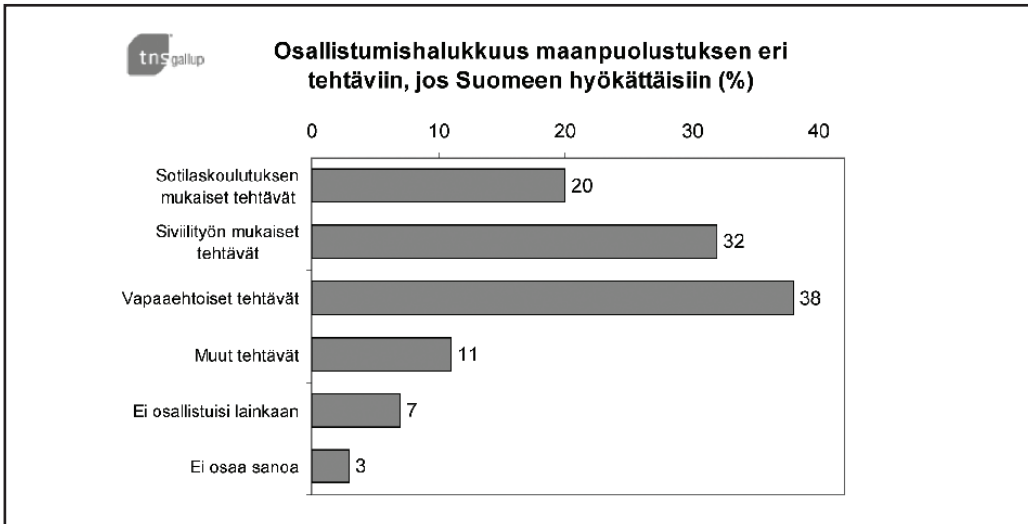
Tässä tutkimuksessa käytettiin kahta kysymystä, joissa eroteltiin toisaalta maanpuolustustahto ja toisaalta valmius osallistua Suomen puolustukseen. Ensimmäinen kysymys kuului seuraavasti: Maanpuolustustahto on laaja ja määrittelemätön käsite. Kuinka suureksi arvioit oman henkilökohtaisen maanpuolustustahtosi seuraavissa kolmessa tapauksessa käyttäen asteikkoa 1-10? a) Suomen sotilaallinen puolustaminen, b) Kansainvälinen kriisinhallinta Suomen rajojen ulkopuolella, c) Suomen etujen aseeton puolustaminen.

Toinen kysymys oli seuraava: Miten itse olisit valmis osallistumaan Suomen puolustukseen tarvittaessa? Merkitse Sinulle sopivin vaihtoehto. a) Sotilaallisen koulutukseni mukaisesti, b) siviilikoulutukseni mukaisesti, c) Vapaaehtoisen (aseettoman) toiminnan kautta, d) En mitenkään.

Ensimmäisen kysymyksen sotilaallisen maanpuolustuksen kohtaan keskiarvoksi saatiin 7,06. Vastaajista 54 % antoi arvosanaksi 8 tai paremman. Kansainvälisen kriisinhallinnan keskiarvoksi saatiin 4,85 ja aseeton puolustaminen sai keskiarvon 7,27. Kokonaiskuvaksi muodostuu näin se, että suomalaiset haluaisivat eniten puolustaa maataan aseettomasti. Vastaavaa tulosta ei aikaisemmissa tutkimuksissa ole saatu, ja onkin syytä epäillä, että aseeton puolustaminen on tässä yhteydessä harhaanjohtava termi. Sen asemesta olisi pitänyt käyttää muotoilua, joka kattaa esim. väestönsuojelun tai muun vastaavan turvallisuustyöhön osallistumisen.

Toinen kysymys näyttäisi toimineen loogisemmin. Kaikista vastaajista 32 % oli valmiita puolustamaan maata sotilaallisen koulutuksensa mukaisesti (miehistä 63 %), siviilikoulutuksen mukaisesti 23 %, vapaaehtoisen/aseettoman toiminnan kautta 32 % (naisista 51 %) ja ei mitenkään 12 %.

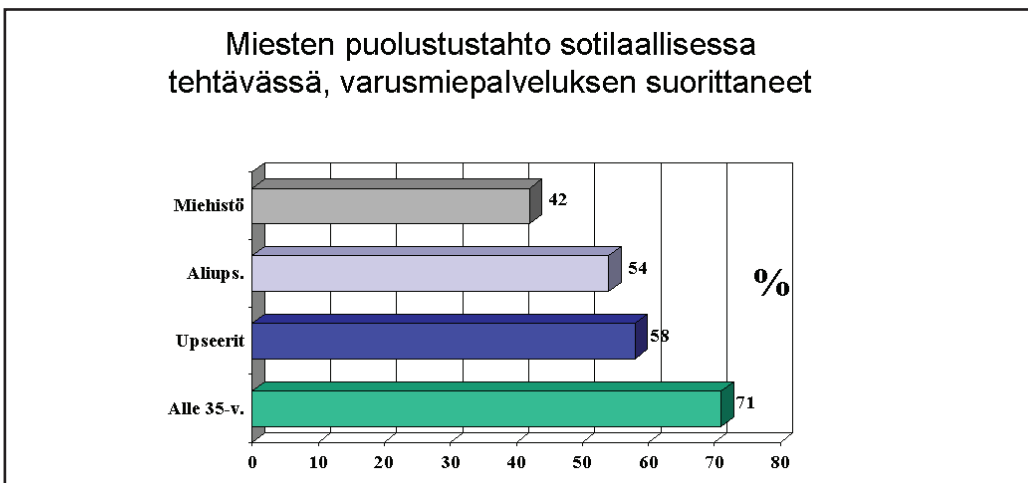
Helmikuussa 2004 Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitos tilasi TNS-Gallupilta puhelinhaastattelututkimuksen (ks. Huhtinen – Sinkko 2004), jossa myös mitattiin maanpuolustustahtoa mm. seuraavalla kysymyksellä: ”Jos Suomeen hyökätään, olisitteko itse henkilökohtaisesti valmis osallistumaan maanpuolustuksen eri tehtäviin nykyisen sotilaskoulutuksenne, vai nykyisen siviilityönne mukaisissa tehtävissä, vai mieluummin jossakin vapaaehtoisessa tehtävässä, tai ette lainkaan?”. Vastausjakaumat esitetään seuraavassa kuviossa.

Kuvio 8. Maanpuolustustahtokysymyksen vastausjakaumat kansalaistutkimuksessa helmikuussa 2004, MpKK Johtamisen laitos ja TNS-Gallup Oy, N=500.

Tässä kysymyksessä vastausvaihtoehdot on määritelty niin, että vastaaja on voinut valita useampiakin vaihtoehtoja halutessaan. Lähtökohtana tälle kysymystavalle oli mm. tieto siitä, että monilla parhaassa asevelvollisuusiässä olevilla miehillä on siviilitehtävän vuoksi vapaus palveluksesta sodan tai kriisin aikana, joten he eivät voi osallistua sotilaskoulutuksensa mukaisiin tehtäviin vaikka haluaisivatkin. Näin he eivät kuitenkaan luokituta maanpuolustustahdottomiksi. Kysymystä laadittaessa pyrittiin kunnioittamaan myös jokaisen vastaajan omaa näkemystä halunsa lisäksi pätevyystään ja mahdollisuuksistaan.

Näin mitattuna sotilaskoulutuksen mukaisten tehtävien osuus vastauksissa onkin pienempi kuin edellä esitetyissä Vuorisjärven tuloksissa. Tulosta ei voi kuitenkaan tulkita niin, että relevantti maanpuolustustahto olisi alhainen. Kun otetaan huomioon vastaajan suorittama aseellinen varusmiespalvelus, saadaan sotilaskoulutuksen mukaisesti osallistumishalukkaiden osuudeksi alle 35-vuotiaiden joukossa 71 %.

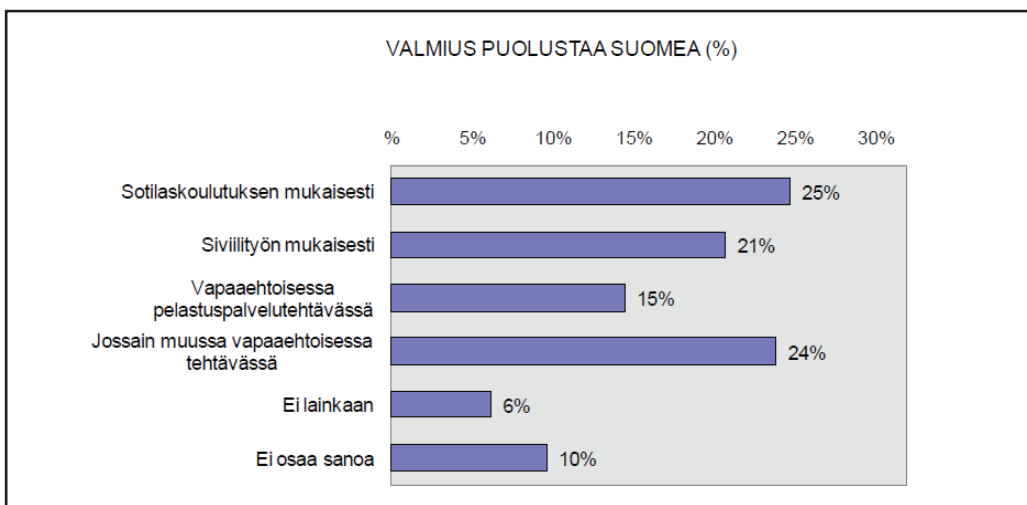

Kuvio 9. Varusmiespalveluksen suorittaneiden miesten maanpuolustustahto sotilaallisessa tehtävässä sotilasarvon mukaan, MpKK Johtamisen laitos ja TNS-Gallup Oy, helmikuu 2004.

Tämä antaa realistisen pohjan arvioida myös maanpuolustuskykyisten osuutta väestössä. Jo pelkästään tämä luku antaa selkeän pohjalle arvioille siitä, että sodanajan joukot saadaan tarvittaessa myös muodostettua. Kun ainoastaan 7 % vastaajista ei haluaisi osallistua maanpuolustustehtäviin lainkaan, voidaan tältä pohjalta arvioida, että tarvittaessa aseellisissa joukoissa palvelevat sotilaat ja reserviläiset saavat henkistä ja sosiaalista tukea muissa tehtävissä toimivilta kansalaisilta ja läheisiltään.

Tämä tutkimus oli poikkeuksellinen kansalaisiin kohdistuva tutkimus myös niinä mielessä, että siinä kysyttiin sekä varusmiespalveluksen suorittaminen että vastaajan sotilasarvo. Tulokset kertoivat, että upseereilla halu osallistua sotilaskoulutuksensa mukaisesti tehtäviin – ikään katsomatta – oli suurin (58 %).

Maanpuolustuskoulutusyhdistys on teettänyt omia kansalaistutkimuksiaan (Häyrynen 2008), ja niissä keskeisenä mittarina ollut myös henkilökohtainen maanpuolustustahto. Annetut vastausvaihtoehdot ja niiden jakaumat ilmenevät seuraavasta kuviosta.

Kuvio 10. Henkilökohtainen maanpuolustustahto Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (MPK) tutkimuksessa 2008. ”Jos Suomeen hyökätään, olisitko itse henkilökohtaisesti valmis osallistumaan maanpuolustuksen eri tehtäviin?”. N = 1161.

Vaikka kuviossa 8 ja kuviossa 10 esitettyjen tulosten taustalla olevien kysymysten sanamuodot poikkeavatkin jossain määrin toisistaan, voidaan tuloksissa nähdä selkeää yhdenmukaisuutta. Sotilaskoulutuksensa mukaisesti maata puolustavia on tulosten mukaan 20-25 prosenttia, ja vapaaehtoisessa tehtävässä toimimaan haluvia on 38-39 prosenttia tutkimusten vastaajista. Osa vastaajista on sitä mieltä, että heistä on eniten hyötyä siviilityönsä tekijöinä, ja tämäkin näkemys on järkevä. Osalla sotilaskoulutuksen saaneilla siviilitehtävän luonne on sellainen, että se ilman muuta estää mahdollisuuden osallistua sotilaallisen koulutuksen mukaiseen tehtävään ja heidät on vapautettu siitä. Järkevää suhtautumista maanpuolustusvelvollisuuteen kuvaa myös tulos siitä, että ”maanpuolustusväestöön” kuuluvista alle 35-vuotiaista varusmiespalveluksen suorittaneista vastaajista yli 70 % kertoo haluavansa osallistua puolustustehtäviin sotilaskoulutuksensa mukaan.

Kun halutaan realistinen kuvan maanpuolustustahdosta, palvelusmotivaatiosta ja myös taistelutahdosta, on tämäntyyppisten mittareiden kehittelyä jatkettava.

8. Yhteenveto: Maanpuolustustahdon asema yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa

Maanpuolustustahto on ollut jatkuvana tarkastelun kohteena koko sotien jälkeisen ajan, ja Jaakko Valtasen vuoden 1954 Sotakorkeakoulun diplomityöstä alkaen myös nykyaikaisia sosiaalitutkimuksen menetelmiä on käytetty maanpuolustustahdon mittaamisessa. Valtasen vaikutus oli suuri Henkisen Maanpuolustuskunnan Suunnittelukunnan (HMS) syntymisessä ja sen toiminnassa. HMS:n työtä on jatkanut Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunta (MTS). MTS:n mielipidetutkimusten kohderyhmänä on koko siviilikansa, suomalaiset äänestäjät.

Puolustusvoimat on itse tutkinut eri tavoin varusmiesten ja reserviläisten maanpuolustustahtoa ja -motiivia, ja maanpuolustustahdon ylläpito ja vahvistaminen on koko sodanjälkeisen ajan ollut Puolustusvoimien julkilausuttuna tehtävänä. *Vuoden 1997 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa* on todettu, että korkean maanpuolustustahdon säilymiseen voidaan tulevaisuudessa vaikuttaa kiinnittämällä erityinen huomio nuoriin ikäluokkiin ja nuorten kokemukseen varusmiespalveluksesta. Selonteossa mainitaan myös tarve vahvistaa naisten maanpuolustustahtoa.

Tässä tutkimuksessa on täsmennetty nimenomaan varusmiesten ja reserviläisten maanpuolustustahdosta saatua kuvaa. Keskeinen tulos on se, että asevelvollisten merkittävä riskiryhmä alenevan maanpuolustustahdon kannalta on kuuden kuukauden varusmiespalveluksen suorittaneista joukko, joka ei omastakaan mielestään ole suoriutunut asepalveluksesta tyydyttävästi. 2000-luvulla tehtyjen varusmiesten kotiuttamistutkimusten mukaan tämä riskiryhmä ei ole poistunut, vaikka käyttöön on otettu joukkotuotanto ja syväjohtaminen varusmiesjohtajien koulutuksessa.

Monien mittareiden mukaan näyttää siltä, että varusmieskoulutuksessa on saavutettu aikaisempaa parempia tuloksia, mutta samalla yhteiskunnan sosiaalinen kehitys on vaikuttanut siihen suuntaan, että nuorten miesten koulutettavuus on osittain heikentynyt. Tähän on vaikuttanut sekä yleinen yhteiskunnan arvokehitys että ns. sosiaalinen syrjäytyminen tai sen tyypiset lievemmät ilmiöt. Yhteiskunnan arvokehitys yksilöiden itsensä toteuttamista tukevaan suuntaan näkyy tämän tutkimuksen empiirisissä tuloksissa siinä, että osa hyvistä sosiaalisista lähtökohdista tulevista miehistä on huonosti sitoutunut maanpuolustukseen. Toisaalta varusmiesten koulutus on parantunut ja heidän sosiaaliset taitonsa ovat lisääntyneet. Nämä kaksi eri suuntaan johtavaa trendiä saattavat vaikuttaa siihen suuntaan, että varusmieskoulutuksen rasitus kohdistuu entistä pienempään osaan ikäluokasta kun ”helposti koulutettavat” valikoidaan ensisijaisesti koulutukseen.

Uutta joukkotuotantojärjestelmää silmällä pitäen on vuoden 1997 selonteossa todettu joukkojen kiinteydestä seuraavasti: ”Uusi palvelusaikajärjestelmä lisää sodan ajan joukkojen sisäistä kiinteyttä, kun koulutettava yksikkö pysyy koossa kuuden kuukauden koulutusjakson ja siirtyy samassa kokoonpanossa reserviin.” Kiinteyttä ei tässä lausumassa ole määritelty tarkemmin, mutta ilmeistä on, että ryhmätasolle mentäessä kiinteyden rakentaminen ei toteudu parhaalla mahdollisella tavalla, mm. enemmistöllä miehistä ryhmänjohtaja on vaihtunut

peruskoulutuskauden jälkeisen koulutuksen aikana. Silti tässä tutkimuksessa mitattu kiinteys on hyvällä tasolla. Kiinteyden rakentamiseen voidaan koulutuksessa ilmeisesti kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota, nyt kiinteys ei ole erikseen näkyvä koulutuksen tavoite; koulutuksessa kylläkin pidetään silmällä sitä, että ryhmissä miesten väliset sosiaaliset suhteet ovat normaaleja, mutta tämä tehdään ilmeisesti enemmänkin ”terveen järjen” perustalta eikä niinkään selkeiden kiinteyteen liittyvien arviointien pohjalta. Sosiaalisesti oikein toimiva kiinteys mahdollisesti myös vähentää kuuden kuukauden miesten kielteisiä tai motivaatiota alentavia kokemuksia varusmiespalveluksesta. Tässä tutkimuksessa mitattu kiinteys on rauhanajan palveluksessa syntyvää kiinteyttä, eikä tutkimuksen perusteella voida tietää, toteutuisiko kiinteys oikealla tavalla myös sodan ajan olosuhteissa. Oletus voidaan pikemminkin tehdä niin päin, että jo rauhan aikana ei-kiinteäksi muodostuneesta ryhmästä tuskin tulee kiinteää kriisiajankaan olosuhteissa.

Todennäköistä on, että nykyisellä koulutusjärjestelmällä saavutetaan hyvin sa-joukkojen koulutustavoitteet, sekä laadullisesti että määrällisesti. Kuitenkin mainittuun riskiryhmään kuuluvat asevelvolliset saattavat jäädä varusmiespalveluksen jälkeen ilman täsmällisesti määriteltä ja heille itselleen selvää sa-sijoitusta. Näin heidän maanpuolustustahtonsa saattaa varusmiespalveluksen jälkeen olla alempi kuin ennen palvelusta. Nämäkin henkilöt ovat kuitenkin kokonaisuudessa mukana tarkasteltaessa koko kansan – tai nuorten ikäluokkien – maanpuolustustahtoa, ja he ovat myös äänestäjinä mahdollisesti vaikuttamassa Puolustusvoimia ja maanpuolustusratkaisuja koskeviin päätöksiin.

Varusmieskoulutuksen ja myös kertausharjoitusten onnistuminen vaikuttaa osaltaan siihen, millaisia puheenvuoroja yhteiskunnallisessa keskustelussa yleisestä asevelvollisuudesta käytetään.

Vuoden 1997 selonteossa mainittuun naisten – ja erityisesti nuorten naisten – maanpuolustustahtoon tässä tutkimuksessa ei ole otettu laajemmin kantaa. Mm. MpKK:n Johtamisen laitoksen teettämien haastattelututkimusten mukaan sekä Pääesikunnan henkilöstöosaston tilaamien nuorisotutkimusten mukaan nuorten naisten maanpuolustustahto on alenemassa. Sen vaikutusta samanikäisten miesten maanpuolustustahtoon ei kuitenkaan ole tutkittu; tässä onkin yksi selkeä tutkimuskohde tuleville tutkimuksille.

Suomalaisessa yhteiskunnassa asevelvollisuuteen liittyy voimakkaita normeja. Perinteisessä kielenkäytössä on puhuttu jopa ”asevelvollisuuden suorittamisesta” silloin kun on tarkoitettu aseellisen varusmiespalveluksen suorittamista. Tämä viittaa siihen, että virallisten normien lisäksi maanpuolustus- ja asevelvollisuutta tukee myös sosiaalinen mutta sinänsä epävirallinen normisto.

Tässä tutkimuksessa on jo sen taustalähteiden perusteella todettu, että kansalaisten arvopohja on siirtynyt ja todennäköisesti edelleen siirtymässä yksittäisen ihmisen itsensä toteuttamisen suuntaan, vaikka tämä kehitys näyttääkin olevan riippuvainen (yhteiskunnan) taloudellisista mahdollisuuksista. Tämä arvokehitys sekä puolustusratkaisujen muuttuminen lähimaissa kuluttaa maanpuolustustahtoa ja lieventää asevelvollisuutta tukevaa epävirallista normistoa. Aseellisen varusmiespalveluksen suorittamista pidetään entistä useammin henkilön yksityisasiana. Tämän tutkimuksen yhteydessä tehdyissä haastatteluissa varusmiehet tuntuivat ymmärtävän hyvin palvelustovereidensa päätökset keskeyttää palvelus tai siirtyä

siviilipalvelukseen. Varusmiestutkimus 2005:n tulosten mukaan selkeä enemmistö varusmiehistä oli sitä mieltä, että ”jokainen ihminen saa elää omalla tavallaan kunhan ei haittaa tai häiritse muita”. Tämä kuvaa yhteisten normien hölytymistä mutta varmasti myös yhteisöllisyyden rapautumista.

Tämä kehitys korostaa virallisten normien roolia. Erityisesti näyttää suunta olevan vapaaehtoisuuden vähenemiseen, vapaaehtoisuus asevelvollisten asenteena näyttäisi kärsivän arvo-muutoksista eniten. Tutkimuksen perusteella Puolustusvoimien koulutus on voimakkaasti valikoivaa monien tekijöiden suhteen. Motivoituneimmat ja maanpuolustustahtoisimmat valikoituvat – ainakin keskimäärin ja tilastollisessa mielessä, yksilökohtaisia poikkeamia on aina – johtajakoulukseen. Ilmeisesti keskeinen merkitys tässä valikoinnissa on käytetyillä psykologisilla testeillä sekä niihin liittyvillä muilla valintakriteereillä. Tässä mielessä järjestelmän voi sanoa toimivan hyvin, mutta maanpuolustustahdon kokonaisuuden kannalta sillä saattaa olla haittapuoliakin.

Johtaja- ja erikoismieskoulutuksen lisäksi on havaittavissa valikoitumista myös taistelijoiden sijoittamisessa sa-joukkoihin. Tutkimusaineistojen perusteella ei täysin selviä, mitä tapahtuu heikosti motivoituneille asevelvollisille, jotka eivät kuitenkaan keskeytä palvelustaan. Heidän mahdollisesti alun perin jo heikkoon maanpuolustustahtoonsa saattaa koulutuksen aikana vaikuttaa sitä vielä lisää heikentäviä tekijöitä.

Koska virallisia normeja ei ole muutettu, on aseellisen varusmiespalveluksen suorittaminen Suomessa edelleen korkealla tasolla, vaikka tiettyä pienehköä liukumaa alaspäin on tapahtunut. Tämä lieväkin kehitys näyttäisi viittaavan siihen suuntaan, että asevelvollisuuden rasitus painottuu entistä enemmän henkilöille, joilla on enemmän ns. sosiaalista pääomaa – jotka ovat kansalaisina ”pätevämpiä” ja ”kantokykyisempiä” kuin jotkut muut. Sama ilmiö on nähtävissä yhteiskunnassa muutenkin. Ns. rakenteellista työttömyyttä ei saada puretuksi kun työvoiman tietyn osan kyvyt ja taidot eivät vastaa työelämän nykyisiä vaatimuksia. Jopa peruskoulussa tuki- ja erityisopetusta tarvitsevien osuus kasvaa kun koululaisten omat kyvyt tai heidän sosiaalisen taustansa tuki eivät riitä normaalitahtiseen opiskeluun. Näiden ilmiöiden seurauksena uhkaa sosiaalinen syrjäytyminen. Myös kansalaisten terveyden alalla on huomattu, että omasta terveydestä ja kunnosta huolehtiminen jää entistä enemmän ”pätevien” ominaisuudeksi. Tietyn kansanosan käyttökelpoisuus maanpuolustustehtäviin heikkenee tästäkin syystä.

Toisaalta tutkimuksen perusteella näyttää myös siltä, että ainakin rauhan aikana tietty joukko ns. hyväosaisista varusmiehistä ei sitoudu maanpuolustukseen. He eivät välttämättä ole maanpuolustusvastaisia tai suhtaudu Puolustusvoimiin kriittisesti tai vastustavasti, mutta heidän elämänsä suunnittelussa varusmiesaika on jonkinlainen välttämätön paha, josta pitää selvitä nopeasti mutta sinänsä kunniallisesti. Monille näin ajattelevista riittää kuuden kuukauden palvelus, ja innokkuus tulla kertausharjoituksiin ei ole kovin hyvä. Ennen varusmiespalvelusta avioitumisella tai avoliiton aloittamisella ja mahdollisen lapsen saamisella on samansuuntainen vaikutus. Mies ei hakeudu erikoiskoulutukseen tai johtajakoulutukseen.

Nuorison poliittista osallistumista koskeissa tutkimuksissa on tarkasteltu nuorten kiinnostumista yhteiskuntaan ja havaittu sen väheneminen tietyksi riskiksi. Tämän ilmiön seuraus on samantapainen kuin todellisen sosiaalisen syrjäytymisen, mutta lievempi. Joka tapauk-

sessä yhteiskuntaan kiinnittymisen väheneminen saattaa vähentää myös virallisten normien arvostusta. Myös tämän prosessin kautta saatetaan tulla samaan tilanteeseen kuin edellä on kuvattu; vastuu yhteiskunnan toiminnoista jää entistä useammin ”kansalaispätevien” henkilöiden harteille.

Näin näyttäisi siltä, että lievätkin asevelvollisuuteen liittyvän virallisen normiston helpotukset saattavat aiheuttaa vyörynomaisen tendenssin normien edellyttämistä velvollisuuksista vapautumiseksi. Kun perinteinen käsitys yhteiskunnallisesta tasa-arvosta alkaa rakoilla, alkaa yleistyä omien henkilökohtaisten tavoitteiden priorisointi tilanteessa, jossa toisten joka tapauksessa koetaan ”pääsevän helpommalla”.

Yksi konkreettinen johtopäätös Puolustusvoimien varusmieskoulutuksen kannalta näyttäisi olevan se, että jokaiselle koulutuksen läpi käyneelle tehdään selväksi hänen tehtävänsä joukossa ja maanpuolustuksen kokonaisuudessa. Näin poistuisi reserviläisten aika ajoin kokema sijoituksen ”vääräys”. Toisaalta jokainen varusmieskoulutuksensa päättänyt tietäisi, että hänen koulutuksellaan todella on merkitystä, eikä hän jää ”kellumaan” ilman täsmällistä tietoa sijoituksestaan¹³.

¹³ Kouluttajien antamien tietojen mukaan normaalisti miehille kerrotaan, että sijoitus on sodanajan joukossa. Ilman sijoitusta jäävät mm. ulkomailla asuvat.

Liite. Luottamus (%) eräisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin EU-maissa 2004 ja 2008.
Lähde Eurobarometritutkimukset Lasolan (2009, 23) mukaan.

	Polii- si	Puolus- tusvoimat	Oikeus- laitos	Kansallinen parlamentti	Maan hallitus	Puo- lueet	Leh- distö
EU-15 2004	65	63	48	35	30	16	46
EU-27 2008	63	70	46	34	32	18	44
Suomi							
2004	88	89	69	58	59	21	56
2008	91	93	80	66	61	31	51
Ruotsi							
2004	70	51	57	58	48	21	38
2008	75	56	67	60	45	28	39
Tanska							
2004	86	67	76	63	44	32	51
2008	88	83	83	76	55	50	50
Saksa							
2004	75	61	56	29	23	11	44
2008	79	69	58	41	36	18	46
Itävalta							
2004	76	62	68	41	39	19	49
2008	69	65	73	46	42	30	60
Italia							
2004	71	73	46	32	26	13	44
2008	57	58	31	16	15	13	36
Kreikka							
2004	72	84	73	63	55	28	46
2008	53	79	48	49	34	17	35
Luxembourg							
2004	65	62	57	56	61	31	56
2008	62	64	52	55	55	29	59
Irlanti							
2004	62	76	50	40	39	23	47
2008	72	81	57	42	37	27	44
Espanja							
2004	59	55	47	42	42	27	61
2008	71	74	55	54	55	40	60
Portugal							
2004	59	70	36	37	34	16	53
2008	66	72	37	39	32	19	57
Alankomaat							
2004	58	53	49	43	39	27	58
2008	73	75	63	56	51	40	61
Ranska							
2004	55	58	42	35	29	13	60
2008	63	74	46	35	28	10	46
UK							
2004	55	67	37	25	19	10	20
2008	67	82	49	27	24	13	19
Belgia							
2004	52	52	30	38	34	20	59
2008	71	72	49	48	40	28	58

Lähteet

Anttila, J. 2007: Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. Yliopistopaino, Helsinki.

Bjereld, U. ja Marie, M., 1993: Från kallt krieg till avspänning. Vad händer med den svenska försvarsvilja? Kungliga krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift, 3. häftet 1993, s. 155-166. Karlskrona.

Bobbitt, P. 2002: The Shield of Achilles. War, Peace and the Course of History. New York.

Doob L. W. 1948: Public Opinion and Propaganda. New York.

Gurfein, M. I. & Janowitz, M. 1946: Trends in Wehrmacht Morale. The Public Opinion Quarterly 10:1, s. 78-84.

Harinen, O. 1992: Sotilasjoukon kiinteys ja sotilasorganisaatio, Sotilassosiologian julkaisusarja A, n:o 7. Helsinki, Sotakorkeakoulu.

HMS 1964: Henkisen maanpuolustuksemme perustekijät, sen kokonaistavoitteet ja eri alojen tehtävät sekä johto- ja suorituselimet rauhan ja sodan aikana. Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan julkaisuja N:o 1, Mikkeli.

Hovland, C. I., Lumsdaine, A. A. & Sheffield, F. D. 1949: Studies in Social Psychology in the World War II (Vol. III). Experiments on Mass Communication. Princeton: Princeton University Press.

Hyvärinen, R.: Havaintoja turvallisuuspolitiikkaa koskevista näkökannoista. Yhteenve-to henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan toimeenpaneman puolueettomuus- ja maanpuolustusasenteita koskevan kenttätutkimuksen tuloksista. Julkaisija Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, moniste ilman julkaisuvuotta.

Häyrynen, H. 2008: Mielikuvia vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta. Tutkimusraportti suomalaisten suhtautumisesta vapaaehtoiseen maanpuolustukseen ja Maanpuolustuskoulutusyhdistykseen sekä valmiutta osallistua yhdistyksen toimintaan. Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen julkaisuja, s. 4.

Inglehart, R. 1997: Modernization and Postmodernization: cultural, economic, and political changes in 43 societies. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Markku Jämsä, M. 2003: Asepalvelus muuttuvassa turvallisuuden toimintaympäristössä – vaihtoehto asepalvelukselle. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu, Yleisesikuntaupseerikurssi 50, heinäkuu 2003.

Kekäle, P. (toim.) 1998: MTS-tutkimukset 1990-1997. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, tutkimus- ja seminaariselosteita n:o 8. Helsinki 1998.

Lasola, M. 2009: Luottamuksesta tuomioistuimiin ja oikeuslaitokseen. Teoksessa Marjukka Lasola (toim.). Oikeusolot 2009. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 244. Saatavilla: <http://www.optula.om.fi/uploads/5my6qmw.pdf> (Viitattu 2.7.2009).

MTS 2008: Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta 2008. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Tiedotteita ja katsauksia 1/2008.

MTS 2009: Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta 2009. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Tiedotteita ja katsauksia 1/2009.

Opinion 2002: Den svenska allmänhetens syn på samhället, säkerhetspolitiken och försvaret hösten 2002. Sammanställd av Göran Stütz. MEDDELANDE 162, utgiven av Styrelsen för psykologiskt försvar, Stockholm 2002.

Poliisibarometri 2007: Tekstiraportti 4/2008. Poliisin ylijohdon julkaisusarja.

Poliisibarometri 2010: Kansalaisten näkemyksiä ja kokemuksia poliisitoiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäasianministeriön julkaisuja 29/2010.

Shils, E. A. & Janowitz, M. 1948: Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht in World War II. Public Opinion Quarterly 12, s. 280-315.

Sinkko, R. 2002: Mielipidetutkimukset ”uudessa” informaatio sodassa. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, julkaisusarja 1, tutkimuksia n:o 22.

Sinkko, R. 2009: Katsaus suomalaisten maanpuolustustahtoon ja sen tilaan 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä – empiirisiä tutkimustuloksia. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Julkaisusarja 3: Työpapereita No 2/2009. Saatavilla: http://www.mpkk.fi/attachment/ad9d29e3539815313b364464a41b98a9/e1896f6c4e0c2bd6b14e959fad7bbab2/Maanpuolustustahdosta_Sinkko.pdf. (Viitattu 2.7.2009).

Sirén, T. 2009: State Agent, Identity and the "New World Order" - Reconstructing Polish Defence Identity After the Cold War Era. National Defence University. Department of Strategic and Defence Studies. Series 1: Strategic Research No 26. Helsinki.

Stouffer, S. A., Lumsdaine, A. A., Lumsdaine, M. H., Williams, R. M. Jr., Brewster-Smith, M., Janis, I. L., Star, S. A. & Cottrell, L. S. Jr. 1949b: The American Soldier: Combat and its Aftermath (Vol. II). Princeton: Princeton University Press.

Stouffer, S. A., Suchman, E. A., DeViney, L. C., Star, S. A. & Williams R. M. Jr. 1949a: The American Soldier: Adjustment During Army Life (Vol. I). Princeton: Princeton University Press.

Suomi, J. ja Suominen, P. 2008: Jaakko Valtanen. Tammenlehväkenraali. Keuruu.

Toivonen, T. 1999: Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia, s. 171-176. Porvoo.

Valtanen, J. 1954: Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa. Sotakorkeakoulu, diplomityö, Helsinki 3.8.1954. Säilytetään sota-arkistossa. Julkaistu myös uusintapainoksena teoksessa Huhtinen, A. ja Sinkko, R. (toim.) 2004, Maanpuolustustahto tutkimuskohteena – Kylmästä sodasta informaatio­sotaan. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2 artikkelikokoelmat 12. Helsinki.

Vuorisjärvi, L. 2003: Vapaaehtoinen maanpuolustus: kansalaisten arvot, asenteet ja suhtautuminen. VMP-selvitystyöryhmä 5, Pääesikunta, Asevelvollisuusosaston asiakirja numero 420/9.3/D/1/7.10.2003.

Sekundaarilähteet (Valtasen 1954 mukaan)

Channer, G.O.R., Ideological Offensive. A Report on Moral-Re-Armament and the Armed Forces. London, MRA.

Kiertokirje ”Missing Factor in Total Defence”. World Assemblis for MRA 1951. A summary report on the ideological factor in defence. Caux 1951.

HENKISEN MAANPUOLUSTUKSEN SUUNNITTE- LUKUNNAN MIETINTÖ VUODELTA 1964

VILLE NIEMI

SAMPO TERHO (johdanto)

Johdanto

Kun Suomessa alettiin kiinnostua maanpuolustustahdon tutkimuksesta 1960-luvun alussa, oli niin suomalainen yhteiskunta kuin erityisesti maan nuoriso henkisessä murroksessa. Perinteinen totalistinen isänmaallisuus, jossa vaadittiin ehdotonta uskollisuutta kansallisille symboleille, menetti merkitystään. Huomattava osa yliopistonuorisosta kiinnostui sosialismista ja alkoi kansainvälistyä arvoiltaan ja ajattelultaan, jolloin kansallisuusaate usein koettiin kielteisenä nationalismina ja maanpuolustusaate militarismina. Isänmaa lakkasi olemasta itseisarvo ja samalla sen aseellinen puolustaminen itsestäänselvyys.

Jaakko Valtanen oli Puolustusvoimien piirissä ensimmäisiä, joka heräsi näiden uusien haasteiden nousuun jo 1950-luvulla. Taustalla oli oivallus siitä, että ajan supervallat kävivät ideologista taistelua ihmisten sieluista yli maapallon, eikä tämä voinut olla vaikuttamatta myös suomalaisiin ja suomalaisten näkemyksiin maanpuolustuksesta. Valtasen sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1954 lienee vanhin suomessa kirjoitettu nimenomaan maanpuolustustahtoa käsittelevä tutkimus. Siinä hän määritteli maanpuolustustahdon perustuvan snellmanilaiseen kansallistietoisuuteen, suomalaiseen demokratiaan ja uskoon tuon demokratian olemassaolon oikeutuksesta. Näiden pohjalta oli luotavissa kansallinen ajattelutapa, joka asetti kokonaisedun yksilön edun yläpuolelle. Vaikutuskanavia tähän ajattelutapaan olivat kodit, koulut, toveriympäristöt, nuorisojärjestöt, valtiovalta, puolueet, puolustuslaitos, urheilujärjestöt, kirkko ja julkinen sana. Vuosia myöhemmin Valtanen tosin piti ihanteellisina ja hieman yksiarvoisina näitä ensimmäisiä ajatuksiaan, joista oli unohtunut aineelliset vai-
kuttimet ja moniarvoisuus.

Diplomityössään Valtanen määritteli suomalaisten heikkoudeksi epäluuloisuuden ja kateuden, jotka muuttuivat helposti kommunismiksi. Huoli kommunismista oli tuttu monille muillekin. Nuoret kommunistit oletettiin epäsolidaarisiksi isänmaata kohtaan, ja maanpuolustushenkeä piti kehittää erityisesti vastavoimaksi äärivasemmiston levittämille arvoille. Jo vuonna 1952 oli perustettu Suomen yhteiskunnan tuki -säätiö (SYT)¹, joka kiinnostui myös maanpuolustustahdon tutkimuksesta ja tilasi juuri diplomityönsä tehneeltä Valtaselta muistion maanpuolustushengestä. Valtanen suositteli SYT:lle panostamista mielipidevaikuttamiseen eri ryhmien kautta ja lisäksi kustantajien herättämistä painamaan kirjallisuutta, jossa kuvattiin Suomen käymien sotien merkitystä, oikeutusta ja taistelusaavutuksia.

¹ SYT jatkoi toimintaansa Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Muita porvarillisen kansalaiskasvatuksen järjestöjä olivat mm. Suomen nuorison tuki -säätiö ja Kansalaiskasvatuksen keskus.

Vuonna 1960 valtioneuvosto asetti Henkisen Maanpuolustuksen Komitean miettimään, miten psykologian saavutukset tulisi ottaa huomioon maanpuolustuksessa ja miten henkistä maanpuolustusta tulisi johtaa poikkeusoloissa. Kaksi vuotta myöhemmin perustettiin komitean esityksestä Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunta (HMS), joka toimi sitten aina vuoteen 1975, jolloin se muutettiin Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnaksi (MTS).

HMS:n työssä näkyi ajan henki, eli maan virallisen ulkopoliittisen linjan ja puolueettomuuden pyhyys. Maanpuolustustahtoa ei ollut enää lupa perustaa ryssävihaan tai mihinkään muuhunkaan nimettyyn viholliseen. Myös Puolustusvoimat antoi 60-luvun alussa jopa erillistä puolueettomuuskasvatusta, jotta neuvostovastaiset lausunnot katoaisivat. Kun Suomi vielä samanaikaisesti yleisesti koettiin sotilaallisesti ja ulkopoliittisesti hyvin heikoksi, eikä nuoriso 60-luvulta alkaen itse ollut kokenut sotaa, oli tilanne maanpuolustushengen ylläpitämiseksi sitäkin haasteellisempi.

HMS pohti erityisesti nuorison kriittistä suhtautumista maanpuolustukseen ja totesi asenteiden johtuvan osittain perusteettomasta intomielisyydestä ja idealismista, mutta toisaalta tarjotun tiedon puutteellisuudesta ja perusteluiden vanhanaikaisuudesta. HMS alkoi rakentaa uudenlaista isänmaallisuuden määritelmää huomioiden nuorison kasvavan kiinnostuksen kansainvälisyyteen ja hyläten ajatuksen kansalaisajattelun yhdenmukaistamisesta, vaikka tämä jälkimmäinen oli kova pala suunnittelukunnallekin, jonka jäsenistä osa vielä haikaili totalistisen maanpuolustustahdon perään. Oli opittava löytämään konkreettisia perusteluja, miksi suomalainen elämänmuoto oli puolustamisen arvoisin.

Ensimmäisessä raportissaan HMS tiivisti maanpuolustuksemme perustaa mm. näin:

”Yksilöinä me haluamme olla vapaita ja riippumattomia, haluamme tuntea sosiaalista ja oikeudellista turvallisuutta sekä haluamme saavuttaa taloudellisen hyvinvoinnin. Vapaus, turvallisuus ja hyvinvointi ovat juuri nykyajan ihmisten pyrkimysten luonnollisimpia ja tärkeimpiä tavoitteita.

Näiden päämäärien saavuttamisen ensimmäinen luonnollinen edellytys on kuitenkin kansallinen ja valtiollinen riippumattomuus.”

Totalistinen, itseisarvoinen isänmaallisuus siis hylättiin ja uudenaikainen maanpuolustustahtoa perusteltiin paremminkin muiden itseisarvojen takaaajana, siis välinearvona niiden saavuttamiseksi. Myös puolueettomuutta korostettiin raportissa vahvasti, ja koko raportti tiivistettiin iskevään periaatteeseen: ”Ei ketään vastaan, mutta kaikki Suomen puolesta”. Tämä muotoilu oli suora vastine Pentti Linkolan aiemmin julkaisemalle pasifistiselle pamfletille: ”Ihmisen ja isänmaan puolesta, mutta ei ketään vastaan”.

60-luvun radikalismi ei tuhonnut maanpuolustustahtoa, mutta osoitti, että Puolustusvoimat ei ollut kunnolla varustautunut keskusteluun, joka haastoi sen ennestään itsestäänselvyteenä pidetyt perusteet. Ennen kuin suhdetoiminta ja maanpuolustushengen nostatus saatiin laajemmin käynnistettyä, vain pieni joukko miehiä vastaili Valtasen johdolla nuorison kritiikkiin lehtikirjoituksin ja keskusteluin. Tarkoituksena oli jatkuvasti osoittaa, että Puolustusvoimatkin oli rauhan asialla, mutta idealisteja paremmin eväin. Samalla miehet tapasivat tulevaisuuden suomalaisia päättäjiä (mm. Paavo Lipposen ja Erkki Tuomiojan) ja tutustuivat

heidän ajatteluunsa. Eräs keskeisimpiä väittely- ja keskustelutilaisuuksia oli HMS:n itsensä 1964 järjestämä Jollaksen seminaari.

Seuraavassa esitetään tiivistelmä HMS:n ensimmäisestä julkaisusta.

Työryhmän perustaminen

Valtioneuvosto asetti vuonna 1960 puolustusministeriön esityksestä komitean, jonka tehtäväksi tuli selvittää, miten teoreettisen ja soveltavan psykologian edistysaskeleita pitäisi hyödyntää maanpuolustustyössä, sekä tehdä esitys siitä, miten henkisen maanpuolustuksen johto- ja suorituselimet tuli organisoida. Komitean puheenjohtajaksi valittiin Helsingin yliopiston psykologian professori Kai von Fieandt. Muut komitean jäsenet olivat pääesikunnan komentopäällikkö kenraalimajuri Jorma Järventaus, Helsingin yliopiston sosiologian professori Erik Allardt, pääesikunnan koulutusosaston everstiluutnantti Erkki Setälä, Myynti- ja Mainoskoulun opettaja filosofian maisteri Erkki Palomäki, sekä akateemikko Kustaa Vilkuna, joka joutui kuitenkin jättämään työskentelyn kesken ja jonka paikan otti Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies valtiotieteen maisteri Erkki Salonen. Sihteerikseen komitea kutsui pääesikunnan koulutusosaston silloisen kapteenin Jaakko Valtasen.

Ensimmäisessä kokouksessaan 8.3.1960 komitea kiteytti tehtäväkseen määrittää henkisen maanpuolustuksen perustekijät, tavoitteet, sekä organisaatorakenteen niin rauhan kuin sodankin aikana. Tämän lisäksi komitea katsoi tarpeelliseksi määrittää myös sotilaspsykologiselle työlle tehtävät ja organisaatorakenteen puolustusvoimissa. Näistä tehtävistä kii-reellisemmäksi komitea näki henkisen puolustusvalmiuden ongelmien ratkaisemisen, ja mietinnöstä tulikin kaksiosainen. Mietinnön ensimmäinen osa jätettiin välittömästi sen valmistuttua. Tähän vaikutti puolustusneuvoston toivomus, että mietinnön henkistä maanpuolustusta koskevat ehdotukset pääsisivät mahdollisimman nopeasti ohjesääntöasteelle. Komitea käytti työnsä apuna runsaasti asiantuntijoita, joista erityisesti valtiotieteen tohtorin Antti Eskolan tutkimus ”Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset” oli merkittävä. Komitea teki työnsä erittäin suuren yksimielisyyden vallitessa, eikä mietintöön liitetty yhtään eriävää mielipidettä.

Maanpuolustustahdon perusta

Maanpuolustustahto määritellään teoksessa: *Henkisen maanpuolustuksemme perustekijät* yleiseksi mielipiteeksi, jonka seurauksena kansalaiset haluavat vapaaehtoisesti säilyttää, puolustaa ja edelleen kehittää valtakunnan valtiollista riippumattomuutta, alueellista koskemattomuutta ja laillista yhteiskuntajärjestystä. Määritelmä pohjautuu maanpuolustuksen henkiseen perustaan eli suomalaisen kansanvallan perusarvoihin ja valtakunnan puolueettomuuteen. Tällaiset yhteiskunnan perusarvot voitiin komitean mukaan jakaa kolmeen luokkaan. Ensimmäistä luokkaa edustivat vapauden määrittävät oikeudet, kuten uskonnon- ja sananvapaus, sekä yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Toista ja kolmatta perusarvojen luokkaa taas edustivat turvallisuuden takaavat oikeudet, kuten hengen, vapauden ja kunnian turva, sekä yleinen hyvinvointi eli mahdollisuus tehdä työtä ja kasvattaa omaa varallisuutta.

Näiden arvojen kannalta on oleellista se, että me kansalaiset olemme valmiita ylläpitämään niitä vapaaehtoisesti, koska ne tyydyttävät perustarpeitamme. Demokratian hyväksyneille ihmisille tämä siis tarkoittaa mahdollisimman suuren yksilönvapauden, henkilökohtaisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin saavuttamista.

Puolueettomuus on suomalaisen yhteiskunnan perusarvojen ohella erittäin tärkeä maanpuolustuksen niin yleinen kuin henkinenkin perustekijä. Komitea katsoi, että suurelta osin Suomi täytti uskottavalle ulkopoliittiselle puolueettomuuspolitiikalle vaaditut edellytykset, jotka olivat edullinen geopoliittinen sijainti, taloudellinen vauraus, kehittynyt kulttuuri ja vakiintuneet yhteiskunnalliset olot. Oleellista uskottavan puolueettomuusaseman kannalta oli hyvien suhteiden ylläpitäminen kaikkien naapurivaltioiden, mutta erityisesti Neuvostoliiton kanssa. Komitean mielestä oleellista olikin ns. aktiivinen puolueettomuusajattelu eli pyritään omalla toiminnalla selkeästi viestittämään muille valtioille ja toisaalta omalle kansalle puolueettomuusideologiaa. Tämä ideologia oikein ymmärrettynä oli komitean mielestä kansallisen olemassaolon ja itsenäisyyden tae.

Edellä mainittujen perusarvojen ja puolueettomuuspolitiikan lisäksi komitea luetteli myös muita tekijöitä, jotka olivat oleellisia henkisen maanpuolustuksen perustana. Rauhantahto, joka perustui kansalliseen omanarvontuntoon ja oikeuteen, oli tärkeä osa ns. oikein oivallettua maanpuolustusta. Rauhantahtoisella kansalla on siis oikeus palauttaa rauha alueelleen eli puolustaa maataan, vaikka viime kädessä aseina. Kansallinen omanarvontunto oli hyvä yhteisnimitys suurelle osalle ryhmää ”muut tekijät”, johon rauhantahdon lisäksi kuuluivat komitean mielestä Suomen luonnon ja ilmaston erityisyys, historialliset vaiheet, uskonto, tavat ja perinteet, sekä erikoinen kieleemme, joka erottaa meitä muista, mutta myös yhdistää meitä kansana voimakkaasti. Suomen geopoliittinen sijainti kahden suurvaltaryhmittymän raja-alueella oli myös tekijä, jonka komitea katsoi vaikuttavan sekä henkiseen maanpuolustukseen että sodan syttyessä myös konkreettiseen maanpuolustukseen. Tähän olivat yhteydessä myös Suomen allekirjoittamat valtiosopimukset, jotka sisälsivät velvoitteita meistä poikkeavan yhteiskuntamuodon omaavalle valtiolle. Sotilasmaantieteellinen sijainti ja valtiosopimukset vaativat komitean mielestä luottamuksellisia suhteita ja tahdikkautta niin rauhan kuin erityisesti sodan aikana. Maan resurssiniukkuus ei mahdollistanut kansainvälistä kilpailua kuin harvoilla aloilla, mutta erityisesti kulttuurin saralla Suomella oli komitean mielestä mahdollisuus vahvistaa kansallista ja valtiollista riippumattomuutta.

Edellä kuvaillun perustan varaan rakentuu yleinen mielipide eli maanpuolustustahto.

Tämän yleisen mielipiteen näkyviä ja näkymättömiä seurauksia ovat:

- 1) kansallinen omanarvontunto
- 2) solidaarisuus voimassa olevaa yhteiskuntajärjestelmää kohtaan
- 3) kansallinen vapaus ja riippumattomuus
- 4) kansalaispiirien rajat ylittävä yhteenkuuluvuudentunne
- 5) luottamus maan johtoon ja poliittiseen järjestelmään
- 6) luottamus puolustusvoimiin ja niiden suorituskykyyn mahdollisessa kriisissä
- 7) tietoisuus sodan vaikutuksista erityisesti ilman tarpeellista valmistautumista
- 8) usko oman maan asian oikeuteen ja vihollisen asian vääryyteen
- 9) kansalaisten – kriisitilanteissa välttämätön – kurinalainen tahto totella, tehdä työtä ja tarvittaessa taistella.

Maanpuolustustahto näin ymmärrettynä muodostuukin uskosta valtion sisäiseen kehitykseen ja perusarvoihin ei ulkoisiin vihollis- tai uhkakuihin. Komitean mielestä vihalle rakentava henkinen perusta olisi liian kapea ja yksipuolinen eikä innoittaisi rakentamaan työhön, mutta voimakas tunne voi toisaalta vahvistaa kriisin aikana kansan reaktiota ja siis myös ponnistuksia. Komitea kiteyttikin maanpuolustustahdon muotoon:

”Ei ketään vastaan, mutta kaikki itsenäisen Suomen puolesta.”

Keinoja vahvistaa maanpuolustustahtoa

Komitean mukaan oli oikeutettua puhua totaalisen sodan aikakaudella myös totaalisesta maanpuolustuksesta. Totaalinen maanpuolustus tarkoitti komitean mukaan kansakunnan kaikkien voimavarojen kokoamista ja käyttämistä torjumaan niin poliittis-ideologiset, taloudelliset, kuin sotilaalliset toimenpiteet, joilla pyrittiin suomalaisen yhteiskunta-järjestelmän horjuttamiseen. Totaalisen maanpuolustuksen tuli siis toimia sekä sodan että rauhan aikana. Mahdollista uhkaa tuli torjua kansakunnan kaikin voimavaroin, ja torjunnan onnistumisen kannalta oleellista oli kansan tahto. Komitea katsoi, että tehokkain yhteiskunta menettää kyvyn totaalisesti maanpuolustukseen, jos kansalaisten tahto ei ole asetettujen päämäärien saavuttamisen takana. Maanpuolustustahto ja yleisesti maanpuolustuksen henkinen puoli onkin erityisen tärkeää Suomen kaltaisille pienille maille, joilla aineelliset resurssit ovat rajalliset. Resurssien sijaan painottui kansakunnan henkinen kestävyys ja valmius maanpuolustukseen. Henkisen maanpuolustuksen tehtävän määrittelemisessä komitea otti lähtökohdaksi yleisen maanpuolustuksen määritelmän eli kaikki ne toimet, joilla rauhan ja sodan aikana valtakunnan valtiollinen riippumattomuus, alueellinen koskemattomuus ja laillinen yhteiskuntajärjestys turvataan. Tämän maanpuolustuksen yleisen määritelmän pohjalta komitea määritteli henkisen maanpuolustuksen tehtävän seuraavasti:

”Kansakunnan kaikkien niiden henkisten voimavarojen kokoaminen ja lujittaminen, joita tarvitaan rauhan ja sodan aikana valtakunnan valtiollisen riippumattomuuden, alueellisen koskemattomuuden ja laillisen suomalaisen kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamiseksi.”

Tämä määritelmä voidaan kiteyttää henkisten voimavarojen kokoamiseksi valtiollisen suvereniteetin puolustamiseksi. Tämän tehtävän toteutumisen kannalta oleellista oli Suomen kansan yleisen mielipiteen luominen ja lujittaminen, jotta se tahtoo toteuttaa maanpuolustukselle laajimmassa mielessä asetetut tehtävät. Keinoina vahvistaa tätä yleistä mielipidettä eli maanpuolustustahtoa komitea näki kasvatuksen, tiedottamisen ja propagandan. Oleellista on löytää ns. yhteinen aallonpituus tai motivaatiopohja, jota voidaan näillä eri keinoilla vahvistaa.

Kasvatus ”pitkän tähtäimen keino”

Kasvatus on oleellista maanpuolustustahdon kehittymisen kannalta, koska perusta yksilön ns. yleisille mielipiteille luodaan kotona, koulussa sekä kasvuympäristön yhteisöissä ja ryh-

missä eli kasvatuksen kautta. Kasvatukselle on Suomessa ja muissa demokratioissa luonteenaista, että se kohdistuu yksilön kokonaisvaltaisen persoonallisuuden rakentamiseen ilman hetkellisiin tavoitteisiin tähtäävää mielipiteenohjausta. Sitä voidaan kuvata hyvin sanaparilla pitkäjänteinen kansalaiskasvatus.

Kansalaiskasvatuksen² tärkeimpänä tehtävänä oli komitean mielestä kasvattaa kansanvaltaisen elämänjärjestyksen hyväksyviä ihmisiä, mutta toisaalta saada ihmiset myös hyväksymään ja mahdollistamaan kehityksen yhteiskunnassa. Toinen kansalaiskasvatuksen tärkeä päämäärä on saada ihmiset samaistumaan tiettyyn kansaan ja kantamaan vastuuta sen tulevaisuudesta, jopa siinä määrin että he ovat valmiita puolustamaan sitä aseina. Kolmas komitean mielestä oleellinen päämäärä oli ulkopoliittisen puolueettomuusajattelun juurruttaminen kansalaisiin ja lisäksi maanpuolustuksen perustietojen antaminen siinä määrin, että nykyaikaisen maanpuolustuksen luonne ja tarpeellisuus tulivat selväksi kaikille kansalaisille.

Kasvatuksen tärkeimmiksi aloiksi komitea määritteli tietopuolisen yhteiskuntaopetuksen, sosiaalisen ja kansalaiskasvatuksen, ammatti- ja taloudellisen kasvatuksen, uskonnollisen kasvatuksen sekä maanpuolustusopetuksen, joiden muodostama kokonaisuus oli valtakunnallinen kansalaiskasvatus. Näillä elementeillä pyrittiin kehittämään päteviä ammatti-ihmisiä ja perheenhoitajia, jotka tunsivat sekä yhteiskunnalliset vastuunsa että oikeutensa ja toimivat näiden mukaan aktiivisina kansalaisina. Tärkein näiden valmiustekijöiden kehittäjä oli komitean mielestä koululaitos laajassa mielessä kansakoulusta aina korkeakouluihin, mutta erilaisilla järjestöillä ja yhteisöillä oli myös roolinsa kasvatustyössä (puolueet, urheiluseurat, opiskelijajärjestöt, kirkko ym.). Koulujen merkittävä rooli tarkoitti, että opettajien tuli olla selvillä avainasemastaan maanpuolustustahdon ylläpitäjinä ja vahvistajina. Puolustusvoimien kohdalla taas avainasemassa oli upseeristo³, mutta heidän kohdallaan ei ongelma ollut komitean mielestä niinkään roolin selvyys, vaan tarvittava arvostus ja yhteiskunnan tarjoamat resurssit, jotta työ oli mahdollista suorittaa hyvin.

Nykyaikaisen joukkotiedotuksen nopea kehittyminen asetti kuitenkin komitean mielestä jo tuolloin haasteita edellä mainittujen toimijoiden suorittamalle perinteiselle kasvatustyölle, mutta komitea katsoi, että pysyviin ja koko väestön kattaviin tavoitteisiin päästiin edelleen parhaiten juuri kasvatuksen avulla. Varhaiskasvatuksen rooli oli erityisen tärkeä, koska se takasi yhteiseen vastuuseen kasvamisen. Näihin jo kotoa opittuihin perusarvoihin voitiin komitean mielestä pyrkiä jälkeenpäinkin vaikuttamaan ns. täsmäiskuilla tiedottamisen ja propagandan avulla.

Tiedottaminen ja propaganda "RDF keino"

Tiedottamisen komitea määritteli ohjatuksi tiedonvälitykseksi, jonka perusteella ihminen voi kuitenkin itse vapaasti muodostaa oman käsityksen asiasta. Tiedottaminen ei myöskään yleensä pyri suoraan vetoamaan tunteisiin. Propagandalla pyritään taas asiat esittämään tietyllä tavalla niin, että yksilölle ei jää mahdollisuutta itsenäiseen mielipiteen muodostukseen.

² Komitean analyysi kansalaiskasvatuksesta on saanut merkittäviä vaikutteita Ruotsissa vuonna 1957 ilmestyneestä komiteamietinnöstä.

³ Upseeriston asemaa koskevat kysymykset eivät varsinaisesti kuuluneet komitean tehtävään.

Propagandalla usein pyritään muuttamaan ajattelua ja toimintaa tai vahvistamaan propagandan kannalta oleellisia käsityksiä. Propaganda pyrkii yleensä toisin kuin tiedottaminen vetoamaan juuri tunteisiin. Propaganda voi olla myönteistä, jolloin vedotaan positiivisiin tunteisiin, kuten yksilön turvallisuuden tarpeeseen, tai kielteistä, jolloin käytetään hyödyksi ihmisten ennakkoluuloja, uhkauksia, houkutuksia ja erilaisia disinformaation muotoja, kuten huhuja. Propagandan tehokkuus lisääntyy erityisesti kriisioloissa. Jo kasvatuksen yhteydessä mainittu joukkotiedotuksen kehittyminen oli komitean mielestä vielä oleellisempaa tiedottamisen ja propagandan kohdalla. Sähköisen viestinnän kehittyminen oli mahdollistanut nopeamman ja kattavamman tiedonvälityksen koko kansalle.

Tiedottamisen rooli maanpuolustustahdon vahvistamisessa oli ”päivittävä” eli uudella tiedolla joko vahvistettiin tai heikennettiin kasvatuksessa luotuja persoonallisuuden perusteita. Propagandan rooli taas oli komitean mukaan erityisesti kriisioloissa tärkein maanpuolustustahdon vahvistamisen väline, kun halutaan nopeasti mielipide muutoksia tai vahvistetaan jo olemassa olevaa yleistä mielipidettä kriisin vaatimalle tasolle. Propagandalla on myös viholliseen kohdistettava ominaisuus eli omaa väestöä pyritään aktivoimaan, kun taas vihollista pyritään lamaannuttamaan propagandan avulla. Tiedottamisen ja propagandan apuna voidaan käyttää kaikkia tiedotusvälineitä elokuvista lentolehtisiin. Komitea ei tulkinnut tehtäväkseen esittää jokaiselle tiedotusvälineelle erikseen toimintaohjeita, vaan luoda yleiset tiedotustoimintaan liittyvät tehtävät, joiden parhaan toimintamallin löytäminen kuului tiedotusvälineille itselleen. Komitea kirjasi seitsemän tällaista koti- ja koulukasvatukseen liittyvää tehtävää: 1) selvittää suomalaisen kansanvallan ominaisuudet ja luonne; 2) lisätä kansalaisten luottamusta päättäjiin ja valtion puolueettomuuspolitiikkaan sekä kykyyn selvittää mahdollisista kriiseistä; 3) esittää maanpuolustuksen rooli poliittisten kiistojen yläpuolella; 4) torjua maanpuolustustahtoa heikentäviä huhuja ja disinformaatiota; 5) oikaista kansalaisten virheellisiä käsityksiä maanpuolustuksesta ja puolueettomuuspolitiikasta; 6) huolehtia siitä, että yleinen mielipide seuraa maanpuolustukseen vaikuttavia tekijöitä; 7) lisätä tietoa mahdollisen totaalisen sodan luonteesta ja vaadittavista toimenpiteistä sen toteutuessa. Komitea myös mainitsi ulkomaisen suopeuden tärkeyden eli ns. hyvän Suomi-kuvan välittämisen, mutta se jäi komitean varsinaisen tehtävänannon ulkopuolelle. Oleellista oli myös se, että maanpuolustustahdon vahvistamiseen tähtäävää tiedotustoimintaa harjoitetaan sekä rauhan että sodan aikana. Erityisesti rauhan aikana tulee varmistaa kriisitiedotuksen toimivuus ja tätä varten komitea ehdotti tiedotus- ja kasvatustoiminnasta vastaavan johtoelimen perustamista. Tämä mahdollistaa saumattoman siirtymisen ja toiminnan jatkuvuuden kriisin syttyessä.

Kansan suopeutta ja ymmärrystä puolustusvoimien toiminnalle komitea katsoi parhaiten kehitettävän puolustusvoimien omalla suhdetoiminnalla. Tämä suhdetoiminta määriteltiin puolustusvoimien johdon harjoittamaksi toiminnaksi, jolla pyritään mittaamaan ja vaikuttamaan niin puolustusvoimien henkilöstön kuin muunkin väestön asenneilmapiiriin. Lisäksi tuli pyrkiä määrittämään ne tehtäväalueet, joilla puolustusvoimien ja siviilitoiminnan edut olivat yhteneviä ja toteuttaa ohjelma, jolla vahvistettaisiin puolustusvoimien toiminnalle myönteistä yleistä mielipidettä eli maanpuolustustahtoa. Tähän tiedotustoimintaan liittyi myös yleinen puolueettomuuskasvatus, joka ei rauhan aikana tarvitse viholliskuvia.

Puolustusvoimien suhdetoiminta voitiin jakaa ulkoiseen ja sisäiseen suhdetoimintaan. Ulkoisella toiminnalla tarkoitettiin koko väestöön kohdistettua opetus-, tiedotus- ja propagan-

datoimintaa. Pyrittiin siis vaikuttamaan siihen, minkälainen kuva puolustusvoimista välittyi ulospäin. Sisäinen toiminta taas oli puolustusvoimissa tapahtuvaa henkilökunnan ja varusmiesten henkistä huoltoa liikunnasta aina puolustusvoimien sisäiseen julkaisutoimintaan.

Tutkimus keinojen tukena

Tutkimustyö oli komitean mielestä yksi oleellinen osa henkistä maanpuolustusvalmiutta kehittävää toimintaa koulutuksen ja erilaisten tiedotus–muotojen rinnalla. Tutkimus loi perustan, jonka muutoksiin eli uuteen tutkimustietoon kasvatuksen, tiedottamisen, propagandan ja suhdetoiminnan tuli reagoida.

Tutkimuksen lähtökohtana komitea piti kulttuurisosiologisia perustutkimuksia, joilla pyrittiin löytämään suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin pysyvät perusarvot. Nämä arvot ovat niitä, joiden varaan oli komitean mielestä mahdollista rakentaa valtakunnallista puolueettomuus- ja kansalaiskasvatusta. Tämän tyyppinen tutkimus mahdollisti myös kulttuurien ja yhteiskuntamuotojen väliset vertailut, ja toistuvat asennetutkimukset mahdollistivat hitaiden yhteiskunnan sisäisten muutosten löytämisen. Näillä mittauksilla oli mahdollista selvittää muutoksia maanpuolustustahdossa ja yleisemmin yhteiskuntaan liittyvissä arvoissa, asenteissa ja mielipiteissä. Asennetutkimuksiin liittyvät myös kansalaisten mediatottumuksiin liittyvät mittaukset, joissa selvitettiin, miten paljon ja mitä tiedotusvälineitä seurataan ja mikä olisi tehokkain tapa kattavaan kriisitiedottamiseen. Komitea suositteli oman tutkimuselin perustamista tämän tyyppistä tutkimusta varten, kuten myös ulkopoliittista tutkimusta varten. Suomen ulkopoliittisen puolueettomuuspolitiikan onnistumisen kannalta oli oleellista tutkia muiden maiden suhtautumista Suomeen jo rauhan aikana. Nämä kaksi laitosta muodostaisivat henkisen maanpuolustuksen kannalta oleelliset tutkimuselimet, joilla pystyttäisiin tutkimaan yhteiskunnan perusarvoja ja puolueettomuutta.

Maanpuolustustahdon vahvistamisen keinovalikoimaa voitiin kehittää psykologisen ja sosiologisen perustutkimuksen avulla. Tämän tyyppisen tutkimuksen komitea ilmeisesti katsoi kuitenkin olleen niin lähellä sotilaspsykologista toimintaa, että se oli mahdollista liittää jo tuolloin olemassa olleeseen sotilaspsykologiseen laitokseen. Sen sijaan kasvatuksen kohdalla mainittiin eri koulumuotojen kasvatustehtäviin kohdistuvan tutkimustyön olevan niin tärkeää, että opetusministeriön alaisuuteen tuli komitean mielestä perustaa pysyvä tutkimuselin. Myös julkisen sanan valvontaan tuli komitean mielestä panostaa jo rauhan aikana, mutta varsinaista organisaatio ehdotusta komitea ei tämän suhteen antanut.

Maanpuolustustahtoon vaikuttavia haasteita ja uhkakuvia

Tärkein haaste henkiselle maanpuolustukselle ja samalla siis maanpuolustustahdolle oli yhteiskunnan yleisen kehityksen mukana pysyminen. Mietinnön ilmestymisen aikaan yhteiskunnan rakennemuutos oli siirtymistä maataloudesta teollisuuteen, mutta jollain aloilla myös jo kohti palveluelinkeinovaltaisuutta. Suomessa tämä siirtymä oli vielä nopeampi ja

päällekkäisiä vaiheita sisältänyt prosessi lyhyen itsenäisyyden ja sotien takia. Tämä kehitys oli luonnollisesti sisältänyt paljon hyvää, mutta henkisen maanpuolustuksen perusongelman eli yksilön ja ryhmän välisen suhteen kannalta se sisälsi haasteita. Yksilöjen sopeutuminen yhteiskuntaan oli monimutkaistunut, eikä kaikilla yhteiskunnan lohkoilla ollut ehditty vastata tähän nopeaan kehitykseen. Yhteiskunnan monimutkaistuminen edisti myös maanpuolustustahdon kannalta oleellisen perusarvopohjan monimutkaistumista. Yhteiskunnan yleisen kehityksen lisäksi komitea kiinnitti huomion muutamiin ajankohdalle erityisiin haasteisiin ja uhkiin.

Kylmän sodan aikakaudelle oli tyypillistä suurvaltablokkien välinen poliittinen, taloudellinen, sotilaallinen ja ideologinen kilpailu. Erityisesti poliittis-ideologinen kilpailu yksilöiden ja kansojen mielipiteistä vaikutti luonnollisesti maanpuolustustahtoon, koska se määritteli yleiseksi vallitsevaksi mielipiteeksi. Kumpikin suurvaltaleiri pyrki vetoamaan yhteiskunnallisiin ja maailmankatsomuksellisiin tekijöihin, jotka luonnollisesti lisäsivät myös blokkien ulkopuolisissa valtioissa erimielisyyksiä ryhmien ja yksilöiden välillä.

Toinen haaste oli kansallisuusaatteen ja kansainvälistymisen yhteensovittaminen. Kansallisuusaate ja kansallistietoisuus olivat tärkeä osa maanpuolustustahtoa ja niiden hyöty erityisesti kriisien aikana oli Suomen kohdalla komitean mielestä selkeä. Kansainvälisyys oli kuitenkin noussut haastamaan erityisesti nuorempien sukupolvien kohdalla kansallisuusaatetta. Kansainväliset poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset liittoumat olivat osaltaan heikentäneet kansallisuusaatetta liittoutuneissa maissa, mutta myös Suomessa kansainvälisyyden korostaminen oli saanut voimakkaampia muotoja kuin kansallistietoisuuden korostaminen. Komitean mielestä voimakkaan kansallistietoisuuden ja rakentavan kansainvälisyyden kehittäminen oikeassa suhteessa oli haaste henkisen maanpuolustuksen kannalta.

Kolmas haaste ja uhka oli totaalinen sota. Totaalinen sota voitiin ymmärtää kaikilla aloilla – tekniikasta taktiikkaan – tapahtuneena kehityksenä, joka oli periaatteessa tehnyt sodasta rajattoman niin alueellisesti kuin ajallisestikin. Tämän teknisen kehityksen ohella oli kylmälle sodalle tyypillinen vastakkainasettelun kärjistyminen johtanut myös jatkuvaan ideologiseen taisteluun ympäri maailmaa. Totaalinen sota yhdistettynä viestintäteknologian kehittymiseen ja sivistystason nousuun oli tuonut yksilöiden ja ryhmien henkilökohtaiset kannanotot yhä laajemman yleisön tietoisuuteen. Kylmä sota kuitenkin jakoi ja tiivistä tätä informaatiota, kuten kaikkea muutakin, kahteen leiriin, jotka kilpailivat ihmisten poliittisista ja yhteiskunnallisista mielipiteistä ja jopa elämän- ja maailmankatsomuksellisista vakaumuksista. Sota sellaisena kuin se oli totuttu ymmärtämään ennen kylmää sotaa, olikin enää vain osa totaalista kansainvälistä valtataistelua eli totaalista sotaa. Maanpuolustustahdon kannalta tällä taistelulla ihmisten mielistä oli hajottava vaikutus, koska oli vaikeaa löytää kansan yhteistä aallonpituutta jyrkkien eriävien mielipiteiden välistä.

Totaalinen sota toi omat haasteensa väestölle ja sotilaille. Kylmän sodan keskellä täysin yllättäen alkava sota oli täysin mahdollinen ja se luonnollisesti loi omat paineet erityisesti väestöä kohtaan, joka saattaisi lamaantua täysin yllätysiskusta, mikä lisäsi jo ennestään sodasta aiheutuvan turvattomuuden ja pelon tunnetta. Hyvälläkään valmistautumisella ei ollut merkitystä, jos sodan pelko oli velvollisuudentunnetta suurempi, ja tähän erityisesti ydinaseiden luoma pelote oli omiaan vaikuttamaan. Komitean mielestä oleellista oli väestön tietämättömyyden poistaminen.

Sotilaalla tietoa sodasta on, mutta totaalinen sota loi omat haasteensa myös sotilaille. Eräs tärkeimmistä haasteista sotilaalle komitean mielestä oli konfliktien kansainvälistyminen. Koska maanpuolustustahto perustuu ajatukselle oman maan puolustamisesta, tämä yhteys saattaa kokonaan puuttua kansainvälisissä konflikteissa. Toinen haaste oli taistelujen luonteen muuttuminen irti rintamalinjoista ja tekninen kehitys, jossa sotilaasta oli tullut koneenkäyttäjää. Komitea kuitenkin totesi, että erityisesti pienelle kansalle yksittäisen sotilaan suorituskyky, itsenäisyys ja aloitekyky olivat edelleen tärkeitä. Vastakkain olivat jälleen siis suurvaltojen resurssit ja pienten kansojen henkinen kestävyys. Tämä oli erityisen totta Suomen kohdalla, joka kylmän sodan aikana sijoittui juuri kahden suurvalta-liittouman rajapintaan. Näiden haasteiden ja uhkien kohtaaminen vaati komitean mukaan voimakasta henkistä puolustusvalmiutta.

Miten maanpuolustustahdon ylläpitoon pyrkivä järjestö tulisi organisoida rauhan/sodan aikana?

Organisaatio ennen talvisotaa ja talvisodan aikana

Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä ei voida puhua komitean käsittelemässä mielessä henkisen maanpuolustuksen kokonaisjärjestelystä. Tähän vaikutti luonnollisesti Suomen poliittinen ja yhteiskunnallinen epävakaus ja sodat. Propagandan kasvava rooli kuitenkin ymmärrettiin jo tuolloin merkittävänä valtakelijänä. Merkit sodasta vaikuttivat 1930-luvun lopulla siihen, että nykyään tiedotustoiminnan piiriin kuuluvia tehtäviä alettiin tehostaa. Julkisen sanan ja maanpuolustuksen varsinaisena ensimmäisenä virallisena organisointina voidaan pitää 26.4.1934 puolustusministeriön päätöksellä järjestettyä puolustusvoimien sanomakeskusta. Sanomakeskuksen rauhan ajan tehtäviin kuului uutistenvälityksen lisäksi tiedotustoiminnan sodanaikaisten järjestelyjen suunnittelu. Henkinen maanpuolustus tulokittiin vielä tuolloin sielunhoidollisena kysymyksenä, ja Suomi joutuikin talvisotaan lähes valmistautumattomana propagandasodan vaatimaan henkiseen maanpuolustukseen.

Ylimääräisten kertausharjoitusten alettua ryhdyttiin sekä valtioneuvostossa että puolustusvoimissa toimenpiteisiin organisaation luomiseksi tiedotus- ja propagandatoimintaa varten. Valtioneuvosto antoi 11.10.1939 asetuksen tiedotuskeskuksen perustamiseksi. Tiedotuskeskus huolehtisi tiedon hankinnasta, tiedotustoiminnan koordinoinnista tiedotusvälineiden ja viranomaisien kesken, sensuurista ja ulkomaille lähtevästä Suomi-kuvasta. Sodan sytyttyä valtioneuvosto antoi asetuksen, jolla tiedotuskeskus toimisi sodan aikana opetusministeriön erityisosastona, joka johtaisi Yleisradion ja muiden päämajan alaisten tiedotus- ja propagandaelinten toimintaa. Päämajaan perustettiin myös propagandaosasto tiedotustoiminnan johtamista varten.

Propagandaosasto jakautui neljään toimistoon tehtävien mukaan. Yleinen propagandatoimisto huolehti organisaatiota, henkilöstöä ja yhteydenpitoa koskevista kysymyksistä. Ulko- ja sisäpropagandatoimistot taas hoitivat omat vastualueensa eli edellinen ulkomaille niin viholliseen kuin muihin maihin ja jälkimmäinen siviiliväestöön sekä sotavoimiin suunnattua toimintaa. Neljäs toimisto eli ns. propagandakanslia taas hoiti materiaalituen muille osas-

toille. Näiden toimien lisäksi perustettiin esimerkiksi kuusi opaskeskusta, jotka palvelivat ulkomaisten tiedotusvälineiden tarpeita, ja sotasensuurille oma virasto puolustusministeriön alaisuuteen. Myös joukoissa pyrittiin tiedotustoiminnan hoitamiseen, mutta yleisenä käytäntönä resurssipulan takia oli, että sotilasapisto pyrki hoitamaan näitä tehtäviä varsinaisten tehtäviensä ohessa.

Useat ongelmat, kuten selkeän tiedotustoiminnan yhteisen päämäärän puuttuminen, hankaloittivat toimintaa talvisodan aikana, mutta suurin ongelma eli eri organisaatioiden päällekkäisyys pystyttiin sodan loppuun mennessä ratkaisemaan. Työnjaossa päädyttiin seuraavaan: päämajan propagandaosasto hoiti puolustusvoimiin ja viholliseen kohdistettua propagandaa, kun taas valtioneuvoston tiedotuskeskus hoiti siviiliväestöön ja muihin maihin kohdistettua toimintaa.

Jatkosota ja sotien jälkeinen aika

Talvisodan jälkeinen aika oli tiedotustoiminnan kannalta vaikea ja arkaluonteinen, mutta sodassa huomattuihin ongelmiin haluttiin kuitenkin puuttua. Kesällä 1940 pääministeri Risto Ryti asetti komitean, jonka tehtävänä oli puuttua talvisodan tiedotustoiminnan tärkeimpään ongelmaan eli organisaatioiden hajanaisuuteen ja päällekkäisyyksiin niiden toiminnassa. Komitea päätyi tutkimuksessaan valtion tiedotuslaitoksen perustamiseen. Tiedotuslaitos toimisi pääministerin alaisuudessa ja olisi jakautunut yleisten asiain jaostoksi ja sotilasasiain jaostoksi. Tämä uusi organisaatio ei kuitenkaan täysin poistanut ongelmia, joita jo talvisodan aikana oli, sillä tiedotustoiminnan johto oli edelleen kahtia jakautunut poliittisen ja sotilaallisen sektorin välillä, mutta työnjako oli jatkosodassa kuitenkin selkeämpi. Toinen ongelma, joka jo talvisodassa vaivasi, ei kuitenkaan poistunut vaan lähinnä kärjistyi: sodan päämäärät ja siten myös maanpuolustuksen henkinen perusta jäivät epäselväksi jatkosodan aikana. Kansa näki jatkosodan talvisodan puolustussodan jatkona, mutta erityisesti vanhan rajan ylittäminen ja hyökkäyksen jatkuminen oli ongelmallista tiedotustoiminnalle.

Johtopäätöksinä sotien kokemuksista komitea totesi, että tiedotustoimintaa hoitavien organisaatioiden eli valtion tiedotuslaitoksen ja päämajan tiedotusosaston yläpuolelle tuli perustaa johtoelin, joka koordinoisi kaikkea valtakunnan tiedotustoimintaa. Sodan aikaiset puutteet korostivat myös rauhan ajan valmistautumisen tärkeyttä. Valmistautumisen tuli kattaa kaikki henkisen maanpuolustuksen alaan kuuluvat tehtävät koulutuksesta tutkimukseen. Tehokas toiminta vaatii, että tämän tyyppinen valmistautuminen oli mahdollisimman korkealta johdettua tarvittavan arvovallan saavuttamiseksi jo rauhan aikana.

Jatkosodan jälkeen päämajan tiedotusosastosta muodostettiin 7.12.1944 pääesikunnan valistus- ja tiedotustoimisto. Tämä merkitsi myös puolustusvoimien laajan sodanaikaisen tiedotustoiminnan lakkaamista. Vuosien 1944 ja 1956 välillä annettiin useita eri määräyksiä, joilla puolustusvoimien tiedotuksen määrää, jakelukanavia ja laatua tarkkailtiin ja supistettiin. Näillä toimilla pyrittiin puolustusvoimia koskeva julkinen informaatio rajaamaan minimiin. Näitä tiukkoja määräyksiä pyrittiin vuoden 1956 jälkeen lieventämään. Toiminnan päämääräksi otettiin lakiin perustumattomien määräysten poistaminen ja korostettiin, että asiallinen ja oikea tieto joukkojen ja laitosten julkisista asioista poistaa väärinkäsityksiä ja parantaa myönteellisyttä puolustusvoimien toimintaa kohtaan

Viimeisin tiedotustoimintaa koskenut pääesikunnan ohje ennen tätä komitean tutkimusta vuodelta 1961 määritteli tiedotustoiminnan päämääräksi koko kansan suopeuden hankkimisen puolustusvoimien toiminnalle ja aseman lujittamisen yleisessä mielipiteessä sekä puolustustahdon tekijöiden vahvistamisen erityisesti nuorison keskuudessa. Vastuu tästä tiedotustoiminnasta ja sen johtamisesta oli komentopäälliköllä ja eri joukko-osastojen, sotilasläänien, -piirien ja laitosten komentajilla, päälliköillä ja johtajilla heidän toimialansa ja päättäväisensä puitteissa. Tiedotustoimintaa hoitivat toimialansa puitteissa myös puolustusministeriö, sisäministeriö, ulkoasiainministeriö ja rajavartiostot. Varsinainen tiedotustoiminnan suorittaja oli komentopäällikön alainen tiedotustoimisto, joka tiedotti kaikki pääesikuntaa ja koko puolustuslaitosta käsittelevät tiedotusasiat. Puolustusvoimissa palvelevien julkaisuoikeutta laajennettiin myös sodan jälkeisestä lähes täydellisestä kiellosta, mutta edelleen sitä luonnollisesti rajoittivat salassapitovelvoitteet.

Ruotsin ja Sveitsin mallit

Komitea katsoi tarpeelliseksi myös selvittää, miten muissa maissa henkisen maanpuolustuksen alaan kuuluvat tehtävät oli järjestetty. Suomen puolueettomuuspolitiikan kannalta relevantteiksi vertailukohteiksi valittiin Ruotsi ja Sveitsi. Komitea otti myös huomioon tämän tyyppisiin maiden vertailuihin perustuvan tutkimuksen riskit, mutta onnistuneiden suositusten kannalta oli oleellista tutustua näiden maiden tutkimuksiin, koska Suomen oma tutkimus oli vähäistä. Ruotsi valittiin tarkastelun kohteeksi, koska olosuhteet olivat samankaltaiset kuin Suomessa ja maassa oli tuoretta tutkimusta asiasta. Sveitsi taas oli komitean mielestä relevantti, koska sen yhteiskuntajärjestelmä edusti demokratian vanhinta muotoa. Sveitsi edusti siis komitean mielestä pysyvyyttä ja Ruotsi uusia tuulia henkisen maanpuolustuksen järjestelyissä.

Ruotsi

Vuonna 1950 Ruotsin sisäministeriön alainen komitea asetettiin laatimaan esitystä henkisen maanpuolustuksen järjestelystä. Komitean mietintö julkaistiin syyskuussa 1953 ja tätä seuranneen valtiopäivävalmistelun ja -käsittelyn jälkeen kuningas allekirjoitti henkisen maanpuolustuksen järjestelyjä koskevat lait vuonna 1955. Ruotsissa henkisen maanpuolustuksen tärkeimmäksi tehtäväksi määriteltiin kansan puolustustahdon ja maanpuolustushengen ylläpitäminen ja lujittaminen.

Henkisestä puolustusvalmiudesta huolehti pysyvä ja riippumaton, mutta hallinnollisesti sisäministeriön toimialaan kuulunut, henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta (Beredskapnämnden för psykologiskt försvar). Suunnittelukunta seurasi, tiedotti ja mahdollisuuksien mukaan myös suoritti henkiseen maanpuolustukseen liittyntä tutkimusta sekä kartoitti kansan yleistä mielipidettä ja erityisesti ulkomaisen propagandan vaikutuksia siihen. Oleellista on huomata, että suunnittelukunta ei suorittanut vaan vain suunnitteli tiedotustoimintaa. Rauhan ajan henkisen maanpuolustuksen kenttätyö tapahtui lääninhallitusten piirissä ja tätä varten jokaiseen lääninhallitukseen oli perustettu ns. jaosto C, joka jakaantui valistus- ja uutistoimistoon. Jaoston tehtävät olivat periaatteessa samat kuin suunnittelukunnan, mutta rajoittuivat maakuntatasolle.

Sodan syttyessä organisaatio säilyi periaatteessa rauhan ajan organisaation kaltaisena, mutta suunnittelukunnan tilalle perustettiin toimeenpanovaltaa omaava ja liikekannallepanossa johtava valtion valistus-/tiedotuskeskus (Statens Upplysningscentral, UC). Tiedotuskeskus pyrki estämään väestöön kohdistuvaa henkistä sodankäyntiä ja tarvittaessa suoritti sekä johti puolustustahdon lujittamiseen tähdännyttä tiedotus- ja propagandatoimintaa. Keskus myös avusti eri viranomaisia henkisen maanpuolustuksen kysymyksissä ja suunnitteli sekä suoritti yhteistoiminnassa sotilasviranomaisten ja ulkoasianviranomaisten kanssa viholliseen kohdistuvaa propagandaa ja ulkomaihin suunnattua tiedotustoimintaa.

Rauhan ajan organisaation eli henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan tehtävä oli sodan ajan valmistelujen tekeminen. Tämän tehtävän suorittamiseksi sillä oli luonnollisesti omat poliittiset kytkökset, mutta Ruotsissa haluttiin henkistä maanpuolustustyötä tekemään myös poliittisten kiistojen ulkopuolella ollut organisaatio, jossa oli edustettuna laaja joukko erilaisia järjestöjä ja kaikki Ruotsin kansanvaltaiset puolueet. Tämä tehtävä oli annettu rauhan aikana Centralförbundet Folk och Försvar –nimiselle (CFF) suurelle keskusjärjestölle. Tämä järjestö harjoitti erittäin laajaa kurssi- ja julkaisutoimintaa ja sen pysyminen poliittisten kiistojen ulkopuolella oli komitean mielestä edesauttanut koko kansan tuen saamista maanpuolustuskysymyksille.

Ruotsissa puolustusvoimien suorittamat henkisen maanpuolustuksen alaan kuuluvat tehtävät jakautuivat kolmen eri elimen kesken. Tiedotusosasto hoiti maanpuolustusta ja puolustusvoimia koskevaa sekä väestöön että omaan henkilöstöön kohdistuvaa tiedotusta. Henkisen huollon toimisto taas vastasi yleisestä henkisestä huollosta sosiaalipalveluista aina viihdytystoimintaan ja kolmas elin oli ylipäällikön alainen sotilaspsykologinen laitos.

Komitea katsoi, että Ruotsissa henkisen maanpuolustuksen tärkeys oli havaittu aikaisessa vaiheessa ja toimintaan oli ryhdytty laajalla rintamalla. Tässä työssä oli sovellettu muista maista saatua informaatiota. Vaikka jako puolustusvoimiin ja siviiliväestöön kohdistuviin toimiin oli epämääräinen ja loi ongelmia, kuten Suomessakin, erityisesti rauhan ajan valtakunnallinen valmiusorganisaatio oli selväpiirteinen ja koulutus- ja valistustoiminnan luovuttaminen suurelle puolueettomalle keskusjärjestölle oli yhteiskunnan kehityksen kannalta ollut komitean mielestä oikea ratkaisu.

Sveitsi

Sveitsissä maanpuolustustahdon käsite esiintyi jo vuoden 1291 valaliiton osana annetussa puolustustahdon julistuksessa, jossa koko kansa lupasi kaikin voimin torjua hyökkäyksen. Tämä julistus oli Sveitsissä luonteeltaan samankaltaisena edelleen, ja se oli varmasti osasy siihen, miksi Sveitsissä maanpuolustusaate oli vahvasti juurtunut yleiseen mielipiteeseen. Käsitteet kansalainen ja sotilas olivat komitean mielestä Sveitsissä sulautuneet yhteen. Myös käsitteellä asevelvollisuus oli Sveitsissä enemmän oikeuden tai jopa etuoikeuden kuin velvollisuuden leima. Sveitsissä ei ollut vakinaista armeijaa vaan ns. miliisijärjestelmä, jossa joukko-osastopalvelus muuttui vasta divisioonankomentajan portaassa päätoimiseksi tehtäväksi. Armeija oli kuitenkin juurtunut kansan elämään voimakkaasti, koska siirtyminen siviilielämän ja armeijan välillä oli toistuvaa ja nopeaa. Sveitsissä oli komitean mielestä tajuttu, että henkinen voima oli parasta, mitä pieni kansa voi omistaa ja että sen vaaliminen meni aineellisten resurssien tarpeen yli.

Toisen maailmansodan jälkeen Sveitsissä oli henkistä puolustusvalmiutta edistävissä tiedotus- ja kasvatustoiminnassa kiinnitetty huomiota neljään teemaan. Ensimmäiset kaksi teemaa liittyivät tiedotukseen. Ensinnäkin Sveitsissä oli pyritty kehittämään armeijan omaa tiedotustoimintaa ja toisaalta armeijan ja lehdistön yhteistoimintaa. Näillä keinoilla oli haluttu antaa mahdollisimman tarkka tilannekuva kansalle maanpuolustuksen kannalta oleellisista kysymyksistä. Kolmas ja neljäs teema, joita Sveitsissä oli käsitelty, liittyvät joukkojen sisäiseen toimintaan. Sveitsissä oli todettu, että ainoastaan sellainen sotilas taistelee täydellä teholla, joka tietää mitä varten hän taistelee. Armeija ja koti -järjestö (Heer und Haus) perustettiin toisen maailmansodan aikana ylläpitämään puolustustahtoa, koska mobilisoidun armeijan katsottiin tarvitsevan ainakin yhtä paljon henkistä huoltoa kuin taistelevan armeijan. Järjestö ehdittiin jo sodan päättyttyä lakkauttaa, mutta se katsottiin uudelleen tarpeelliseksi pian lakkauttamispäätöksen jälkeen, ja sen valistustoimintaa jatkettiin armeijan komentopäällikön alaisuudessa.

Sveitsin liittohallitus hyväksyi 18.10.1960 henkisen maanpuolustuksen asetuksen, joka määritteli henkisen maanpuolustuksen tärkeimmäksi tehtäväksi sotilaiden ja kansalaisten henkis-moraalisen puolustustahdon lujittamisen. Avainasemassa tässä toiminnassa oli Heer und Haus -järjestö, jonka tärkein tehtävä oli jakaa objektiivista tietoa maanpuolustuksesta. Heer und Haus toimi yhteysupseeriensa kautta myös neuvonantajana suoraan komentajille ja apuna kaikissa johtoportaisissa ja joukoissa. Suuntaviivat tälle toiminnalle laati armeijan henkilöstöpäällikkö eli komentopäällikkö.

Komitean ehdotus organisaatiosta

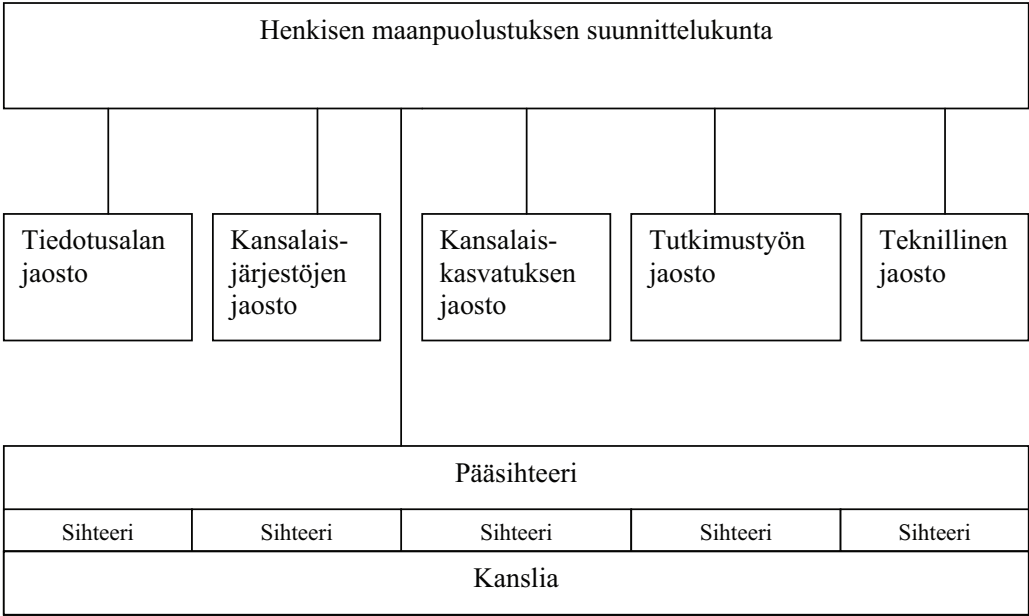
Komitean ehdotuksen pohjana toimi kenttäohjesäännön yleisessä osassa määritetty järjestelmä, joka kuvasi maanpuolustuksen ylimmän johdon ja sen toimintasuhteet. Valtakunnallisia maanpuolustustoimenpiteitä johtaa tasavallan presidentti, siviilielämän toimenpiteitä pääministeri ja sotilaallisia toimenpiteitä puolustusvoimain komentaja. Tämä järjestely piti siis jo sisällään myös henkisen maanpuolustuksen. Tasavallan presidentillä oli myös siinä ylin johto, ja ylimpänä suunnittelevana ja neuvoa-antavana elimenä toimi puolustusneuvosto. Puolustusneuvostoon kuuluivat pääministeri, puolustusministeri, ulkoasianministeri, sisäasiainministeri, kauppa- ja teollisuusministeri, valtiovarainministeri, puolustusvoimain komentaja, yleisesikunnan päällikkö, ja sen tehtävänä oli käsitellä ja yhtenäistää muiden alojen suunnitelmien ohella myös henkiseen maanpuolustukseen liittyviä kysymyksiä. Komitean mielestä pääministerin tehtäviä voisi hajauttaa varapääministerille erityisesti sodan syttyessä, koska silloin rauhanajan siviiliviranomaisten kansalaiskasvatuksen, tiedotustoiminnan ja tutkimustyön ohella myös tarve pääministerin vastuulle kuuluvasta propagandatoiminnasta kasvaa. Puolustusvoimain komentajalle kuului vastuu armeijan sisäisestä ja ulkoisesta suhdetoiminnasta ja sodan aikana viholliseen kohdistetusta henkisestä sodankäynnistä. Komitean mielestä erityisesti rauhan aikana tapahtuva suhdetoiminta vaatii huomiota, koska puolustusvoimien tuli nauttia kaikkien kansalaisten luottamusta ja hyväksyntää. Komitea katsoi, että tässä tehtävässä tärkeässä asemassa olivat vuosittain koulutettavat kymmenettuhannet varusmiehet, jotka olivat maanpuolustuksen ”suhdetoimintamiehiä”. Komitea katsoi, että sotien jälkeiset luottamusongelmat olivat osittain ulkoisvaikutusten aiheuttamia, mutta myös puolustusvoimilla oli parannettavaa. Luottamuksen palauttamisessa puolustusvoimain komentajalla oli tärkeä rooli ja komitean mielestä myös tarpeelliset työkalut tehtävän hoi-

tamiseen. Komitea mainitsi myös Suomen harjoittaman alueellisen puolustuksen vaatineen alueellista erityistuntemusta, jota komitea katsoi olevan maaherroilla.

Rauhan aikana

Rauhan ajan organisaatioksi komitea ehdotti valtioneuvoston kanslian alaista henkisen maanpuolustuksen suunnittelukuntaa. Näin se olisi suoraan vastuussa pääministerille, jonka vastuulle siviiliviranomaisten toiminta oli kenttäohjesäännössä muutenkin määritelty. Näin suunnittelukunta saisi sen toiminnan tärkeyden huomioon ottaen tarpeellisen poliittisen painoarvon ja tuen. Suunnittelukunnan tehtävänä oli koordinoida suunnittelua sekä johtaa ja suorittaa henkisen maanpuolustuksen kannalta oleellisia tehtäviä. Näitä tehtäviä olivat totaalisen maanpuolustuksen vaatima valtakunnallinen tiedotustoiminta, tutkimustyö, mielipidemittaukset, kansalaiskasvatus, suhdetoiminta, sekä kriisinajan ja äkillisen iskun vaatimat valmistelut. Komitean mielestä henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan rakenteen (Kuvio 1) kannalta oli oleellista ottaa huomioon ristiriitaisuus, joka syntyi siitä, että tarvittiin pieni tehokas organisaatio, jonka tehtävä oli kuitenkin saada laajojen väestöryhmien kannatus taakseen.

Kuvio 1: Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta

Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan muodostivat valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan määräämät kolmetoista jäsentä. Puheenjohtajaksi tuli komitean mielestä valita maanpuolustuksen ylimmän johdon luottamusta nauttiva ja henkisen maanpuolustuksen kokonaisuuden tuntenut henkilö. Muut suunnittelukunnan jäsenet edustivat ulkopoliitikan, sisäasianhallinnan, opetusalan, puolustushallinnon, puolustusvoimain, kirkollisen työn, tiedotusalan, kansalaisjärjestöjen, kansalaiskasvatuksen, väestönsuojelun ja alan tieteellisen tutkimuksen asiantuntijoita. Viimeinen eli suunnittelukunnan kolmastoista jäsen oli pääsihteeri, jonka tuli olla puheenjohtajan tavoin valvetunut henkisen maanpuolustuksen perusteista ja jonka alaisuudessa jaostojen sihteeristöt toimivat. Tasa-arvoaati-

muksina komitea piti sitä, että vähintään yhden suunnittelukunnan jäsenen tuli olla äidinkieltään ruotsinkielinen ja yhden tuli olla nainen.

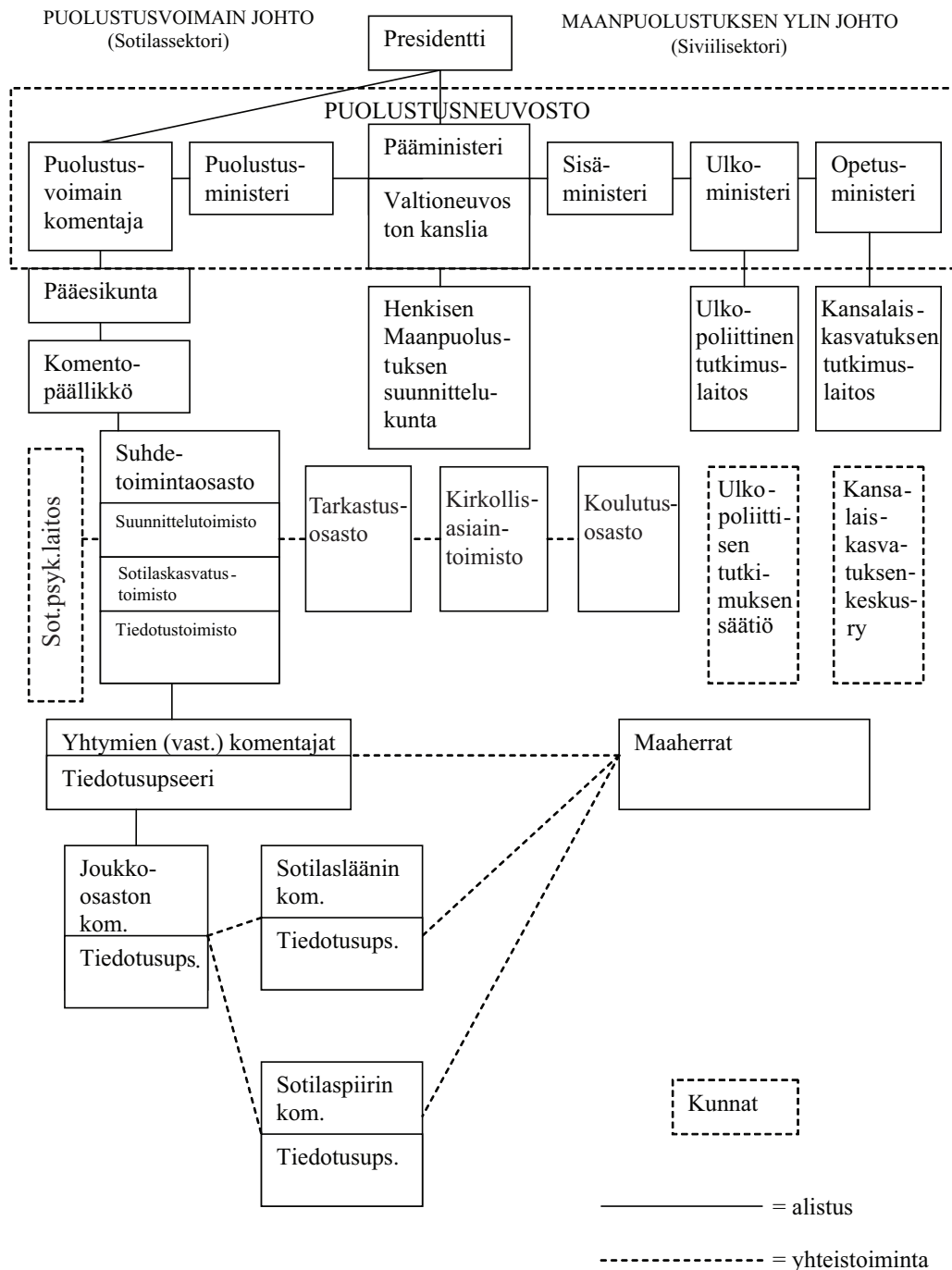
Suunnittelukunnan tuli komitean mielestä jakautua viiteen jaostoon asioiden valmistelua varten. Tiedotusalan jaosto suunnittelisi ja valmistelisi koti- ja ulkomaisen tiedotustoiminnan. Siinä tuli olla edustettuna kaikki tärkeimmät valtakunnalliset tiedotusorganisaatiot kuten STT, Yle ja erilaiset alaa edustaneet liitot ja järjestöt. Kansalaisjärjestöjen jaosto tuli taata edustus kaikille väestöryhmille ja siis niiden tuki henkisen maanpuolustuksen toteutumiselle. Tällöin komitean mielestä huomioon tuli ottaa esimerkiksi työmarkkinajärjestöt, urheilujärjestöt, nuorisojärjestöt, ylioppilajärjestöt ja puolustusvoimat eli kattava otos suomalaisesta järjestötoiminnasta. Kansalaiskasvatuksen jaoston tehtävänä taas oli suunnitella valtakunnallista kasvatustyötä ja siinä oli edustettuina kasvatuksen parissa työskentelevät piirit, kuten kouluhallitus, opettajajärjestöt, kirkon kasvatustyöstä vastaavat elimet ja puolustusvoimat. Tutkimustyön jaoston tehtävänä oli henkisen maanpuolustuksen tueksi tarvittavan tutkimustyön suunnittelu. Edustettuina tässä jaoksessa olivat komitean ehdotuksen mukaan ainakin korkeakoulujen ja yliopistojen sosiologian, psykologian ja sosiaalipsykologian laitokset, sekä markkinatutkimuslaitokset ja puolustusvoimat. Teknillinen jaosto taas vastasi teknisten välineiden käytön vaatimasta suunnittelusta. Tämä suunnittelutyö vaati komitean mielestä edustajia niin posti- ja lennätinhallituksesta kuin mainostoimistojen liitostakin ja monista muista organisaatioista.

Komitea harkitsi suunnittelukunnan lisäksi myös muiden henkisen maanpuolustuksen kannalta oleellisten elimien perustamista. Komitea katsoi, että kasvatuksen tärkeys henkisen maanpuolustuksen perustana antoi aiheita opetusministeriön alaisen kansalaiskasvatuksen tutkimuslaitoksen perustamiseen ja opetusministerin läsnäoloon henkisen maanpuolustuksen kysymyksiä käsiteltäessä puolustusneuvostossa. Toinen Suomen kannalta oleellinen tehtävä oli aktiivinen puolueettomuuspolitiikka ja suopeuden hankkiminen muista maista tälle politiikalle. Komitean mielestä tulikin perustaa ulkoasianministeriön alaisuuteen kuuluva ulkopoliittinen tutkimuslaitos.

Puolustusvoimain oma suhdetoiminta tuli komitean mielestä järjestää puolustusvoimain komentajan alaisuuteen niin rauhan kuin sodankin aikana siten, että käytännön työtä hoiti pääesikunnan komentopäällikkö. Suhdetoiminnan tärkeä rooli erityisesti rauhan aikana edellytti pääesikunnan tiedotustoimiston laajentamista suhdetoimintaosastoksi, joka taas jakautui kolmeksi toimistoksi. Suhdetoimintaosaston suunnittelutoimisto hoiti suhdetoiminnan kokonaisuuden suunnittelun sekä yhteydenpidon puolustusvoimien ja oleellisten laitosten ja virastojen välillä. Sotilaskasvatustoimisto taas suoritti kasvatukseen, opetukseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin liittyviä tehtäviä ja kolmas eli ns. tiedotustoimisto hoiti sisään ja ulospäin suuntautuvaa tiedotus-, valistus- ja julkaisutoimintaa. Suhdetoimintaosaston tuli työskennellä yhteistoiminnassa erityisesti henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan, puolustusministeriön ja pääesikunnan koulutusosaston, -kirkollisiasiantoinaston, sekä -tarkastusosaston kanssa. Suhdetoimintaosaston perusta oli komitean mielestä jo luotu, eikä sen laajentaminen ollut erityisen suuri projekti, vaan siihen voitiin käyttää paljon jo olemassa olevia resursseja ja organisaatorakenteita. Alueellisessa portaassa yhtymien komentajat, sotilasläänien ja -piirien komentajat ja joukko-osastojen komentajat apunaan suhdetoiminta- ja tiedotusupseerit pyrkivät vastaamaan omaan piiriinsä kuuluvista henkisen maanpuolustuksen tarpeista. Erityisesti sotilasläänien ja -piirien komentajat olivat tässä suhteessa komitean

mielestä tärkeitä, kun taas joukko-osastojen komentajien vastuuta tässä suhteessa tuli rajoittaa heidän koulutustehtäviensä takia. Henkisen maanpuolustuksen kokonaisjärjestelyä johtosuhteineen havainnollistaa kuvio 2.

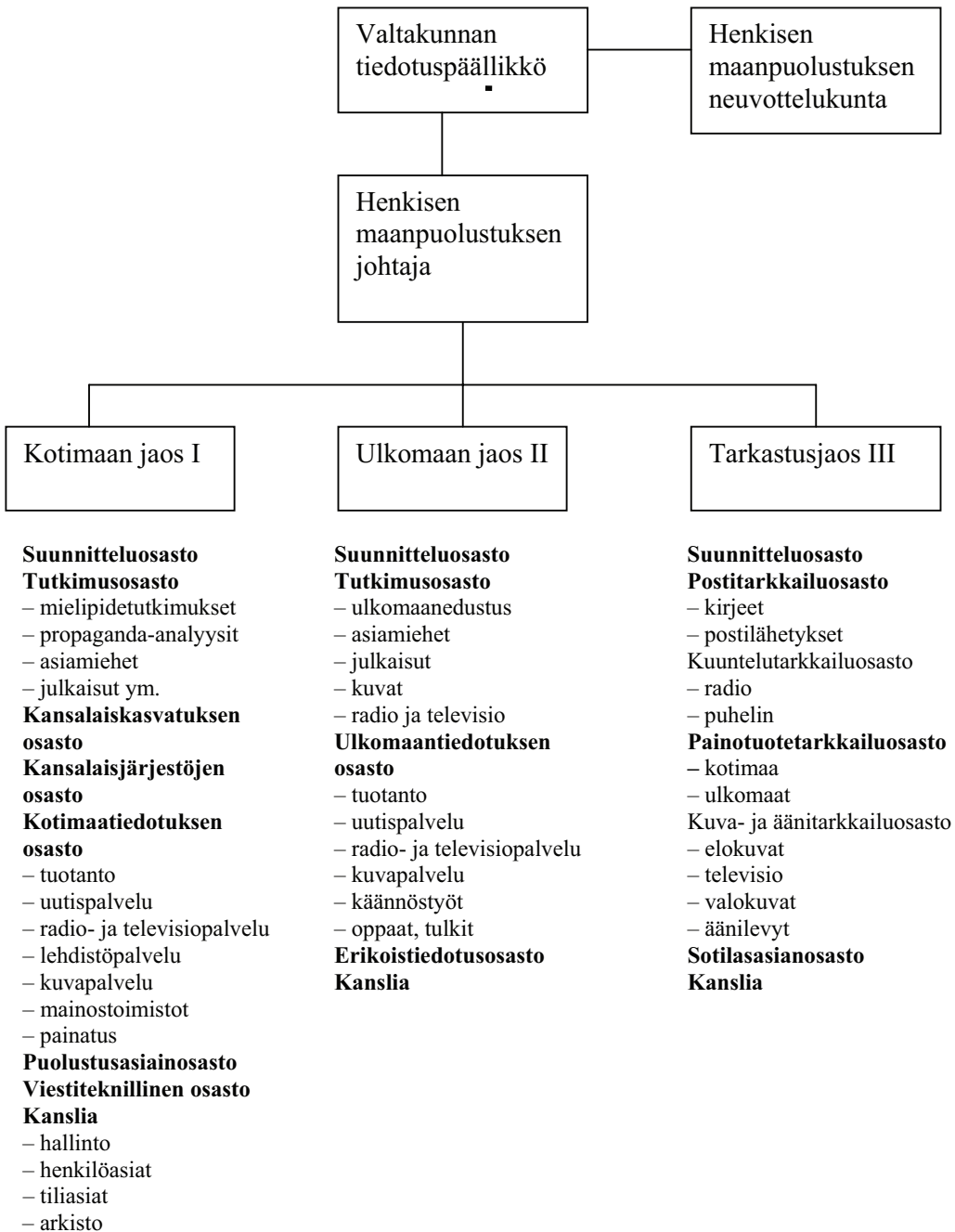
Kuvio 2: Henkisen maanpuolustuksen organisaatio järjestely rauhan aikana

Sodan aikana

Sotaa komitea piti kansakunnan kestävyysnä vaikkeimpana kokeena. Tämä luonnollisesti tarkoittaa myös rauhan aikaan verrattuna voimakkaampia toimenpiteitä kaikilla maanpuolustuksen osa-alueilla, siis myös henkisen maanpuolustuksen saralla. Komitea katsoi, että sodan aikana tulisi perustaa valtakunnan tiedotuspäällikön virka, jonka avulla voitaisiin koordinoi- da tehokkaammin toimintaa. Tämän viran haltijan tulisi olla jo valmiiksi tarpeeksi korkeassa asemassa ja nauttia maanpuolustuksen ylimmän johdon täyttä luottamusta ennen sodan syttymistä. Tällainen henkilö oli komitean mielestä esimerkiksi varapääministeri. Komitean mielestä henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan tuli jatkaa myös sodan aikana toimintaansa ja toimia tiedotuspäällikölle neuvoa-antavana elimenä. Suunnittelukunnan nimi voitiin kuitenkin komitean mielestä sodan aikana muuttaa henkisen maanpuolustuksen neuvottelukunnaksi, joka kuvasi paremmin sen uutta roolia.

Komitea katsoi, että vuonna 1941 annettu sotalain asetus valtion tiedotustoiminnasta oli edelleen pätevä ja tarpeeksi välttämätöntä antamaan pohjan koti- ja ulkomaiselle tiedotustoiminnalle, vaikka ajat olivat muuttuneet. Asetuksen mukaan valtion tiedotus- ja propagandatoimintaa johti ja koordinoi pääministerin alainen valtion tiedotuslaitos. Komitea kuitenkin määritteli valtion tiedotuslaitoksen tehtävät tarkemmin kuin aikaisemmin, ja niiden laajuudesta johtuen ehdotti sen uudeksi nimeksi henkisen maanpuolustuksen keskusta. Tämän keskuksen tehtävänä olisi sodan tai vastaavien poikkeuksellisten olojen aikana suunnitella, johtaa ja toteuttaa väestön itsenäisyys- ja maanpuolustustahdon lujittamiseen, maanpuolustuksen ylimmän johdon asettamien päämäärien saavuttamiseen ja ulkomaiden tunnustukseen ja suopeuden saamiseen tähtäviä toimia. Näiden tehtävien toteuttamiseksi keskuksen velvollisuutena oli hankkia tietoja maan ylimmälle johdolle ja viranomaisille, sekä julkaista näiden antamia tiedotteita, johtaa maassa toimivien tiedotus-, propaganda- ja julkisen sanan elinten toimintaa sekä koordinoi niiden välistä työnjakoa, ja huolehtia yhteistoiminnasta ulkoasiainministeriön kanssa ja sen kanssa hankkia yhteistoimin suopeutta ja ymmärrystä Suomen toimille ulkomailta, mutta myös johtaa vihollismaahan suunnattua psykologista sodankäyntiä ja muita maan ylimmän johdon antamia tehtäviä. Maan omaan väestöön kohdistuvia keskuksen tehtäviä olivat tilannekuvan antaminen, mielipidemittaukset ja maanpuolustustahdon lujittamiseen tähtäävä tiedotus- ja propagandatoiminta, vihollisen propagandan seuranta sekä vihollisen kansaan kohdistuva oma propagandatoiminta. Edelliseen toimintaan liittyen keskus hoitaa myös muiden viranomaisten informoinnin omasta propagandatoiminnastaan ja lopuksi keskus hoitaa myös sensuurin. Näiden tehtävien suorittamiseen komitea ehdotti kuvion 3 kaltaista organisaatorakennetta henkisen maanpuolustuksen keskeiseksi.

Kuvio 3: Henkisen maanpuolustuksen keskus

Yhteenveto

Henkisen Maanpuolustuksen Komitean mielestä maanpuolustuskky oli ne aineelliset ja henkiset resurssit, joilla kaikissa olosuhteissa turvataan kansakunnan olemassaolo, sekä kansalaisten vapaus, oikeudet, toimeentulo ja elinmahdollisuudet. Aineellisen maanpuolustuskyyyn rinnalla yhä tärkeämpään asemaan oli komitean mielestä noussut maanpuolustustahto. Vakaa poliittinen tilanne ja talous, sekä tehokas puolustuslaitos menettävät merkityksensä, jos kansalaiset eivät tahdo tehdä mitään elämänsä ja olemassaolonsa turvaamiseksi. Maanpuolustustahto syntyykin siitä, että kansalaiset ymmärtävät henkilökoh- taisten pyrkimystensä olevan yhteneviä maanpuolustuksen päämäärien kanssa. Komitean mielestä aineellinen ja ideologinen suurvaltakilpailu, joka pyrki taloudellisiin, poliittisiin ja sotilaallisiin päämääriin ilman aseellista toimintaa, pyrki vaikuttamaan juuri yleiseen mie- lipiteeseen eli maanpuolustustahtoon. Maanpuolustusta ei voitu enää määritellä vain alu- eellisen koskemattomuuden turvaamiseksi, vaan kaikeksi siksi toiminnaksi jolla kansan ja yksilön elämä ja olemassaolo taataan.

Vapaus, turvallisuus ja hyvinvointi olivat ihmisten tärkeimpiä tavoitteita eli perusarvoja, mutta niiden saavuttaminen edellytti valtiollista riippumattomuutta, rauhaa ja kansanval- taista yhteiskuntajärjestystä. Puolueettomuuspolitiikka ja perusoikeuksiin liittyvän vastuun ymmärtäminen onnistui komitean mielestä parhaiten kansalaiskasvatuksella. Maanpuolus- tustahdon perusta oli siis löydettävissä pitkän kehityksen muovaamista suomalaisen kansan- vallan muuttumattomista perusarvoista ja toisaalta maantieteellisen aseman ja valtiosopi- musten sanelemasta puolueettomuudesta. Maanpuolustustahdon perustan ymmärtäminen mahdollistikin sen, että yksilö näki oman ja yhteisen edun synonyymeinä. Maanpuolustus ei ollutkaan enää vain sotilaiden ja puolustuslaitoksen asia, vaan vaatii jokaiselta henkilökoh- taista kannanottoa ja niiden tekijöiden ja arvojen ymmärtämistä, joiden varaan valtakunnan tulevaisuus sekä vapaus, hyvinvointi ja turvallisuus rakentuivat.

Komitea muotoilikin näistä lähtökohdista henkisen maanpuolustuksen päätehtäväksi sel- laisen henkilökohtaisen ja yleisen maanpuolustustahdon synnyttämisen ja lujittamisen suomalaisten keskuudessa, että he tahtovat toteuttaa vapaaehtoisesti maanpuolustusta sen laajimmassa merkityksessä. Tätä tehtävää varten oli komitean mielestä suoritettava kansa- laiskasvatusta, tiedotustoimintaa kotimaassa ja ulkomailla, tutkimustyötä ja puolustusvoi- mien omaa suhdetoimintaa. Tehtävien suunnittelun ylin johto kuului tasavallan presiden- tille ja hänen apunaan toimivalle puolustusneuvostolle. Pääministerin vastuulle kuuluivat kansalaiskasvatus, koti- ja ulkomaan tiedotustoiminta, sekä toimintaa tukeva tutkimustyö. Puolustusvoimien suhdetoiminnasta vastasi puolustusvoimien komentaja ja alueelliset teh- tävät olivat maaherrojen toimialaa.

Sodan ja muiden kriisien varalle oli komitean mielestä luotava pohja jo ennen kriisiä, koska kansakunnan henkisten voimavarojen keskittäminen yhteiseen ponnistukseen ei tapahdu hetkessä. Komitea ehdottikin mietinnössään pääministerin alaisen henkisen maanpuolus- tuksen suunnittelukunnan perustamista, jonka tehtävänä oli laatia tarkemmat suunnitelmat tarvittavista organisaatioista ja työnjaosta henkisen maanpuolustuksen edistämiseksi. Lisäksi pääesikunnan yhteyteen piti perustaa suhdetoimintaosasto, jonka tehtävänä oli puolustus- voimien sisäisten ja ulkoisten suhteiden hoitaminen.

YHDYSVALTAIN MAANPUOLUSTUSTAHTO

VILLE NIEMI

Johdanto

Yhdysvalloille on ominaista voimakas kaksijakoisuus kansalaisten suhtautumisessa armeijaan. Toisaalta on voimakas usko armeijan suorituskykyyn ja ylpeys sen saavutuksista, mutta armeijaan on myös aina suhtauduttu epäluuloisesti. Taustalla tässä on ajatus liian vahvasta valtiosta, joka rajoittaisi perustuslaissa säädettyjä vapauksia. (Feaver et al. 2001, 129.) Yksilönvapauden puolustajat ovatkin olleet retorisesti aina vahvoilla yhdysvaltalaisessa keskustelussa, ja ainoastaan sodat ja taloudelliset kriisit ovat mahdollistaneet valtiolle laajemmat oikeudet puuttua ja rajoittaa yksilönvapauksia (Friedberg 2000, 20). Yksilönvapaus ja tasa-arvo olivat myös vaikeimmin kumottavia argumentteja täysin vapaaehtoisuuteen perustuvaan armeijaan siirryttäessä (Friedman 1967). Toisaalta myös ammattiarmeijan vastustajat katsoivat, että valikoivaan asevelvollisuuteen perustunut järjestelmä oli tullut tiensä päähän, mutta heidän mielestään ratkaisuna oli yleinen asevelvollisuus, ei ammattiarmeija. Ammattiarmeijan vastustajien mielestä vain yleinen asevelvollisuus takaisi, että kansallinen arvo-pohja ei rapautuisi. (Mead 1967.)

Yhdysvalloista puuttuu käsite, jota voisi suoraan verrata omaan ”maanpuolustustahtoomme”. Kuitenkin suomalaisen maanpuolustustahtotutkimukseen ainakin jossain määrin verrattavissa oleva tutkimus Yhdysvalloissa lähtee liikkeelle ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisestä ajanjaksosta. Jo pitkään oli uskottu eri kansojen pysyvään taistelutahtoon tai kestokykyyn, joka oli löydettävissä tutkimuksen avulla. Esimerkiksi Napoleon katsoi, että tällainen taistelutahto, ns. morale oli olemassa ja se oli taistelussa neljä kertaa niin merkitsevä kuin materiaallinen tilanne (Washburn 1941, 519). Toinen hallitseva teema sotien välillä armeijantutkimuksessa oli psykologinen sodankäynti ja vahva usko joukkotiedotuksen mahdollisuuksiin sodassa. Näistä lähtökohdista syntyi The American Soldier -tutkimusprojekti ja saksalaisille sotavangeille tehty haastattelututkimukset, joilla pyrittiin löytämään juuri tämä ns. morale.

Yhdysvaltojen kohdalla on erityisesti otettava huomioon kehitys kohti vapaaehtoisuuteen perustuvaa armeijaa. Tässä on oleellista huomata muutoksen merkitys myös tutkimukselle, koska taloustieteestä tuli tutkimuksen valtavirtaa ja sotilaan motivaatiosta tuli rekrytointikysymys. Taustojen selvittelyn jälkeen esitellään vastarintaa edustavaa tutkimusta, joka lähti liikkeelle yleiseen asevelvollisuuteen siirtymistä kannattaneista tutkijoista ja jatkui kritiikkinä sille, että armeija muuttuu liian ammattimaiseksi perinteisten arvojen kustannuksella. Näistä erityisesti Charles C. Moskosin teoria armeijasta instituutiona ja ammattina on esillä.

Morale, ”maanpuolustustahdon” vastine?

Edward Hallett Carr määritteli teoksessaan *The Twenty Years Crisis* valtion voiman kansainvälisessä politiikassa koostuvan sotilaallisesta, taloudellisesta ja ”henkisestä” osasta. Henkiselä voimalla Carr tarkoitti päättäjien kannalta suotuisaa yleistä mielipidettä, jonka saavut-

tamiseksi erityisesti propaganda oli tärkeä väline. (Carr 2001, 120.) Carr kohdisti teoksensa argumentin erityisesti Kansainliiton kannattajia vastaan ja katsoikin, että propaganda poliittisena voimana on tehoton, jos sillä ei ole ns. kansallista kotia (Ibid., 126). Kansallinen propaganda kuitenkin verhoutuu usein kansainvälisiin ideologioihin, mikä osoittaisi yhteisten arvojen tai kansainvälisen moraalien olemassaolon (Ibid., 130). Carr pitikin vallan/voiman eri osia erottamattomina, ja tätä hän piti syynä sille, että kansainvälinen järjestö ilman kaikkia vallan osia ei voinut onnistua rauhan takaajana. Sotilaallinen, taloudellinen ja poliittinen/ideologinen voima ovatkin siis erottamattomia, mutta se miten eri valtiot painottavat niitä on oleellista. Yhdysvallat oli toisen maailmansodan jälkeen yksi kahdesta supervallasta ja Neuvostoliiton kaaduttua niin sotilaallisesti kuin taloudellisestikin maailman johtava valtio. Oliko siis henkiselä kestokyvylä merkitys maalle, joka on jo muilta resursseiltaan vahvin?

Käyttämällä toisen kansainvälisen politiikan klassikon määritelmää valtion voiman rakenteesta voidaan päästä lähemmäs Yhdysvaltalaisla maanpuolustustahdon tutkimusperinnettä. Hans Morgenthau määritteli teoksessaan *Politics Among Nations* vallan koostuvan maantieteellisestä sijainnista, alueen koosta, luonnonvaroista, teollisesta kapasiteetista, sotilaallisesta valmiudesta/kyvyistä, väestön koostumuksesta, diplomaattisesta taidosta, hallituksen pätevyydestä, kansanluonteesta ja ns. moralesta eli kansallisesta moraalista/yhteishengestä/taistelutahdosta (Morgenthau 2006, 122–162). Tässä määritelmässä erityisesti kaksi viimeistä ovat oleellisia, koska ne kuuluvat Carrin määritelmän henkiseen osaan tarkentaen sitä kuitenkin oleellisesti.

Kansanluonteella tarkoitettiin kansan tiettyjä pysyviä piirteitä, joihin usein myös erilaiset karikatyyrit perustuvat. Morgenthau katsoikin, että esimerkiksi tutustumalla eri maiden filosofien kirjoituksiin voidaan havaita tietyt piirteet, jotka ovat tyypillisiä tietylle kansalle. Näissä piirteissä oleellista on niiden pysyvyys niin hyvässä kuin pahassakin. Tällaista pysyvyyttä löysi ainakin Alexis de Tocqueville teoksessaan *Democracy in America* kuvatessaan yhdysvaltalaisen poliittisen järjestelmän ristiriitaisuuksia idealismin ja toisaalta tuloshakuisuuden välillä jo 1800-luvulla. (Ibid., 140–144.) Henkisen maanpuolustuksen kannalta oleellisin käsite on kuitenkin ns. moralen käsite, joka kääntyy huonosti suomen kieleen. Morgenthau määrittelee sen kansan päättäväisyydeksi tuessaan valtion päämääriä kohtaan niin sodassa kuin rauhassa. Se on edellytys valtion tehokkaalle toiminnalle sekä demokratioissa että yksinvaltaisissa järjestelmissä. Tämän kansallisen yhteishengen tai taistelutahdon mittareina toimivat yleensä kriisit, joissa jopa koko valtion olemassaolo saattaa olla kyseessä. Sen yksi ilmenemismuoto on yleinen mielipide. (Ibid., 147.)

Morale on kuitenkin laajempi käsite kuin maanpuolustustahto ja soveltuu tähän työhön paremmin, koska sen avulla on mahdollista käsitellä Vietnamista Irakiin hyvin erilaisia konflikteja, joissa Yhdysvallat on toisen maailmansodan jälkeen ollut mukana. Käsite on hyvä myös siksi, että Yhdysvallat ei ole 1900-luvulla joutunut konkreettisesti taistelemaan omalla maaperällä, eikä siis mitään varmuutta ole siitä, miten yhdysvaltalaiset olisivat kansakuntana kestäneet sodan koettelemuksia, kuten useat eurooppalaiset kansat ovat joutuneet kestämaan. (Ibid., 147.) Sen sijaan yhdysvaltalaisen sotilaan kestokykyä ja motivaatiota on tutkittu runsaasti aina toisesta maailmansodasta lähtien, ja toisaalta yhdysvaltalaiset ovat tutkineet vastustajiensa maanpuolustustahtoa sotavangeille tehdyillä haastatteluilla. Sotavankien ja loikkarien haastattelut olivatkin erityisesti Vietnamin sodan aikana tärkeässä asemassa, kun Yhdysvallat pyrki selvittämään, olisiko vihollisen taistelutahdo horjumassa.

Vietnamin sota on myös toisessa mielessä käännekohta, koska se vaikutti merkittävästi siihen, että siirryttiin kokonaan vapaaehtoisista koostuvaan armeijaan. Vihollisen maanpuolustustahtoa tutkittiin edelleen psykologisena ilmiönä, joka oli siis mahdollista murtaa, kun taas palvelusalttiut eli Yhdysvaltojen oma maanpuolustustahto olikin taloustieteellinen kysynnän ja tarjonnan kysymys (Donnell et al. 1965 & Kellen 1970 & Snider et al. 2005, 495-496 & Shields 1993, 513). Neoklassisen talousteorian oppeihin nojaten vapaaehtoisarmeija nähtiin uutena institutionaalisenä ratkaisuna, joka johti systemaattisilla kvantitatiivisilla menetelmillä mitattavissa olevaan tehokkuuteen. Yhdysvalloissa armeijan ongelmat onkin nähty 1960-luvulta lähtien teknisinä ja taloudellisina. Tutkimuksellista vastarintaa edustavat tutkimukset, jotka ovat kyseenalaistaneet taloustieteenmallien soveltuvuutta instituutioon, jonka tulisi edustaa myös arvoja, kuten velvollisuus, kunnia ja kotimaa. (Shields 1993, 514.)

Tässä artikkelissa keskitytäänkin tähän rahan ja arvojen rajanvetoon painottaen ns. vastarintaliikettä. Kysymys kuuluu, ovatko sisäiset arvopohjaiset syyt edelleen oleellisia vai onko palkka tärkein syy värväytymiseen. Pohjimmiltaan kysymys on kuitenkin klassinen: miksi ihminen on valmis hyväksymään sodan riskit ja taistelee? Lähestymistavat tähän kysymykseen voidaan jakaa kuuteen ryhmään. Ensimmäinen ja toinen lähestymistapa korostavat valtion ja armeijaorganisaation sisäisten pakkokeinojen merkitystä, jolloin yksilön kannalta kyseessä on rationaalinen valinta. Tämän tutkimuksen kannalta oleellisempia ovat kuitenkin arvoihin, uskomuksiin, ryhmädynamiikkaan ja pysyviin kansallisiin eroihin perustuvat lähestymistavat, jotka ovat myös lähellä Morgenthaun ajattelua. Lähestymistapaa tärkeämpää on kuitenkin ottaa huomioon historiallinen konteksti. Esimerkiksi *The American Soldier* -tutkimus, jota käsitellään seuraavaksi, koski demokraattisen valtion liikekannallepanoa reaktiona sotaan, jota pidettiin välttämättömänä ja oikeutettuna. Valtion auktoriteettia ei kyseenalaistettu, mutta ideologiset syyt eivät myöskään näytelleet suurta roolia taistelumotiivaatiossa. (Williams 1989, 164–165.)

The American Soldier -tutkimusprojekti

“They are not grouchy, they are not mutinous, they just don’t give tinker’s dam.”
-William Allen White (Ibid., 491.)

Toisen maailmansodan aikana Yhdysvaltain puolustusministeriön¹ alaisen tutkimushaaran informaatio- ja koulutusdivisioona sai tehtäväkseen tarjota armeijan johdolle tietoja sotilaiden asenteista ja jatkaa jo ensimmäisessä maailmansodassa aloitettua tutkimusta sodan vaikutuksista sotilaisiin. Tolstoita mukaillen tutkimuksen lähtökohdaksi otettiin tuntemattoman ns. x:n löytäminen, joka vaikuttaa taistelujen lopputulokseen joukkojen koon, varustuksen ja pätevien johtajien lisäksi. Tolstoi puhui armeijan hengestä, jota tutkimushaara pyrki tutkimaan sosiaalipsykologian uusilla menetelmillä läpi sodan. Lopputuloksena syntyi neliosainen erittäin laaja tutkimus *The American Soldier: Studies in Social Psychology in World War II*. Maanpuolustustahtotutkimuksen kannalta erityisesti tutkimuksen kolmas osa, joka käsittelee joukkotiedotuksen ja erityisesti tutkimushaaran tuottamien ”Why we fight?” -dokumenttielokuvien vaikutuksia sotilaisiin, mutta myös toisen osan taistelumotiivaatiota koskevat tutkimukset ovat relevantteja. (Stouffer et al. 1949a, 3-10 & Stouffer et al. 1949b, 105 & Hovland et al. 1949.)

¹ Sotaministeriö ennen vuotta 1947.

Asevelvollisarmeijan motivaatiota epäiltiin ennen toista maailmansotaa siinä määrin, että kenraali George C. Marshall palkkasi elokuvatuottaja Frank Capran kuvaamaan elokuvia joilla saataisiin selitettyä sodan syitä ja periaatteita joiden puolesta taisteltiin (Snider et al. 2005, 491). ”Miksi me sodimme?” olikin elokuvasarja, jonka tehtävänä oli tutustuttaa sotilaat tapahtumiin, jotka johtivat siihen, että Yhdysvallat liittyi sotaan akselivaltoja vastaan. Elokuvista pyrittiin tekemään mahdollisimman todenmukaisia, ja sotilaiden tuli kiinnostua niistä ilman ulkoisia motivaatiotekijöitä. Niiden tuli olla siis itsessään tarpeeksi kiinnostavia, jotta sotilaat katsoivat niitä. Elokuvien vaikutuksia tutkittiin kolmelta kannalta. Ensinnäkin tutkittiin, miten ne vaikuttivat katselijoiden tietoihin eli mitkä olivat niiden opetusvaikutukset, toiseksi miten ne vaikuttivat mielipiteisiin sekä moraleen ja kolmanneksi miten yleisö suhtautui niihin. Mielipiteen ja maanpuolustustahdon (=morale) muutosta tutkittiin kokeellisin menetelmin eli koehenkilöt eivät tienneet kokeesta, kun taas opetusvaikutuksia ja suhtautumista elokuvaan tutkittiin kyselyillä. Tämä menetelmien ero perustuu eroon sisällön oppimisen ja sen hyväksymisen välillä. (Hovland et al. 1949, 13–14.) Vaikka elokuvat perustuivat faktoihin, pyrittiin niiden avulla tuomaan esiin juuri tietty tulkinta faktoista, joiden avulla purettaisiin ennakkoluuloja, herätettäisiin motivaatiota ja muokattaisiin yleistä mielipidettä. Yhteensä tuotettiin seitsemän viidenkymmenen minuutin elokuvaa ja niiden aiheina olivat esim. Mussolinin valtaannousu Italiassa, Pearl Harbour ja Yhdysvaltain liittyminen sotaan. Elokuvilla pyrittiin vastaamaan kahteen konkreettiseen haasteeseen, jotka olivat sotilaiden vähäinen tietämys sotaan johtaneista kansainvälisistä tapahtumista ja tämän vähäisen tietämyksen mahdolliset motivaatiota heikentävät vaikutukset. Näiden kahden päätehtävän lisäksi elokuvien tuli korostaa sodan oikeutusta, tehtävän haastavuutta, omien, asetoverien, johtajien ja liittolaisvaltioiden kykyä sekä rehellisyyttä, närkästystä viholliseen, joka on pakottanut Yhdysvallat mukaan sotaan, ja parempaa maailmaa, jonka sotilaallinen voitto mahdollistaisi. Elokuvien vaikutuksia arvioitiin muutoksilla tiedoissa sotaan liittyneistä tapahtumista, niiden tulkinnasta ja halukkuudessa palvella ennen ja jälkeen elokuvan katsomisen. Mittauksilla pyrittiin tutkimaan sekä toivottuja että todellisia vaikutuksia. (Ibid., 21–24.)

Elokuvilla oli merkittävä vaikutus koehenkilöiden tietoihin tapahtumien kulusta ennen Yhdysvaltojen sotaan liittymistä suhteessa kontrolliryhmään, ja usein tieto myös pysyi suurimmalla osalla ryhmää muistissa viikon kuluttua pidettyyn toiseen mittaukseen asti. Elokuvilla pystyttiin myös vaikuttamaan tietyn tulkinnan tai mielipiteen edistämiseen, mutta ei niin voimakkaasti kuin tietyn yksittäisen tiedon omaksumiseen. Esimerkiksi elokuvan ”The Battle of Britain” kohdalla saatiin 23 %:n ero kontrolliryhmän ja koeryhmän välillä yksittäiseen kysymykseen ”Tuottiko RAF ensimmäisen tappion natseille?” Tätä tuotiin faktana voimakkaasti esiin elokuvassa. Sen sijaan vain 5 %:n ero havaittiin ryhmien välillä laajemmassa mielipiteessä brittejä kohtaan, kun kysyttiin, tekevätkö britit oman osuutensa taisteluissa. Sen sijaan palvelusmotivaatioon elokuvilla ei ollut vaikutuksia, vaikka se oli yksi elokuvien päätehtävistä. Tämä saattoi kuitenkin johtua arviointi kaavakkeiden kysymyksenasettelusta ja muista seikoista kun elokuvista. (Ibid., 51–65.) Syinä heikkoihin vaikutuksiin yleiseen mielipiteeseen ja palvelusmotivaatioon tutkimuksessa esitettiin, että siviilissä oli jo saatu niin paljon informaatiota esimerkiksi Hitlerin vainoista, että yleiseen mielipiteeseen ei voitu enää vaikuttaa merkittävästi. Toiseksi, jos omaa voimakkaan vastakkaisen motivaation suhteessa elokuvaan, on esimerkiksi vaikea uskoa pitkään ja raskaaseen sotaan, kun motivaationa on palata siviiliin nopeasti. Kolmanneksi on aihetta kyseenalaistaa 50 minuuttia pitkän elokuvan vaikutukset suhteessa ns. elämänkoulun vaikutuksiin. Varsinkin, jos elokuvan infor-

maatio on vastakkaista aiemmin opittuun verrattuna. Neljänneksi elokuvan aihe tulisi rajata mahdollisimman täsmällisesti, ettei jää tulkinnan varaa, vaan viesti on selkeä. Viimeiseksi todettiin, että rationaalsiin perusteisiin vetoava informaatio saattaa vedota vain pieneen joukkoon kansalaisia. (Ibid., 65–68 & 255–256.)

The American Soldier -tutkimusprojektin kolmannen osan perusteella voidaankin edellä mainituin varauksin sanoa, että tiedot/informaatio eivät kääntyneet suotuisaksi yleiseksi mieliteeksi ja vielä vähemmän motivaatioksi palvelukseen ”Why We Fight” -elokuvien kautta (Ibid., 256). Tutkimuksen kannalta olisi ollut mielenkiintoista, jos olisi pystytty tekemään seuranta siitä, oliko elokuvan nähneiden ja kontrolliryhmän välillä eroja asenteissa ja motivaatiossa taistelukentällä, mutta tällaisiin mittauksiin ei ollut mahdollisuuksia.

Sotilaiden suhtautumista sotaan mitattiin kuitenkin muuten laajasti ennen sotaa ja sodan aikana. Lähtökohtana oli kysymys, missä määrin sotilaat olivat valmiit alistamaan omat henkilökohtaiset päämääränsä yhteisille tavoitteille eli tässä tapauksessa sodan voittamiselle. Tämä kysymys on kuitenkin laajempi, koska se peilaa senhetkistä yhdysvaltalaisista arvomaailmaa eli yksilöllisten arvojen suhdetta ryhmäarvoihin kriisin aikana. (Stouffer et al. 1949a, 430.) Japanin hyökkäys Pearl Harbouriin tarkoitti sotaa, joka oli pakko voittaa. Hyökkäyksen jälkeen kaikki toiminta voitiin perustella maanpuolustuksena, ja sen tarpeellisuudesta vallitsi laaja yksimielisyys, mutta taustalla oli hyvin vähän mitään idealistisia syitä. Pearl Harbour ja Saksan sodanjulistus toimikin yhdistävänä voimana, joka tarvittiin, koska sodalta puuttuivat ensimmäisen maailmansodan aikaiset positiiviset tavoitteet, kuten demokratioiden turvaaminen ja ns. sota sotien lopettamiseksi. Positiivisten tavoitteiden sijaan oli saatava jakaantunut kansakunta hyväksymään liittolaissuhde kommunistisen Neuvostoliiton kanssa, johon suhtauduttiin hyvin epäilevästi. (Ibid., 441–445.)

Maanpuolustustahto/taistelutahto syntyi siis vasta yhdistävän hyökkäyksen jälkeen, vaikka sodan uhka oli jo pitkää vallinnut. Reaktio kansalliseen uhkaan haihtui kuitenkin nopeasti, ja jo vähän yli vuoden päästä hyökkäyksestä 90 % joukoista oli sitä mieltä, että Yhdysvallat voittaa sodan ja vain 1 % näki akselivalloilla mahdollisuuksia voittoon. Sota hyväksyttiin kansallisena velvoitteena, joka oli pakko suorittaa ennen normaalin elämän jatkamista. Tämä ei merkitse patrioottisen vakaumuksen puutetta vaan sitä, että yksilölliset tavoitteet nousivat useilla yhteisten edelle sodan vielä jatkuessa, koska usko voittoon oli niin varma. (Ibid., 448–449.) Varmuus voitosta ja usko Yhdysvaltojen ylivertaisuuteen olikin tärkeimpiä syitä heikkoon sitoutumiseen ns. yhteisiin tavoitteisiin. Tämä ei kuitenkaan ilmennyt kutsuntojen välttelynä vaan sota hyväksyttiin, mikä ilmenee myös siinä, että kutsuntoihin osallistuneiden syyt kieltäytyä palveluksesta olivat hyvin henkilökohtaisia ja vaihtelevia eli ns. kollektiivista vastarintaa sotaa vastaan ei juuri esiintynyt. Toinen seikka, jonka katsottiin vaikuttaneen heikkoon samaistumiseen yhteistä tehtävää kohtaan, oli totaalisen sodan käsite. Ajatusta, että totaalisessa sodassa kaikkien panos on tärkeä, tuotiin voimakkaasti esiin, mutta useat kutsuntoihin osallistuneet käänsivät sen siihen muotoon, että heistä olisi enemmän hyötyä kotirintamalla työntekijänä kuin sotilaana eturintamalla. Tämän kuitenkin katsottiin johtuneen enemmän toiveista välttää sotaan joutuminen kuin todellisista uskomuksista tai väärästä informaatiosta, koska samat sotilaat, jotka katsoivat palvelevansa sotaponnistuksia paremmin työntekijänä kuin sotilaana eivät pitäneet kotirintaman panosta verrannollisena heidän panokseensa rintamalla. (Ibid., 450–451.)

Tämä edellä mainittu heikko sitoutuminen yhteisiin päämääriin synnytti luonnollisesti vastareaktion armeijassa ja pyrittiin kehittämään välineitä, joilla miehet saataisiin voimakkaammin sitoutumaan ja sisäistämään yhteiset tavoitteet. Tieto oli tärkein väline tässä toiminnassa, koska kyselyissä oli havaittu, että sotilaat, jotka ymmärsivät sodan tarkoituksen, sopeutuivat paremmin armeijaan ja sitoutuivat yhteisiin tavoitteisiin. Tähän ryhmään kuului erityisesti korkeasti koulutettuja eli ihmisiä, jotka todennäköisemmin olivat jo siviilissä saaneet tietoa sodan syistä. Muita varten kehitettiin edellä käsitelty *”Why We Fight”*-elokuvat, joiden teho kuitenkin osoittautui kyseenalaiseksi. (Ibid., 459–461.) Tämän ei voida kuitenkaan suoraan katsoa tarkoittaneen, että identifiointumisen jonkin asian puolesta olisi merkityksetöntä sodassa, vaan se toimi tietynlaisena jokerina, jonka omistaja kestää paremmin heikomman materiaallisen tilanteen, hetkelliset tappiot ja pelon (Ibid., 484). Voidaan sanoa, että armeija, joka taistelee omalla maaperällä eli konkreettisesti puolustaa omaa maataan taistelee hyvin eri syiden takia kuin amerikkalainen sotilas Atlantin tai Tyynenmeren takana toisessa maailmansodassa (Stouffer et al. 1949b, 105). On kuitenkin hyödyllistä katsoa näiden sotilaiden taistelu motivaation syitä.

Pohjois-Afrikassa ja Sisiliassa palvelleen divisioonan miehille² tehdyn kyselyn perusteella keväällä 1944 tärkein motivaatio taistella oli tehtävän suorittaminen (39 %), joka koostui vastauksista lopettaa sota ja päästä lepäämään. Toiseksi yleisin vastaus oli sitoutuminen ryhmään (14 %) ja kolmanneksi yleisin liittyi kodin ja rakkaimpien turvaamiseen (10 %). Idealistiset syyt, kuten patriotismi ja maailman tekeminen paremmaksi, toimivat motivaationa vain harvalla (5 %). Ainakin tämän kyseisen divisioonan vapaamuotoisista vastauksista paistaa läpi realistinen suhtautuminen sotaan ilman turhaa idealismia. (Ibid., 109–112.) Ryhmälle epälojaalin toiminnan jälkeen toiseksi suurin tabu sotilaiden keskuudessa olikin ns. lipun heiluttamispuhe eli idealistiset arvot piti olla alisteisia taistelujen todellisuudelle. Tämä ei tarkoittanut, että sotilaat olisivat kyseenalaistaneet sodan tarpeellisuutta, vaan he ymmärsivät oman roolinsa tärkeyden ja että Yhdysvallat taisteli oikealla puolella. (Ibid., 150–151.) Myöhemmät tutkimukset ovat osaltaan vahvistaneet tutkimuksen havaintoja. Taistelujoukon koheesio perustuu siihen, että hyväksyntään tietyt perusasetteet, joille raamit antaa sotilaskurin, teknologian ja ympäristön luomat rajoitteet ja mahdollisuudet. Arvot ja uskomukset ovat tärkeitä asevelvollisuuden hyväksymisen ja ennen taistelua koettavan motivaation kannalta, mutta itse taistelussa tilannetekijät ja ryhmädynamiikka ottavat tärkeimmän aseman.

Yhdysvalloissa ei toisen maailmansodan aikana koettu varsinaista sosiaalista painetta liittyä armeijaan, kuten oli ensimmäisen maailmansodan aikaan tapahtunut. Ensimmäisen maailmansodan aikana palvelusta vältteleviä miehiä halveksuttiin, kun taas toisen maailmansodan aikana ei yksilöllistä uhrautumista pidetty niin tärkeänä, vaan sitä että hoiti oman osuutensa, oli se sitten taisteluissa tai ei. (Ibid., 131.) Toista maailmansotaa ja yleisemmin kutsuntoja voidaankin tietysti mielessä pitää poikkeuksena Yhdysvaltojen sotilashistoriassa. Vapaaehtoisella palveluksella on sen sijaan pitkä traditio Yhdysvaltojen armeijan ylläpitämisessä. (Rostker 2006, 2 & 19.)

Vastustajan motivaatio toisessa maailmansodassa

Edward Shilsin ja Morris Janowitzin tutkimusta saksalaisista sotavangeista toisen maailman-

sodan aikana voidaan pitää *The American Soldier* -tutkimuksen lisäksi taistelutahtotutkimuksen klassikkona. Mikä sai saksalaiset sotilaat jatkamaan taistelua, vaikka tilanne kehittyi jatkuvasti epäsuotuisammaksi? (Snider et al. 2005, 492.) Ensimmäisen maailmansodan perusteella tehokkaaksi havaitun propagandan uskottiin muuttaneen sotaa siinä määrin, että joukkotiedotuksen avulla pystyttäisiin vaikuttamaan voimakkaasti vastustajan taistelutahtoon. Tämä perustui ajatukseen, että sotilas, joka näkee oman taistelunsa ja sen päämäärät oikeutettuina sekä uskoo niihin, taistelee paremmin. Sotilas siis ymmärtää taistelunsa poliittiset ja moraaliset taustat. Voimakkaalla ideologisella vakaumuksella perusteltiin Saksan menestystä toisen maailmansodan alkuvuosina. Shils ja Janowitz eivät kuitenkaan löytäneet sotavankien haastatteluista viitteitä tästä, vaan päättäväisen vastarinnan tärkeimmät syyt löytyivät sitoutumisesta primaariryhmään ja sen tarjoamasta suojasta. (Shils & Janowitz 1948, 281 & 314.) Tämä lopputulos on hyvin samansuuntainen *The American Soldier* -tutkimuksen lopputuloksen kanssa, mutta on huomioitava että Shilsin ja Janowitzin otos koostui Saksan sodan kolmesta viimeisestä vuodesta eikä siis sovellu arvioihin salamasotavaiheen tilanteesta. Menestyksen huumassa ideologiset syyt saattavat olla voimakkaammin esillä kuin perääntymisvaiheessa.

Primaariryhmän merkitykseen ja ideologisten syiden alisteisuuteen viittaa myös liittoutuneiden propagandamuotojen tehokkuus tai tehottomuus. Kuukausittain sotavangeille suoritettujen asennemittaukset osoittivat, että vasta maaliskuussa 1945, kun Saksan joukot olivat eristyksissä toisistaan, heikentyi myös ideologinen side kansallissosialismiin ja usko esimerkiksi salaisiin aseisiin, jotka kääntäisivät vielä sodan Saksan voitoksi. Vain viisi prosenttia sotavangeista muisti haastatteluissa jonkin liittoutuman propagandalehtisen, joka olisi käsitellyt ideologisia seikkoja tai hyökkäsi Saksan sodanjohtoa vastaan, vaikka se oli yksi liittoutuneiden propagandan pääteemoista. Sen sijaan tehokkaimmin muistettiin lehtiset, jotka käsitelivät vankien hyvää ja oikeudenmukaista kohtelua. (Ibid., 312–314 & Gurfein & Janowitz 1946, 83–84.) Strateginen propaganda, joka hyökkäsi kansallissosialismin symboleja ja arvoja vastaan torjuttiin primaariryhmän yhtenäisyydellä. Kun ryhmän yhtenäisyys oli pettänyt, ei senhetkisen tilanteen ulkopuolisilla symboleilla ollut enää väliä, vaan tehokkaimmin toimi taktinen propaganda, joka tarjosi konkreettisia toimintaohjeita oman nahan pelastamiseksi. (Shils & Janowitz 1948, 312 & 315.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että *The American Soldier* ja saksalaisten taistelutahtoa koskeneet projektit siirsivät taistelumotivaatiotutkimukset ”moralesta” pienryhmiin. Näiden tutkimusten tuloksia käytettiin erityisesti Korean sodan aikana hyödyksi, kun ns. kaverijärjestelmää kehitettiin. Ryhmadynamiikkakeskustelu kuitenkin jäi 1960-luvulle tultaessa jalkoihin, kun armeijassa toteutettiin suuri muutos eli siirtyminen vapaaehtoisuuteen. 1960-luvulta lähtien miehistökysymykset olivat rekrytointikysymyksiä, joihin pystyttiin vastaamaan tehokkaimmin taloustieteen malleilla.

Vapaaehtoisuuden traditio

Englantilaisten siirtolaisten mukana uudelle mantereelle virtasi voimakas epäily pysyvää ar-

meijaa kohtaan, ja tämä epäily vaikutti voimakkaasti Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistuksen ja perustuslain kirjoittajiin. Esimerkiksi George Washington näki kutsunnat epämiellyttävänä, mutta pakollisena ratkaisuna vallankumouksen aikana, koska vapaaehtoisia miehiä ei löytynyt tarpeeksi armeijan tarpeisiin. Periaatteena tuli olla kuitenkin mahdollisimman pieni valtion suunnasta tuleva yksilön vapauden rajoittaminen pakkovallalla. Vain Alexander Hamilton, jota voidaan pitää yhtenä harvoista voimakkaan valtion kannattajista Yhdysvaltain alkutaipaleella, katsoi että jokaisella kansalaisella oli myös velvollisuuksia valtiota kohtaan. Erityisesti yhteinen puolustus oli yksi näistä velvollisuuksista. (Rostker 2005, 19–20.) Hamilton ajatuksineen kuului kuitenkin pieneen vähemmistöön ja ulkomaalainen tarkkailija totesikin 1830-luvulla, että asepalvelus on niin vieras käsite amerikkalaisille, ettei hän uskonut sen olevan mahdollinen edes lakien avulla (ibid., 21).

Onkin ehkä ironista, että ensimmäiset kansalliset kutsunnat ja sitä koskenut lainsäädäntö syntyi konfederaation kongressissa, vaikka erityisesti etelävaltioiden keskuudessa asepalvelus oli erittäin epäsuositua. Sotilaiden mielestä se vei kunnian pois sodasta ja oli epäoikeudenmukainen. Konfederaatio oli syntynyt estääkseen valtion liiallisen puuttumisen yksittäisten osavaltioiden asioihin. Tätä puolustaakseen se joutui kuitenkin itse ajamaan juuri sellaista lainsäädäntöä, jota se vastusti. (Rostker 2006, 22.) Etelävaltioiden kutsunnat ja asevelvollisuus onnistuivat heikosti, mutta kuitenkin paremmin kuin Unionin, joka johti suuriin melakoihin niin New Yorkissa kun Bostonissakin. Unionin kutsunnat silti onnistuivat lopulta sen takia, että vapaaehtoisten palkkiot nousivat jopa 1500 dollariin markkinoiden määrätessä hinnan. Sisällissodasta ensimmäiseen maailmansotaan armeija koostui jälleen vapaaehtoisista niin intiaaneja kun espanjalaisiakin vastaan käydyissä sodissa. Erityisesti siirtolaisten osuus näistä vapaaehtoisista oli erittäin merkittävä. (Ibid., 23.)

Ensimmäisen maailmansodan jo riehussa Euroopassa valmistautuminen oli alkanut myös Yhdysvalloissa armeijan koon kasvattamisella 31 %:lla. Kasvun tuli presidentti Woodrow Wilsonin mielestä kuitenkin perustua patrioottiselle tunteelle nuorissa miehissä, ei pakolle. Patrioottinen tunne selkeästi myös syntyi, koska armeijan kokoa pystyttiin kasvattamaan vapaaehtoisilla, mutta kun Yhdysvallat liittyi sotaan, oli sen pakko ottaa jälleen valikoiva asepalvelus käyttöön. Ensimmäisen ja toisen maailmansodan aikana tämä ei kuitenkaan tuottanut ongelmia, vaan kuten jo edellä on todettu, oikean asian puolesta sotiminen ja tasaisesti jakautunut vastuu vaikuttivat siihen, että kutsuntoja ja asepalvelusta ei laajasti vastustettu. (Ibid., 26.)

Toisen maailmansodan päätyttyä presidentti Harry S. Truman lopetti kutsunnat yleisen mielipiteen pakottamana, mutta maailmanpoliittisen tilanteen nopea kiristyminen pakotti jälleen turvautumaan valikoiviin kutsuntoihin. Yhdysvallat ei enää voinut vain vetäytyä kuoreensa, vaan sen täytyi vastata Neuvostoliiton haasteeseen myös ”rauhan” aikana. Päätös johti lopulta Vietnamin sodan aikana kulminoituneeseen väittelyyn asepalveluksen tulevaisuudesta Yhdysvalloissa. Toista puolta tässä väittelyssä edustivat täysin vapaaehtoisista koostuvan armeijan kannattajat, joista suurin osa oli ekonomisteja, ja toista yleisen asevelvollisuuden kannattajat, jotka olivat suurelta osin sosiologeja.

Yhdysvaltojen siirtymiselle vapaaehtoisarmeijaan löytyi viisi selkeää syytä. Ensimmäinen syy, jota jo edellä käsiteltiin, oli vapaaehtoisuuden traditio. Toinen syy 1960-luvun lopulle tultaessa oli ikäluokkien suuret koot. Kutsuntoihin osallistuvien määrä oli liian suuri armeijan

tarpeisiin nähden. Tämä johti myös siihen, että yleinen mielipide oli kääntynyt kutsuntoja vastaan, koska niiden ei nähty enää toteuttavan oikeudenmukaisuuden periaatteita. Tämä syy tuli myös selkeästi esiin ajan ehkä merkittävimmän armeijan tulevaisuutta käsitelleen mietinnön otsikosta *Who Serves When Not All Serve*. Suuret ikäluokat mahdollistavat myös vapaaehtoisten rekrytoinnin valtion budjetin kannalta hyväksyttävään hintaan. Kolmas ja merkittävin syy oli Vietnamin sota ja sen epäsuosio. Neljäs syy oli ekonomistien luoma intellektuaalinen pohja, johon argumentit vapaaehtoisuuden puolesta voitiin perustaa. Tämän pohjan luomisessa erityisesti Chicagon yliopiston professorin Milton Friedmanin rooli oli merkittävä, ja häntä onkin kutsuttu vapaaehtoisarmeijan isäksi. Viides ja viimeinen syy oli armeijan oma valmius muutokseen, koska se oli menettänyt luottamuksen kutsuntajärjestelmään. Kutsuntojen kautta saatujen sotilaiden kurinpidolliset ongelmat olivat paisuneet niin suuriksi Vietnamin sodan aikana, että vapaaehtoisarmeijan suurimmat tukijat löytyivätkin Pentagonin käytäviltä. (Rostker 2006, 1-2 & 16.)

Vapaaehtoisuudella oli myös kriitikonsa, vaikka myös he näkivät, että vanha malli oli tullut tiensä päähän. Yleisen asevelvollisuuden kannattajista tärkeimpiä olivat antropologi Margaret Mead ja sosiologi Morris Janowitz, joista erityisesti jälkimmäisen ura keskittyi voimakkaasti Yhdysvaltain armeijan kysymyksiin. Mead katsoi, että yleinen asevelvollisuus antaisi nuorille mahdollisuuden muodostaa oman vanhemmistaan erillisen identiteetin, joka nostaisi heidän itsetuntoaan ja vastuullisuuttaan ennen opiskelu- ja uravalintojen tekemistä. Janowitz taas katsoi, että vapaaehtoisuuteen siirtyminen johtaisi etnisen rakenteen vääristymiseen armeijassa eli siitä muodostuisi ns. maan sisäinen muukalaislegioona. (Ibid., 32–33.) Erityisesti ns. Gatesin komissio kartoitti ja pyrki vastaamaan kysymyksiin, joita oli nostettu esiin vapaaehtoisuuteen siirtymistä vastaan.

Gatesin komissio mietinnön tuloksia

Argumentit vapaaehtoisuutta vastaan	Gatesin komission vasta argumentit vapaaehtoisuuden puolesta
Vapaaehtoisarmeija tulisi Yhdysvalloille liian kalliiksi.	Vapaaehtoisarmeijan budjetti suurempi, mutta todellinen hinta pienempi: 1. Asevelvollisuus on regressiivinen verotusmuoto, joka kohdistuu palveleviin ja tukee ei palvelevia. 2. Valtion talouden tehokkuus kärsii, koska suurempi osa työikäisistä joutuu palvelukseen ja heidän työpanoksensa on pois siviilitaloudesta.
Vapaaehtoisarmeija ei pysty kasvamaan tarpeeksi nopeasti yllättävän kriisin syttyessä.	Laajat liikekannallepanot suoritettaisiin edelleen kutsunnoilla, jos kriisi niin vaatisi.
Vapaaehtoisarmeija heikentäisi patriotismia, koska se katkaisisi kansalaisuuden ja asepalveluksen suhteen moraalisen velvollisuutena.	Pakollinen palvelus heikentää hallinnon arvovaltaa, koska se pakottaa yksilön palvelemaan hallituksen ehdoilla ottamatta huomioon yksilöllisiä arvoja ja taitoja.
Kutsuntojen kautta estetään yhteiskunnasta erillisen armeija eetoksen syntyminen.	Asevelvollisuuden poistaminen ei vaikuta jo mahdollisesti syntyneisiin armeijan lojaliteetteihin ja poliittisiin kytköksiin.
Vapaaehtoisarmeijan korkeampi palkka vetoisi erityisesti afrikanamerikkalaisiin, koska heillä on siviilissä vähemmän mahdollisuuksia.	Armeijan rakenne ei ratkaisevasti muutu asevelvollisuuden lopettamisen takia. Henkilökohtaiset ratkaisut kuuluvat yksilölle ei holhoavalle yhteiskunnalle.
Vapaaehtoisarmeija koostuisi palkkasotilaista.	Palkkasotilaat värväytyvät vain palkan takia ja yleensä ulkomaisen toimijan palvelukseen.
Vapaaehtoisarmeija lisää muiden maiden rohkeutta ryhtyä sotilaallisiin seikkailuihin.	Presidentti voi aina lisätä Yhdysvaltain armeijan kokoa kutsuntojen ja reservin kautta torjuakseen mahdolliset seikkailut.
Vapaaehtoisarmeija on tehottomampi, koska pätevät nuoret eivät todennäköisesti värväydy ja eivät siis ohjaudu sotilasuralle.	Armeija, joka koostuu vapaaehtoisista yksilöistä, on ylpeyden aihe, koska jokainen palvelee omasta halusta, ei pakosta.

Kuvio1:Rostker 2006, 79.

Kritiikki ei enää kuitenkaan varsinaisesti vaikuttanut mielipiteisiin, vaan vastahakoinen kongressi taipui kansan tahdon edessä elokuussa 1971, ja noin kahden vuoden päästä siirryttiin vapaaehtoisarmeijaan (Ibid., 96 & Friedberg 2000, 169). Vietnamin sota toisaalta pitkitti asevelvollisuuden jatkumista, mutta myös varmisti sen loppumisen. Valikoiviin kutsuntoihin perustuva järjestelmä pysyi pystyssä vain niin kauan, kuin se täytti tietyt kriteerit. Kutsuntoihin osallistuneiden määrät pysyivät pieninä, sodalla oli laaja kansan tuki, kutsuntoja oli haluttaessa helppo välttää ja kutsuntaprosessin oikeudenmukaisuus ei saanut paljon julkisuutta. (Ibid., 153 & 179.) Kaikki nämä kriteerit kyseenalaistettiin Vietnamin sodan aikana. Voidaankin jälleen todeta, että tietty historiallinen konteksti rajasi mahdollisia kehityskulkuja, mutta Yhdysvalloissa vapaaehtoisuuden perinteet ovat kuitenkin niin voimakkaita, että tietyssä mielessä vapaaehtoisarmeija oli paluu vanhaan.

Vapaaehtoisuuden perusteet löytyivät siis suurelta osin taloustieteen laskentamalleista, jotka antoivat nuorille perusteet väittää, että heillä ei ollut moraalista velvoitetta palvella (Rostker

2006, 2). Tämän tyyppisiä perusteita on nostettu esiin myös Suomen asepalvelusjärjestelmän kohdalla (Poutvaara & Wagener 2007). Keskustelussa oltiin siis tultu hyvin kauas arvoista ja henkisestä maanpuolustustahdosta. Kysymys ei ollut enää sotilaan taistelutahdosta, vaan siitä, mikä on yksilön todennäköisyys värväytyä. Armeijasta oli kriitikkojen mielestä muodostumassa työpaikka muiden ohessa. Tähän kehitykseen tarttui tutkimuksissaan erityisesti Charles C. Moskos. Tapahtuiko siis vapaaehtoisarmeijaan siirryttäessä jokin murros, joka irrottaisi sotilaat arvoista, jotka ovat oleellisia maanpuolustustahdon kannalta?

Instituutio vai työpaikka

Kymmenen vuotta vapaaehtoisuuteen siirtymisen jälkeen kenraali Maxwell R. Thurman totesi, että oikeat vivut on löydetty vapaaehtoisarmeijan ylläpitämiseksi. Näillä vivuilla hän tarkoitti opiskelumahdollisuuksia, bonuksia, mainostusta ja rekrytoijia (Rostker 2006, 591). Koska uuden ammattiarmeijan pohjan muodostivat taloustieteen teoriat, niin oli vain luonnollista, että rekrytointikysymykset nähtiin kysynnän ja tarjonnan ongelmina. Kysynnällä tarkoitettiin pätevien vapaaehtoisten saamista, kun taas tarjonta tarkoitti tässä yhtälössä palkkaa, bonuksia, rekrytointi prosessia mukaan lukien mainokset ja rekrytoijien roolit. (Ibid., 591–592.) Pysyvin ja edelleen tutkimuksen kannalta oleellinen teema, joka nousi vapaaehtoisuuteen siirtymistä edeltäneestä keskustelusta, on armeijaorganisaatio ammattina vai instituutiona. Se henkilöityi Charles C. Moskosiin, joka alun perin toi teorian esiin kriittikkinä vapaaehtoisarmeijaa kohtaan, mutta siitä on ajan saatossa tullut hyödyllinen teoria myös rekrytoinnin kannalta. Teoria soti voimakkaasti ekonometrisiä malleja vastaan, jotka olivat vallalla Yhdysvaltojen puolustusministeriön rahoittamassa tutkimuksessa (Moskos et al. 1988, 4). Kysymys kuuluikin, oliko armeija todella siirtymässä vain työpaikaksi muiden joukossa ja miten se vaikuttaisi sen tehokkuuteen.

Ammatillistumisen katsottiin vaikuttavan armeijaan kolmella tavalla eli tehokkuutena, motivaationa ja ammatillisena vastuuntuntona. Tehtävien suorittamisen kannalta oleellista on instituution arvojen omaksuminen, mikä tarkoittaa voimakkaampaa kiintymystä organisaatioon. Tämä tarkoittaa, että yksilön intressit ovat alisteisia instituution intresseille ja tehtävien luonne voi olla rajaton. Ammatillistuminen taas määrittelee tehtävän standardit tarkasti ja maksaa niiden mukaisen palkan. Tehokas johtaja ammatissa tarkoittaa, että tehtävät tulevat tehtyä, kun taas instituutiossa tehokas johtaja pyrkii motivoimaan alaisia ylittämään itsensä. (Ibid., 5.) Motivaation kohdalla ammatillistuminen johtaa sisäisten kannustimien, kuten arvojen, jäämiseen alisteisiksi palkalle ja muille ulkoisille kannustimille (Ibid., 5). Tämä saattaa johtaa siihen, että ulkoinen motivaatio jättää alleen sisäiset arvot, jotka olivat juuri maanpuolustustahdon kannalta oleellisia. Äärimmillään vietynä sotilas suorittaisi tehtäviä aina vain sille joka maksaa eniten ilman sitoutumista palkanmaksajan edustamiin arvoihin. Kolmas ammatillistumisen seuraus on sotilaan vastuuntunteen heikentyminen. Jos armeijan rooli nähdään vain dollarien tai kustannus-hyöty -laskelmien kautta, niin silloin unohdetaan armeijan ainutlaatuinen rooli demokraattisissa valtioissa niiden olemassaolon turvaajana. (Ibid., 5.)

Institutionaalinen vastaan ammatillinen armeija

Muuttuja	Institutionaalinen	Ammatillinen
Legitimiteetti	Normatiiviset arvot	Markkinatalous
Sosiaalinen arvostus	Perustuu palvelukseen	Perustuu saatavan korvauksen tasoon
Rooli	Yleisosaaja	Spesialisti
Referenssiryhmä	Vertikaalinen armeijan sisällä	Horizontaalinen armeijan ulkopuolella
Rekrytoinnissa vedotaan	Luonteenpiirteisiin, elämäntapaan	Korkeaan palkkaan, tekniseen koulutukseen
Suorituksen arviointi	Kokonaisvaltainen, kvalitatiivinen	Osasuorituksia korostava, kvantitatiivinen
Palkan perusteet	Sotilasarvo	Taitotaso ja miehistön vajuus
Palkka	Korostetaan ei-rahallisia korvauksia (asuminen, ruoka)	Raha, bonukset
Oikeusjärjestys	Sotilasoikeus	Siviilioikeus
Naisten rooli	Rajoitetut uramallit	Avoimet uramallit
Puoliso	Integroitu osa sotilasyhteisöä	Sotilasyhteisön ulkopuolella
Asuminen	Armeijan järjestämä ns. varuskuntamajoitus, uudelleensijoitukset mahdollisia	Yhteisön ulkopuolella
Palveluksen jälkeinen status	Veteraanin etuudet	Samat kuin ei-palvelleilla

Kuvio2 Moskos & Wood et al. 1988, 16.

Instituutionaalista organisaatiota legitimoivat sen edustamat arvot ja normit, jotka edellyttävät yksilöllisen oman edun alistamista oletetulle suuremmalle yhteiselle edulle. Voidaankin puhua kutsumuksesta, joita kuvaavat Yhdysvalloissa termit velvollisuus (duty), kunnia (honor) ja kotimaa (country). Ammatillista organisaatiota taas legitimoivat kysynnän ja tarjonnan lait eli markkinat. Armeijan ei siis tulisi erota siviiliorganisaatioista, vaan samat tehokkuuslaskelmat soveltuvat myös siihen. Taloustieteen laissez-faire ajattelu olikin voimakkaasti taustalla Gatesin komission mietinnössä, jota voidaan pitää ratkaisevana raporttina vapaaehtoisarmeijan puolesta. (Ibid., 17 & 19.) Vastatrendejäkin on esiintynyt ammatillistumiselle esimerkiksi laivaston ”operaatio ylpeyden” (Operation Pride) ja ilmavoimien ”projekti tais-telijan” (Project Warrior) tarkoituksena oli kohottaa molempien aselajien ylpeyttä omasta traditiosta (Ibid., 23). Pentagonin käytävillä on kuitenkin vallinnut suuri yksimielisyys siitä, että tärkeintä on ymmärtää markkinoita, mikä tarkoitti armeijan rekrytoinnin kannalta nuorten asenteiden tutkimista (Rostker 2006, 608). Taloustieteestä johdettu rekrytointimal-li on saattanut johtaa siihen, että puolustusministeriön porkkanat ovat vedonneet vähemmän ryhmään joille palvelus on velvollisuus ja enemmän niihin jotka värväytyvät palkan ja muiden ulkoisten syiden takia (Segal 1986, 352).

”Empiiriset”

Mitkä ovat ne syyt joiden takia nuoret värväytyvät ja ovatko ne muuttuneet asevelvollisarmeijan ajoista? Yhdysvaltojen armeijan täytyy tämänhetkisellä tehtäväkuormalla rekrytoida noin 200 000 vapaaehtoista joka vuosi, jotta se pystyy pitämään yllä toimintakykyään. Tätä tehtävää vaikeuttavat kansainväliset ja kotimaiset tapahtumat, yleinen valtion työllisyystilanne ja se, että yhä suurempi osa nuorista tavoittelee korkeakoulututkintoa. Vuonna 1999 armeija ei saavuttanut rekrytointitavoitteitaan, mutta jo seuraavana vuonna se taas ylitti tavoitteet selkeästi Yhdysvaltain talouskasvun heiketessä. (Eighmey 2006, 307.) Tämä osoittaa, miten voimakkaasti rekrytointiin vaikuttavat armeijan ulkopuoliset tekijät. Yhdysvallat on myös kiinni vapaaehtoisarmeijan ensimmäisessä pitkittyneessä konfliktissa, joka sitoo sen joukkoja ympäri maailmaa. Toisaalta Yhdysvaltain talous on ajautunut syvimpään taantumahan sitten suuren laman. Nämä ovat kaksi vastakkaista trendiä rekrytoinnin kannalta eli siviiliin työtilanteen heikentyessä puolustusvoimilla on yleensä ollut helpompaa rekrytoida, mutta tällä hetkellä värväytyvien täytyy ottaa huomioon myös konkreettisesti sodan riskit.

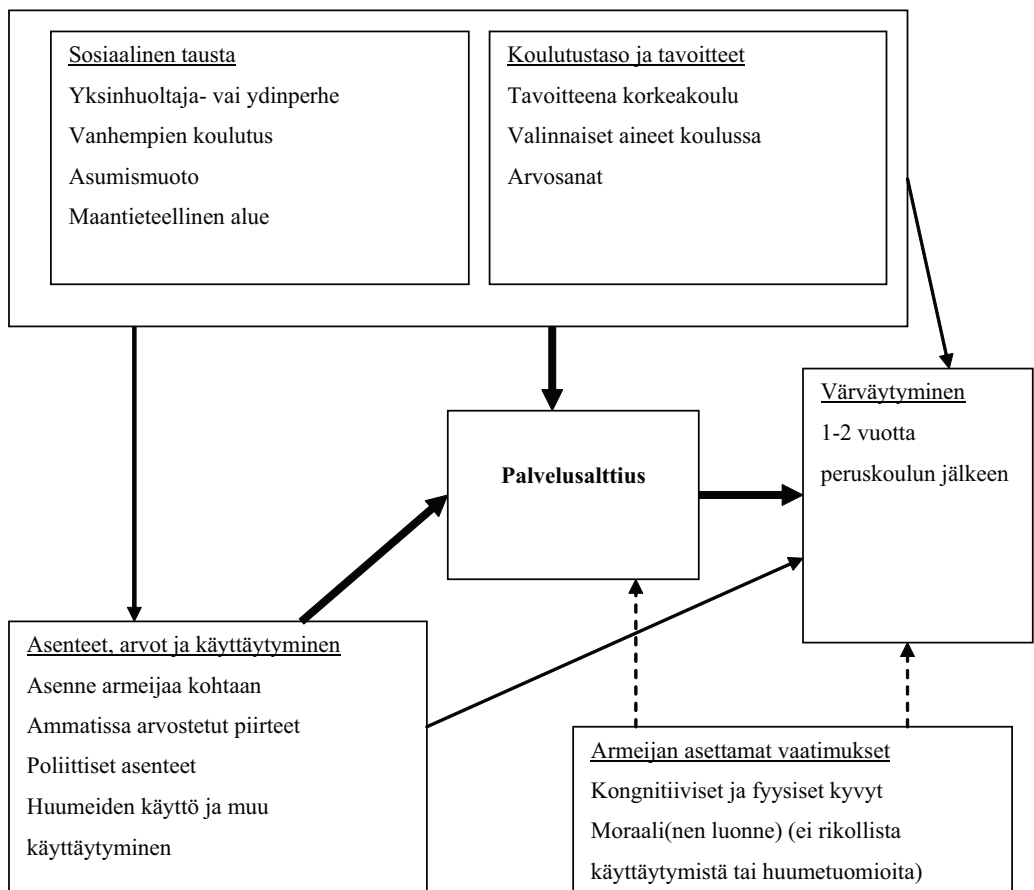
Yhdysvalloissa onkin tehty paljon tutkimusta värväytymispäätöksestä ja sotilaiden motivaatiosta, mutta tämän tutkimuksen kannalta oleellisia ovat tutkimukset, joissa käytetään Moskosin instituutio-ammatti-jaottelua. Ovatko siis värväytymisen taustalla tällä hetkellä taloudelliset vai arvopohjaiset syyt eli ovatko Yhdysvaltalaiset sotilaat ammatillisesti vai institutionaalisesti motivoituneita? Aineistoina näissä tutkimuksissa on käytetty ns. YATS-kyselyjä ja 2000-luvulla ne korvanneita Youth Polls -kyselyitä. Youth Attitudinal Tracking Survey on puolustusministeriön vuodesta 1975 tekemä maanlaajuinen kyselytutkimus, jolla on mitattu 16–21-vuotiaiden nuorten asenteita. Tärkein kysymys näissä tutkimuksissa on ollut nuorten todennäköisyys värväytyä. (Propensity to Enlist) (Rostker 2006, 608.) Se onkin tietysti mielessä vapaaehtoisarmeijan versio maanpuolustustahtomittauksista. Mittausten hyödyllisyydestä ja validiteetista on käyty myös Yhdysvalloissa keskustelua.

Värväytymispäätöksen (Motivation for enlistment) taustalta on löydetty neljä motivaatioluokkaa. Altruistisia motiiveja ovat velvollisuus, palvelus ja isänmaallisuus. Itsensä kehittämiseen liittyvää motivaatiota kuvastavat vastaukset, joissa korostuu itsekunnioituksen, elämän hallinnan ja taitojen oppiminen. Kolmatta luokkaa edustavat kokemisenhalusta kumpuavat syyt eli halutaan kokea seikkailuja tai armeija koetaan siirtymäriittinä. Neljättä ja viimeistä luokkaa edustavat pragmaattiset syyt, kuten palkka, edut, bonukset, rahoitus koulutukseen, henkilökohtaiset ongelmat ja työttömyys. (Woodruff et al. 2006, 355.)

Motivaatiotekijöiden lisäksi Yhdysvalloissa on tehty paljon tutkimusta muista tekijöistä, jotka vaikuttavat värväytymiseen. Näistä erityisen merkittävä on ns. palvelusalttius (Propensity to Serve). Tällä tarkoitetaan jo high schoolissa osoitettua kiinnostusta palvelukseen, joka ryhmänä on muodostanut n. 70 % kaikista palvelukseen astuneista YATS-mittausten aloittamisesta lähtien. (Bachman et al. 2000, 3.) Tälle korkean todennäköisyyden ryhmälle voimakkaimmat motivaationlähteet muodostivat luokan isänmaallinen seikkailu, jossa palvelus nähtiin seikkailuna, fyysisenä haasteena, palveluksena kotimaalle ja asiana, josta voi olla ylpeä. Nämä seikat olivat palvelusalttiuden kannalta tärkeämpiä kuin ulkoiset motivaation lähteet, kuten hyvä palkka. Nämä luokat ovat myös samansuuntaisia Moskosin institutionaalisen ja ammatillisen organisaation kanssa. (Woodruff et al. 2006, 355.)

Moskosille instituutio ja ammatti muodostivat kaksi ääripäätä, jotka olivat relatiivisessa suhteessa keskenään eli toisen pienentyminen johtaisi toisen kasvuun, ja varsinaisesti jatkumon ääripäitä ei koskaan saavutettaisi, vaan armeija hakisi suuntaansa kahden ääripään välistä (Ibid., 356 & Moskos & Wood 1988, 15–26). Muissa tutkimuksissa on haastettu tätä Moskosin jakoa ja väitetty, että institutionaalisuus ja ammatillisuus ovat kaksi erillistä ulottuvuutta. Toisin sanoen tärkeänä motivaationa voi olla isänmaallisuus, mutta samaan aikaan myös pyrkimys taloudelliseen hyvinvointiin. (Segal 1986, 358.) Woodruff, Kelty ja Segal tutkivat palveluksessa olevien sotilaiden värväytymismotivaatioita faktorianalyysin avulla ja havaitsivat, että institutionaalisten motiivien ja palvelusalttiuden välillä oli edelleen yhteys, jota ei ulkoisten ammatillisten kannustamien takia palvelevilla ollut. Toisaalta tutkimus myös osoitti, että armeija työllistää paljon alhaisen palvelusalttiuden omaavia. (Ibid., 363.)

Värväytymispäätös

Kuvio3: Bachman et al. 2000, 2.

Armeijan rekrytoinnin pitää kuitenkin tavoittaa sekä ammatillisesti että institutionaalisesti motivoituneet, mutta sodan ja rauhan aikana painotuksissa on selkeitä eroja. 1980-luvun hengessä *Be All You Can Be* – mainoksissa mekaanikko palvelusasussa saa hallissa kersantilta kirjeen, jossa kerrotaan opiskelupaikan avautumisesta ja 17 000 dollarin bonuksesta. Käynnissä oleva *Army Strong* -kampanja taas korostaa armeijan tarjoavan voimaa (kiipeäminen seinän yli), mahdollisuutta seikkailuun (laskuvarjohyppy helikopterista), palveluksen tekemistä kotimaalleen (Yhdysvaltain lipun nosto) ja oppia tulevaa varten (eri ammattien edustajia). Tällä hetkellä painopiste rekrytoinnissa on selkeästi siis sodan tarpeisiin suunnattua eli korostetaan institutionaalisesti motivoituneiden rekrytointia. Institutionaalisesti motivoituneet vapaaehtoiset ovat armeijan kannalta tärkeitä, koska he hakeutuvat useammin taistelutehtäviin kuin ulkoisista palkkioista motivoituneet. He ovat myös reservissä motivoituneempia ylläpitämään valmiuttaan palvelukseen, mikä näkyy kyselyissä, joissa arvioidaan omaa ja joukko-osaston taisteluvalmiutta. (Griffith 2009, 219.) Nämä tiedot eivät voi olla vaikuttamatta hetkellä, jolloin 300 000 reserviläistä on kutsuttu aseisiin (Griffith 2008, 232). John H. Farisin mukaan armeija määrittää itsensä sen kautta, miten yhteiskunta suhtautuu siihen. Jos siis mainoksissa armeija kuvataan vain pätkätyönä ennen oikeaa ammattia, ei sen arvostus voi olla yhteiskunnassa suuri. (Faris 1995, 433.) Institutionaalisesti motivoitunut sotilas on selkeästi sotilas, joka tarvitaan pitkän sodan haasteisiin ja tämä rekrytoinnin suunnassa tapahtunut muutos on luettavissa mainoksissa.

Moskosin pelko armeijan ammatillistumisesta ei ole niinkään muuttanut yksilöitä, mikä käy hyvin ilmi Irakin sodassa haastateltujen sotilaiden vastauksista samoihin kysymyksiin, joita oli käytetty jo toisessa maailmansodassa *The American Soldier* -tutkimuksen yhteydessä, kuten kysymys ”Mistä löytyy taistelutahto?” Tärkeimpiä syitä molemmissa sodissa olivat tehtävän suorittaminen ja ettei jätä taistelutoveriaan pulaan. Irakin sota kuitenkin erosi toisesta maailmansodasta siinä, että ideologisia syitä ei suoraan tuomittu joukko-osastotasolla. Tämä sotii aikaisempia tutkimuksia vastaan. Niissä on saatu tukea sille, että ideologiset syyt, kuten vapaus ja demokratia, eivät toimisi Yhdysvaltalaiselle sotilaille motivaationa. Tähän esitettiin kaksi mahdollista selitystä, joista ensimmäisen lanseerasi Moskos ehdottaen, että ryhmäkoheesio on tärkeä taistelumotivaation lähde, mutta se toimii vain, jos sotilas on sitoutunut puolustamaan myös edustamaansa yhteiskuntajärjestelmää jota siis myös taistelutoverit edustavat. Moskos kutsui tätä latentiksi ideologiaksi, joka tukee ryhmäkoheesiota taistelumotivaationa. Tämä selittää, miksi sotilaille on saattanut olla vaikeaa artikuloida ideologisia syitä taistelulle. (Snider et al. 2005, 503–504.)

Toinen selitys yhdistää Irakin sodan Yhdysvaltain sisällissotaan. Sisällissodassa molemmat armeijat koostuivat lähes kokonaan lukutaitoisista (Unioni 90 % ja Konfederaatio 80 %), vapaaehtoisista, jotka edustivat aikansa demokraattisinta yhteiskuntamuotoa. Konfederaation puolella taisteltiin vapauden ja itsenäisyyden puolesta, kun taas unionin puolella taisteltiin valtion perustajien yhdistämän kansakunnan puolesta. Nämä tilannetekijät ovat sisällissodalle ja Irakin sodalle yhteisiä. Irakin sotaan osallistuneilla sotilailla oli keskimäärin 12 vuotta koulua takana, mikä viittaa siihen, että useat olivat suorittaneet jopa korkeakouluopintoja. Oleellisin yhtymäkohta ja toisaalta ero maailmansotiin, Korean sotaan ja Vietnamin sotaan on kuitenkin vapaaehtoisuus. Nämä vapaaehtoiset edustavat myös sukupolvea, joka luottaa armeijaan ja sen johtoon. Tästä muutoksesta kertoo se, että vuoden 1975 kyselyssä vain 20 % 18–29-vuotiaista sanoi luottavansa armeijaan, kun 2000-luvulla tehdyssä kyselyssä armeijaan luotti 70 % samasta ikäryhmästä (Ibid., 504–505.)

Ongelmalliseksi nämä pohdinnat tekee niiden ajankohta. Kyselyt tehtiin heti ns. varsinaisten taisteluoperaatioiden päättymisen jälkeen Irakissa. Sodan perustelut, jotka ovat ainakin osittain jälkikäteen osoittautuneet vääriksi, ovat rapistaneet luottamusta niin sodan johtoon kuin armeijaan. Kiinnostavaa olisikin saada samantyyppisiä haastatteluaineistoja käyttöön vakauttamisoperaation eri vaiheista. Mainosten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että 1980-luvulta on tapahtunut muutos lähemmäs institutionaalisia arvoja, jotka korostavat kansakuntaa suhteessa organisaatioon, tehtävää suhteessa uraan, ryhmää suhteessa yksilöön ja palvelusta suhteessa työhön. (Moskos & Wood et al. 1988, 53.)

Yhteenveto

Charles C. Moskosin ja muiden tutkimuksellisen vastavirran edustajien pelko armeijan muuttumisesta ammatiksi muiden joukossa ei ole toteutunut, vaan yhdysvaltalaisista sotilasta motivoivat edelleen selkeästi institutionaaliset arvopohjaiset syyt. Eri aikakausina on kuitenkin selkeästi havaittavissa siirtymää niin rekrytoinnin kuin hakijoidenkin suhteen ammatillisen ja institutionaalisen ääripään välillä. Tämän lisäksi yhteiskunnasta tulevien ulkoisvaikutusten merkitys on selkeä. Laskusuhdanteen aikana armeijan hakijamäärät kasvavat, kun taas kriisit ja noususuhdanne vähentävät hakijoiden määrää. Kyselytutkimuksista on kuitenkin voitu havaita tietty suhteellisen vakiona pysynyt institutionaalisesti motivoitunut ryhmä, joille palvelus on eräänlainen patrioottinen seikkailu. Tämä ryhmä osoittaa jo *high schoolin* aikana palvelusalttiutta (Propensity to Serve) eli ilmoittaa kyselyissä aikomuksensa liittyä armeijaan koulun päätyttyä. Tämä ryhmä on erityisesti kriisien aikana oleellinen, koska siihen kuuluvat jatkavat todennäköisemmin palvelustaan myös ensimmäisen sopimuskauden jälkeenkin ja ylläpitävät omaa valmiuttaan palvelukseen myös reservissä.

Armeija on Yhdysvalloissa organisaationa muuttunut Moskosin pelkäämään ammatilliseen suuntaan, mutta sillä ei ainakaan vielä ole ollut pelättyjä negatiivisia vaikutuksia yksittäiseen taistelijaan. Siirtyminen vapaaehtoisuuteen päinvastoin kuin valikoivat kutsunnat toimivat Yhdysvaltain kohdalla paluuna vanhaan, 1900-luvun alun poikkeusolojen jälkeen. Tämä voisi myös viitata siihen, että tuon poikkeusajan teoreetikot Carr ja Morgenthau olivat oikeilla jäljillä uskoessaan, että kansojen ”morale” on tietyllä tavalla pysyvä. Armeija organisaationa voi muuttua ammatillisempaan suuntaan, mutta se ei tarkoita, että kaikista sotilaista tulisi vain työntekijöitä. Myös arvoilla on edelleen selkeästi merkitystä värvätymispäätöksen suhteen myös ammatillisessa armeijassa.

Palkka-armeijasta huolimatta Yhdysvalloissakin siis tutkitaan maanpuolustustahtoa, vaikka termit on lainattu taloustieteestä ja ne eroavat esimerkiksi Suomessa käytetyistä. Yhdysvaltalainen tutkimus joutuu kuitenkin ottamaan huomioon arvopohjaisten/institutionaalisten syiden lisäksi myös taloudelliset/amatilliset syyt, koska se kilpailee työvoimamarkkinoilla työnantajana muiden joukossa. Onkin mielenkiintoista nähdä mitä tapahtuu Ruotsissa, jossa on pitkät maanpuolustustahdon tutkimusperinteet, kun maa siirtyy vapaaehtoisarmeijaan. Yhdysvalloissa korostetaan tällä hetkellä kuitenkin institutionaalisia arvoja – velvollisuus, kunnia ja kotimaa- mutta selkeästi vapaaehtoisarmeijan kohdalla voidaan puhua tasapainoilusta kahden ääripään välillä, koska armeija on sekä työpaikka että instituutio.

Lähteet

Bachman, J. G., Segal, D. R., Freedman-Doan, P. & O'Malley, P. M. (2000): *Who Chooses Military Service? Correlates of Propensity and Enlistment in the U.S. Armed Forces*. Military Psychology 12:1, s. 1-30.

Carr, E. H. (2001): *The Twenty Years' Crisis. With new introduction by Michael Cox*. New York: Palgrave.

Donnell, J. C., Pauker, G. J. & Zasloff, J. J. (1965): *Viet Cong Motivation and Morale in 1964: A Preliminary Report*. Rand.

Eighmey, J. (2006): *Why Do Youth Enlist? Identification of Underlying Themes*. Armed Forces & Society 32:2, s. 307-328.

Faris, J. H. (1995): *The Looking-Glass Army: Patriotism in the Post-Cold War Era*. Armed Forces & Society 21:3, s. 411-434.

Feaver, P. D., & Kohn, R. H. (ed.) (1999): *Soldiers and Civilians: The Civil-Military Gap and American National Security*. Cambridge: MIT Press.

Friedberg, A. L. (2000): *In the Shadow of the Garrison State*. Princeton: Princeton University Press.

Friedman, M. (1967): *The Draft: A Handbook of Facts and Alternatives*. Chicago: Chicago University Press.

Griffith, J. (2008): *Institutional Motives for Serving in the U.S. Army National Guard. Implications for Recruitment, Retention and Readiness*. Armed Forces & Society 34:2, s. 230-258.

Griffith, J. (2009): *After 9/11, What Kind of Reserve Soldier? Considerations Given to Emerging Demands, Organizational Orientation and Individual Commitment*. Armed Forces & Society 35:2, s. 214-240.

Gurfein, M. I. & Janowitz, M. (1946): *Trends in Wehrmacht Morale*. The Public Opinion Quarterly 10:1, s. 78-84.

Hovland, C. I., Lumsdaine, A. A. & Sheffield, F. D. (1949): *Studies in Social Psychology in the World War II (Vol. III). Experiments on Mass Communication*. Princeton: Princeton University Press.

Kellen, K. (1970): *Conversations with Enemy Soldiers in Late 1968/ Earle 1969: A Study of Motivation and Morale*. RAND.

Mead, M. (1967): *The Draft: A Handbook of Facts and Alternatives*. Chicago: Chicago University Press.

- Morgenthau, H. J. (2006): *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 7th edition. New York: McGraw-Hill.
- Moskos, C. C. & Wood, F. R. (1988): *The Military: More Than Just a Job?* New York: Pergamon Press.
- Poutvaara, P. & Wagener, A. (2007): *To Draft or Not to Draft? Inefficiency, Generational Incidence, and Political Economy of Military Conscription*. European Journal of Political Economy 23, s. 975-987.
- Rostker, B. (2006): *I Want You: The Evolution of the All-Volunteer Force*. Arlington: RAND Corporation.
- Segal, D. R. (1986): *Measuring the Institutional/Occupational Change Thesis*. Armed Forces & Society 12:3, s. 351-376.
- Shields, P. M. (1993): *A New Paradigm for Military Policy: Socioeconomics*. Armed Forces & Society 19:4, s. 511-531.
- Shils, E. A. & Janowitz, M. (1948): *Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht in World War II*. Public Opinion Quarterly 12, s. 280-315.
- Snider, D. M. & Matthews, L. J. (ed.) (2005): *The Future of the Army Profession*. 2nd edition. New York: McGraw-Hill.
- Stouffer, S. A., Suchman, E. A., DeViney, L. C., Star, S. A. & Williams R. M. Jr. (1949a): *The American Soldier: Adjustment During Army Life (Vol. I)*. Princeton: Princeton University Press.
- Stouffer, S. A., Lumsdaine, A. A., Lumsdaine, M. H., Williams, R. M. Jr., Brewster-Smith, M., Janis, I. L., Star, S. A. & Cottrell, L. S. Jr. (1949b): *The American Soldier: Combat and its Aftermath (Vol. II)*. Princeton: Princeton University Press.
- Washburn, S. (1941): *What Makes Morale?* Public Opinion Quarterly 5, s. 519-531.
- Williams, R. M. Jr. (1989): *The American Soldier: An Assessment, Several Wars Later*. The Public Opinion Quarterly 53:2, s. 155-174.
- Woodruff, T., Kelty R. & Segal, D. R. (2006): *Propensity to Serve and Motivation to Enlist among American Combat Soldiers*. Armed Forces & Society 32:3, s. 353-366.

NUORISON MAANPUOLUSTUSTAHTO 2009

Sampo Terho

Pääesikunnan Viestintäosastolla kaivattiin vuonna 2009 erityisesti nuoriin keskittynyttä tietoa maanpuolustustahdosta. Haluttiin luoda kysely, joka mittaisi nuorten henkilökohtaista sitoutumista, eikä vain yleistä suhtautumista maanpuolustukseen. Kyselyn tuli olla nopeasti toteutettavissa, mikäli tarvetta sen uusimiselle jatkossa ilmenisi esimerkiksi joidenkin kohu-uutisten takia, joiden voitaisiin olettaa vaikuttavan nuorison maanpuolustustahtoon. Tulosten ilmaisemiselle haluttiin selkeä visuaalinen mittari, joka nopealla katsauksella antaisi käsityksen nuorten maanpuolustustahdon tilasta ja kehityksestä.

Miten toteuttaa tällainen tutkimus? Nuorille internet on keskeinen yhteydenpidon väline ja tärkein ajankohtaisten asioiden seuraamiseen käytetty media¹. Tietoisina sosiaalisten medioiden noususta ja mahdollisuuksista päätimme Viestintäosastolla toteuttaa kyselyn kokonaan netissä. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun maanpuolustustahdon tutkimus suoritettiin näin. Pilottihanke oli mielenkiintoinen kokeilu, jonka vaiheet ja tulokset selvitetään tässä artikkelissa.

Kyselyn toteuttaminen

Ensimmäisenä oli päätettävä, miten nuoret netissä yritettäisiin tavoittaa. Pelkkä kyselyn avaaminen johonkin yleisölle entuudestaan tuntemattomaan osoitteeseenhan ei tietenkään tuottaisi lainkaan vastauksia, vaan tarvittiin markkinointikanava. Olimme jo hankkeen alkumetreillä kiinnostuneet nuorten suosiman IRC-Gallerian hyödyntämisestä kyselymme kohderyhmän tavoittamiseksi. IRC-Galleriassa nuoret, yleensä 14-20 -vuotiaat henkilöt keskustelevat ja tapaavat virtuaalisesti toisiaan. Palvelu oli parhaimmillaan Pohjoismaiden suosituin alallaan, mutta on lehti uutisten mukaan nyt kääntynyt Facebookin suosion myötä laskuun.

Itse kyselyn saamiseksi nettiin tarvittiin kuitenkin vielä toinenkin palveluntarjoaja, joka tarjosi alustan kyselyn rakentamiselle. Sellaiseksi löytyi nettikyselyihin erikoistunut Digium-yhtiö, joka tarjosi mahdollisuuden tutustua palveluunsa maksutta. Lopputuloksena siis oli, että kyselymme mainokset ilmaantuivat IRC-Gallerian sivuille, ja mainoksia painamalla siirryttiin puolestaan Digiumin palvelimelle, jossa itse kysely täytettiin. Kyselyn pääkäyttäjät pystyivät seuraamaan ja käsittelemään vastauksia netin välityksellä suoraan omilta työko-neiltaan.

Kysely suoritettiin syyskuun ensimmäisellä viikolla 2009. IRC-Gallerialta ostettiin yhteensä miljoona näyttökertaa kahdelle mainokselle, joissa kehoitettiin vastaamaan maanpuolustus-kyselyyn (kuvat alla). Mainosbannerit suunniteltiin Viestintäosaston oman henkilökunnan toimesta. Niiden esittämisen hinta oli veroinen noin 4000€, joka siis oli koko hankkeen rahallinen kokonaiskustannus (tässä tosin oli huomattava asevelialennus IRC-Gallerian normaaliin hinnastoon).

¹ Viestintäviraston selvitys: http://www.ficora.fi/attachments/suomiry/5lw6sCr9t/Viestintäpalvelut_tutkimus_ikaryhmat.pdf

Kuvat 1. ja 2. IRC-Galleriassa esitetyt mainosbannerit.

Vastaajia kertyi lopulta 715. Mielenkiintoista oli, eli vaikka mainosbannerien näyttökerrat olivat suhteellisen tasalukuiset, leijonalla varustettu banneri keräsi noin kolme kertaa enemmän klikkauksia kuin järvimaisemalla koristettu. Ilmeisesti kuva koettiin provokatiivisemmaksi tai muuten innostavammaksi. Kumpaa tahansa mainosta klikattuaan nuoret siirtyivät suoraan kyselyyn, jonka jokaiseen kysymykseen tuli vastata. Noin 30 prosenttia mainoksia klikanneista nuorista luopui kyselyyn vastaamisesta kesken, joten kysely ei olisi voinut olla ainakaan pitempi.

Ennen varsinaista kyselylomaketta esitettiin kolme taustakysymystä, joka käsittelivät vastaajan ikää ja sukupuolta, sekä oliko vastaaja jo suorittanut siviili- tai varusmiespalveluksen. Sukupuolijakauma oli 29% tyttöjä (208 henkilöä) ja 71% poikia (507). Noin 5% vastaajista oli jo suorittanut asepalveluksen, loput 95% ei ollut. Tarkoituksena oli tavoittaa nimenomaan ne, jotka vielä eivät olleet palvelustaan suorittaneet.

Kysely kohdistettiin IRC-galleriassa 15-19-vuotiaille, jolloin muun ikäiset eivät nähneet mainoksia ollenkaan, eikä maksettuja näyttökertoja näin ollen mennyt hukkaan kyselyn ikähaarukan ulkopuolisille. Vastaajien suurin ikäluokka oli 17-vuotiaat (26%) ja toiseksi suurin 16-vuotiaat (23%). Vastaajien ikäjakauma on esitetty alla olevassa taulukossa.

Vastaajan ikä

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Alle 15	15	2,10%	<div><div></div></div>				
		11	2,17%	<div><div></div></div>				
2.	15	121	16,92%	<div><div></div></div>				
		94	18,54%	<div><div></div></div>				
3.	16	163	22,80%	<div><div></div></div>				
		108	21,30%	<div><div></div></div>				
4.	17	184	25,73%	<div><div></div></div>				
		128	25,25%	<div><div></div></div>				
5.	18	115	16,08%	<div><div></div></div>				
		82	16,17%	<div><div></div></div>				
6.	19	95	13,29%	<div><div></div></div>				
		66	13,02%	<div><div></div></div>				
7.	Yli 19	22	3,08%	<div><div></div></div>				
		18	3,55%	<div><div></div></div>				
Yhteensä		715	100%					
Yhteensä		507	100%					

Taulukko 1. Vastaajien ikäjakauma. Yli 19-vuotiaiden ja alle 15-vuotiaiden ryhmät kyselyssä selittyvät todennäköisesti siten, että nämä henkilöt ovat ilmoittaneet ikänsä väärin IRC-Gallerian profiilissaan (periaatteessa heidän ei olisi pitänyt lainkaan nähdä kyselyn mainoksia).

Yllä olevassa taulukossa samoin kuin kaikissa alla seuraavissa on tyttöjen ja poikien yhteinen vastausten keskiarvo esitetty harmaana palkkina, ja pelkkien poikien sinisellä.

Vastausten analysointi

Itse kysely käsitti 15 kysymystä tai väittämää, joista kaikkiin viimeistä lukuun ottamatta vastattiin ”kyllä” tai ”ei”. Kysymykset pyrittiin laatimaan mahdollisimman yksiselitteisiksi ja vähäistä taustatietoa vaativiksi.

Ensimmäinen väittämä kuului: ”Suomi voi nykymaailmassakin joutua sotaan”, johon vastasi myöntävästi 74,3% nuorista. Tulosta voidaan pitää yllättävänkin korkeana, mutta osaseli-tyksenä voi olla, että sodankuva on muuttunut nuortenkin keskuudessa. Eli nuoret eivät välttämättä miellä sotaa enää vain ”talvisodaksi”, vaan myös uutisista ja viihde-elokuvista tutuiksi matalamman intensiteetin konflikteiksi.

Suomi voi nykymaailmassakin joutua sotaan

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	531	74,27%					
		374	73,77%					
2.	Ei	184	25,73%					
		133	26,23%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 2. Kyselyn ensimmäinen väittämä.

Toinen väittämä oli: ”Olisin valmis tarvittaessa korottamaan armeijan rahoitusta, vaikka se vähentäisi omia rahojani ja hyvinvointiani”. Tässä kohden myönteinen vastaus sai 43,8% kannatuksen, jota sitäkin voidaan kysymyksen huomioiden pitää kohtuullisen korkeana. Silti tämä kysymys sai maanpuolustustahdon kannalta kaikkein kielteisimmän vastauksen, jopa kielteisemmän kuin myöhempi kysymys oman hengen vaarantamisesta maanpuolustuksen hyväksi.

Olisin valmis tarvittaessa korottamaan armeijan rahoitusta, vaikka se vähentäisi omia rahojani ja hyvinvointiani

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	306	42,80%					
		223	43,98%					
2.	Ei	409	57,20%					
		284	56,02%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 3. Kyselyn toinen väittämä.

Kolmas kysymys oli mukaelma MTS:n perinteisestä kysymyksestä, ja kuului: ”Jos Suomeen hyökätään, olisitko valmis puolustamaan maatasi, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?” Myöntävä vastaus keräsi 72,6% kannatuksen, joka on häkellyttävän sama tulos, kuin MTS:n vastaava kysymys vuonna 2008, johon niinkään vastasi myönteisesti 72% ihmisistä.

Jos Suomeen hyökätään, olisitko valmis puolustamaan maatasi, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	519	72,59%	<div><div></div></div>				
		381	75,15%	<div><div></div></div>				
2.	Ei	196	27,41%	<div><div></div></div>				
		126	24,85%	<div><div></div></div>				
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 4. Kyselyn kolmas väittämä.

Neljäs väittämä kuului: ”Suorittaisin asepalveluksen, vaikka se olisi täysin vapaaehtoista”. Myöntävästi vastasi 54,4%, joskin tässä kysymyksessä lienee syytä erotella tyttöjen ja poikien vastaukset. Pojista odotetusti useammat vastasivat myöntävästi, kaikkiaan 61,3%. Kyselyn omittuisin tulos on, että tytöistäkin 38% väitti suorittavansa asepalveluksen. Tätä ei voine tulkita muuten, kuin että kyselyyn vastanneet tytöt ovat keskimääräistä innokkaampia suorittamaan palveluksen. Tosin palvelusiän lähestyessä naisten into laski hieman, sillä 18-vuotiaista enää 30,3% ilmoitti suorittavansa palveluksen.

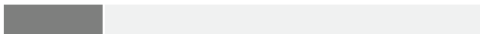
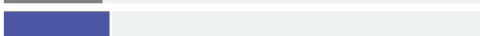
Suorittaisin asepalveluksen, vaikka se olisi täysin vapaaehtoista

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	389	54,41%	<div><div></div></div>				
		311	61,34%	<div><div></div></div>				
2.	Ei	326	45,59%	<div><div></div></div>				
		196	38,66%	<div><div></div></div>				
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 5. Kyselyn neljäs väittämä.

Viides väittämä etsi nuorten identiteettiä suomalaisuuden ja maailmankansalaisuuden väliltä, ja kuului: ”Suomalaisessa elämäntavassa ei ole mitään erikoista, joten sen vaihtuminen johonkin toiseen ei paljoa vaikuttaisi minuun”. Vastausvaihtoehdon ”Kyllä vaikuttaisi” oli valinnut yli 79,2% vastaajista, joten suomalaisuudella selvästikin oli merkitystä vastaajille.

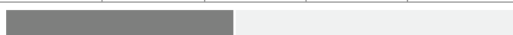
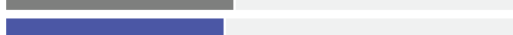

Suomalaisessa elämäntavassa ei ole mitään erikoista, joten sen vaihtuminen johonkin toiseen ei paljoa vaikuttaisi minuun

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä vaikuttaisi	566	79,16%					
		395	77,91%					
2.	Ei vaikuttaisi mitenkään	149	20,84%					
		112	22,09%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 6. Viides väittämä.

Hieman vastaavaa näkökulmaa haettiin myös kuudennessa väittämässä, joka kuului: ”Olisin valmis taistelemaan ihmisoikeuksien ja kansainvälisen rauhan puolesta Suomen ulkopuolellakin”. Myöntävän vastauksen antoi 45,2% vastaajista, mikä sinänsä on kohtuullisen korkea määrä, mutta toisaalta n. 30% matalampi kuin kolmannen väittämässä, jossa kartoitettiin halua puolustaa Suomea. Huomioin arvoista on myös, että Suomea koskettelevassa kysymyksessä poikien myönteisyys oli korkeampi, ihmisoikeuksia käsittelevässä kysymyksessä taas tyttöjen taistelutahto oli jopa poikia korkeammalla.

Olisin valmis taistelemaan ihmisoikeuksien ja kansainvälisen rauhan puolesta Suomen ulkopuolellakin

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	323	45,17%					
		219	43,20%					
2.	Ei	392	54,83%					
		288	56,80%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 7. Kuudes väittämä.

Seitsemäs väittämä oli: ”Suomen itsenäisyys on niin tärkeä asia, että vaarantaisin vaikka henkeni sen puolesta”. Tähänkin henkilökohtaista sitoutumista mittaavaan kysymykseen vastasi 62,2% myöntävästi. Kuten edellä jo todettiin, väittämään vastasi myöntävästi huomattavasti suurempi prosentti, kuin kysymykseen puolustusvoimien määrärahojen nostamisesta oman hyvinvoinnin kustannuksella. Herää kysymys onko viikkoraha nuorille henkeäkin arvokkaampi?

Suomen itsenäisyys on niin tärkeä asia, että vaarantaisin vaikka henkeni sen puolesta

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	445	62,24%	<div><div></div></div>				
		326	64,30%	<div><div></div></div>				
2.	Ei	270	37,76%	<div><div></div></div>				
		181	35,70%	<div><div></div></div>				
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 8. Seitsemäs väittämä.

Kahdeksas väittämä kartoitti, kaipaavatko nuoret tasa-arvoa asepalvelukseen: ”Varusmiespalveluksen pitäisi olla pakollinen myös naisille”. Tämä väittämä sai koko kyselyn selkeimmän tyrmäyksen, vain 15,9% kannatti ajatusta ja 84,1% vastusti. Tasa-arvoa sanan kirjaimellisessa merkityksessä ei siis toivottu.

Varusmiespalveluksen pitäisi olla pakollinen myös naisille

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	114	15,94%	<div><div></div></div>				
		75	14,79%	<div><div></div></div>				
2.	Ei	601	84,06%	<div><div></div></div>				
		432	85,21%	<div><div></div></div>				
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 9. Kahdeksas väittämä.

Yhdeksäs väittämä ehdotti, että: ”Miesten asepalvelus pitäisi muuttua vapaaehtoiseksi”, saaden ehkä yllättäen vain 36,2% kannatuksen. Vastaus on toisaalta linjassa neljännen kysymyksen kanssa, jossa 61% pojista ilmoitti suorittavansa asepalveluksen vapaaehtoisestikin. Ehkäpä ne vastaajat, jotka joka tapauksessa aikovat varusmiespalveluksen suorittaa, toivovat sen olevan pakollista muillekin.

Miesten asepalvelus pitäisi muuttaa vapaaehtoiseksi

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	259	36,22%					
		193	38,07%					
2.	Ei	456	63,78%					
		314	61,93%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 10. Yhdeksäs väittämä.

Kymmenes väittämä kuului: ”Aseellisen varusmiespalveluksen sijaan pitäisi olla mahdollista suorittaa myös aseeton palvelus turvallisuusallalla, kuten pelastuslaitoksessa”. Tämä varusmiespalvelun vaihtoehtoja lisäävä ehdotus sai 65,2% kannatuksen. Ajatus voi jatkossa tulla yhä ajankohtaisemmaksi, kun kaikki periaatteessa halukkaatkaan nuoret eivät heikon kunnon takia fyysisesti enää kykene suorittamaan aseellista palvelusta. Myönteiset vastaukset saattavat myös kieliä ensimmäisen kysymyksen tapaan sodankuvan ja turvallisuuden käsitteen laajenemisesta.

Aseellisen varusmiespalveluksen sijaan pitäisi olla mahdollista suorittaa myös aseeton palvelus turvallisuusallalla, kuten pelastuslaitoksessa

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	466	65,17%					
		303	59,76%					
2.	Ei	249	34,83%					
		204	40,24%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 11. Kymmenes väittämä.

Yhdestoista väittämä oli: ”Seuraan maanpuolustuskeskustelua uutisissa, lehdissä tai netissä”, johon myöntävästi vastasi 42,2% vastaajista. Tämän kysymyksen pohjalta tehtiin myös sellainen vastausten suodatus, jossa katsottiin olivatko puolustusasioita seuraavien mielipiteet jotenkin poikkeavia muusta joukosta. Selkeä lopputulos oli, että asioita seuraavat suhtautuvat kautta linjan muita myönteisemmin Puolustusvoimiin. Joko asiatieto siis lisää myönteisyyttä, tai vaihtoehtoisesti myönteisyys saa hakemaan myös tietoa.

Seuraan maanpuolustuskeskustelua uutisissa, lehdissä tai netissä

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	302	42,24%					
		225	44,38%					
2.	Ei	413	57,76%					
		282	55,62%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 12. Yhdestoista väittämä.

Kahdestoista väittämä kosketteli sotilasmusiikkia, ja kuului lyhyesti: ”Pidän sotilas- ja marssimusiikista”. Myönteisesti vastasi 31,2%, mikä sekin on sinänsä ehkä yllättävän korkea prosentti vastaajien iän huomioiden. Sotilasmusiikki kuuluu sekin Pääesikunnan Viestintäosaston toimialaan.

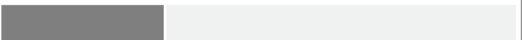
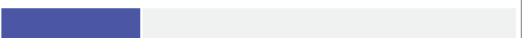

Pidän sotilas- ja marssimusiikista

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	223	31,19%					
		162	31,95%					
2.	Ei	492	68,81%					
		345	68,05%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 13. Kahdestoista väittämä.

Kolmastoista väittämä, ”Jos Suomeen hyökätään, pyrkisin poistumaan maasta”, oli jälleen mukaelma MTS:n klassisesta kysymyksestä. Myöntävästi vastasi yli 31,6% kaikista nuorista – ehkä huolettavan korkea määrä – ja pojista 27%. Käänteisesti siis 68,4% kaikista vastaajista vakuutti pysyvänsä maassa sodankin sattuessa. Korkeampi prosentti siis jäisi kuitenkin vapaaehtoisesti sodan tullen maahan, kuin suorittaisi vapaaehtoisesti varusmiespalveluksen (vrt. kysymys 4).

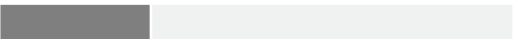
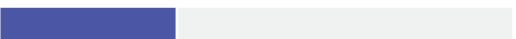

Jos Suomeen hyökätään, pyrkisin poistumaan maasta

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	226	31,61%					
		137	27,02%					
2.	Ei	489	68,39%					
		370	72,98%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 14. Kolmastoista väittämä.

Neljästoista kysymys oli viime vuosien kuuma peruna: ”Pitäisikö Suomen liittyä Natoon”, johon nuorten vastaus oli suhteellisen samanlainen kuin aikuistenkin. Kaikista vastaajista 29,2% kannatti Natoon liittymistä, pojista 34,1%. Kannatus on siis nuortenkin parissa melko alhainen.

Pitäisikö Suomen liittyä Natoon?

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	209	29,23%					
		173	34,12%					
2.	Ei	506	70,77%					
		334	65,88%					
	Yhteensä	715	100%					
	Yhteensä	507	100%					

Taulukko 15. Neljästoista väittämä.

Viidestoista ja viimeinen kysymys oli ainoa monivalintainen: ”Mikä Suomessa sinun mielestäsi on puolustamisen arvoista”. Vastaajat saivat valita 1-3 vaihtoehtoa. Ensimmäisen vaihtoehtoon ”Ei mikään” valitsi vain viitisen prosenttia. Selvästi suosituimmat vaihtoehdot olivat ”Itsenäisyys” (59,7% valitsi) ja ”Suomalainen elämäntapa ja perinteet” (41% valitsi). Vasta seuraavilla sijoilla tulivat materialistisemmat ”Hyvinvointivaltio” (25%) ja ”Korkea elintaso ja palkat” (17,8%). Paljon kannatusta saivat myös ”Luonto” (23,5%), ”Kansalaisoikeudet” (24,3%) ja ”Henkilökohtainen turvallisuus” (23,6%). Vastaukset antaisivat ymmärtää, että nuoret arvostavat hyvin perinteisiä kansallisvaltion ominaispiirteitä.

Mikä Suomessa sinun mielestäni on puolustamisen arvoista?(valitse vähintään 1 ja korkeint kohtaa, jos et pidä mitään puolustamisen arvoisena, valitse ensimmäinen kohta)

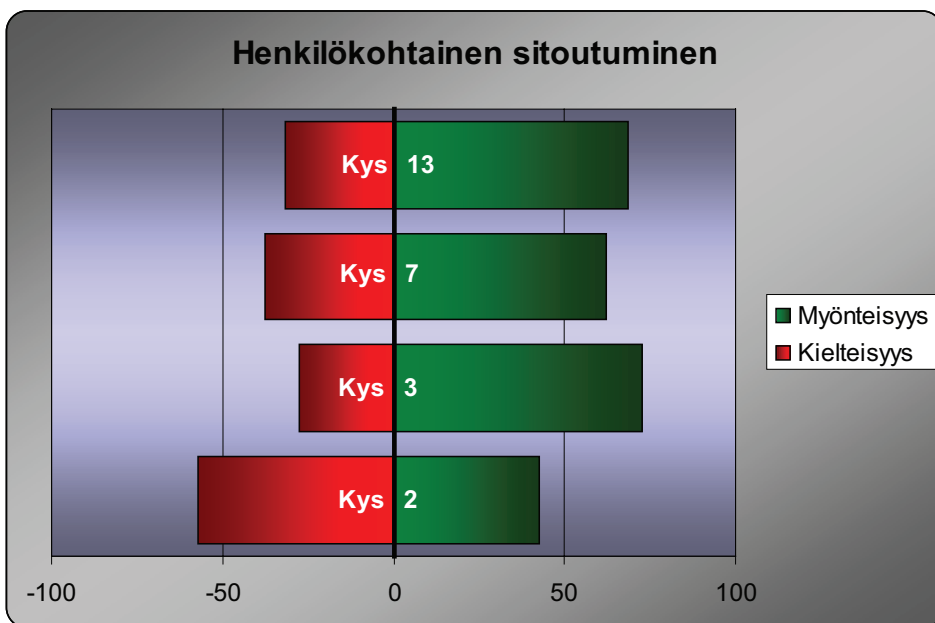
	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Ei mikään	35 30	4,90% 5,92%					
2.	Itsenäisyys	427 302	59,72% 59,57%					
3.	Hyvinvointivaltio	179 121	25,03% 23,87%					
4.	Kansalaisoikeudet	174 106	24,34% 20,91%					
5.	Lippu	105 85	14,69% 16,77%					
6.	Korkea elintaso ja palkat	127 97	17,76% 19,13%					
7.	Kansallislaulu	37 27	5,17% 5,33%					
8.	Kulttuuri	124 71	17,34% 14,00%					
9.	Kristinusko	34 26	4,76% 5,13%					
10.	Luonto	168 111	23,50% 21,89%					
11.	Henkilökohtainen turvallisuus	169 112	23,64% 22,09%					
12.	Suomalainen elämäntapa ja perinteet	293 213	40,98% 42,01%					
13.	Jokin muu, mikä	38 32	5,31% 6,31%					
	Yhteensä							
	Yhteensä							

Taulukko 16. Viidestoista kysymys.

Tulosten yhteenveto

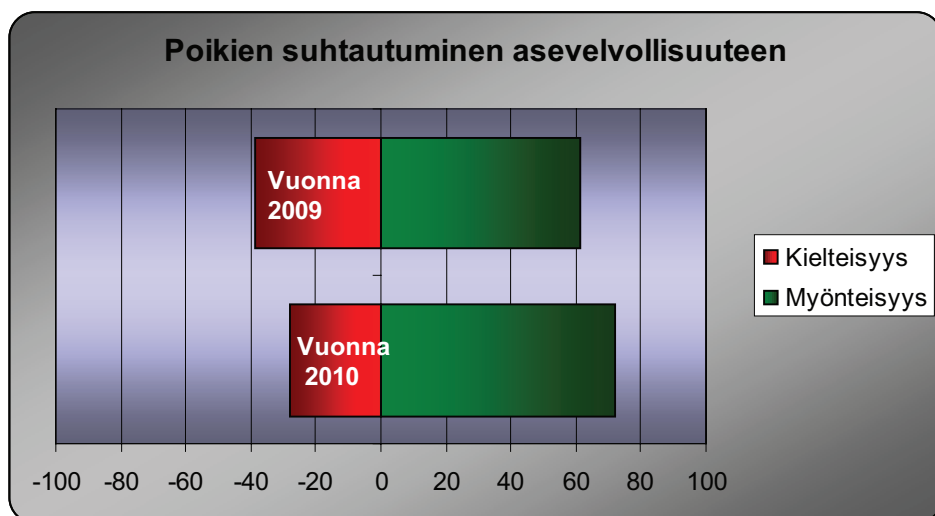
Jotta tulokset voitaisiin esittää mahdollisimman tiiviisti ja nopeasti, kehitettiin yksinkertainen visuaalinen mittari, josta erottuu selkeästi ennen kaikkea myönteisten ja kielteisten asenteiden suhde. Tarkoituksena on siis yhdellä silmäyksellä kyetä esittämään, mikä on nuorten maanpuolustustahto.

Ensimmäiseen taulukkoon on asetettu kaikki kysymykset, jotka mittasivat nuorten henkilökohtaista sitoutumista. Kuten nähdään, vihreä (myönteinen) puoli painottuu kaikissa kysymyksissä paitsi väittämässä 2, joka käsitteli Puolustusvoimien määrärahojen lisäämistä nuorten omien rahojen kustannuksella.

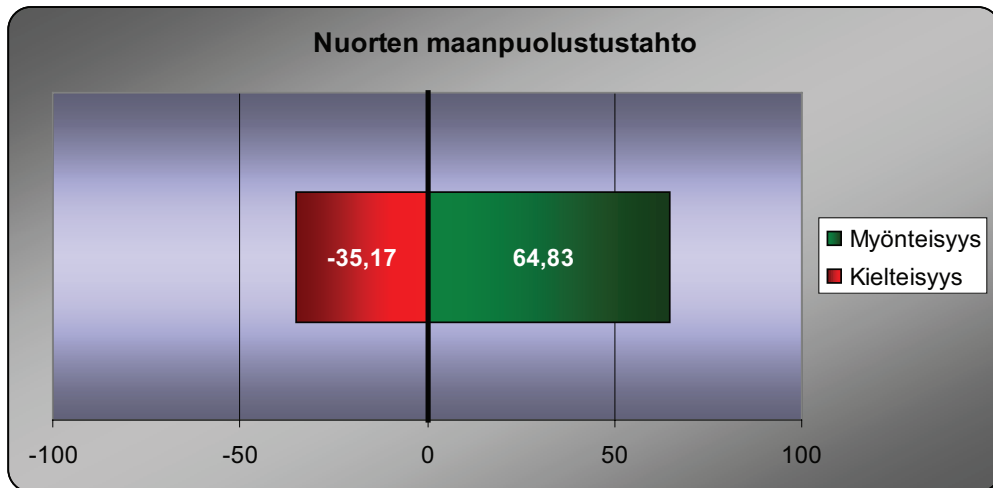
Taulukko 17. Henkilökohtaisen sitoutumisen mittari.

Seuraavassa taulukossa on kahden asevelvollisuutta koskelleen kysymyksen tulokset asetettu poikien osalta samaan taulukkoon. Myönteisyys on vahva, noin kaksi kolmasosaa vastaajista.

Taulukko 18. Poikien suhtautuminen asevelvollisuuteen.

Kolmanteen taulukkoon on koottu yhteenveto, jossa kaikki maanpuolustustahtoa kartoittaneet kysymykset on laskettu samaan vertailuun. Tähän sisältyy soveltuvin osin siis koko kyselyn tulokset, eli nuorten maanpuolustustahto. Vastausten lopputulos, eli nuorison maanpuolustustahto kaikkiaan oli 64,83%:sti myönteinen.

Taulukko 19. Nuorten (15-19v) maanpuolustustahto.

Kyselyn luotettavuus

Tutkimustulosten yleistettävyyttä ja kyselyn mahdollista uusimista ajatellen oli oleellista pohtia myös nettikyselyiden pätevyyttä ja luotettavuutta. Tämän selvittämiseksi otettiin yhteyttä ulkopuolisiin asiantuntijoihin, joiden antamien lausuntojen pohjalta seuraavat arviot on koostettu².

Keskeisiä ongelmia valitussa metodissa on kaksi:

- Voidaanko IRC-gallerian, tai minkään muunkaan vastaavan palvelun, käyttäjäkuntaa pitää sellaisena kehikkona, että se edustaa 15-19 -vuotiasta nuorisoa
- Tuottaako käytetty itsevalikoiva otanta edustavan näytteen kehikosta

Ensimmäinen ongelma on todennäköisesti tässä tapauksessa lievempi, IRC-Gallerian ollessa pohjoismaiden suosituin nuorison käyttämä palvelu, jonka käyttäjäkunta levittyy varsin kattavasti yli Suomen. Voitaneen sanoa IRC-gallerian olleen suhteellisen hyvä peilikuva suomalaisesta nuorisosta, eikä ainakaan parempaa yksittäistä sivustoa kyselyn teettämiselle tuolloin ollut.

Sen sijaan jälkimmäinen kohta on pulmallisempi. Kun vastaaminen nettipalvelussa riippuu täysin henkilökohtaisesta kiinnostuksesta, jäävät tutkimuksen ulkopuolelle helposti ne, joilla kiinnostusta ei juuri ole, mutta jotka oletettavasti suhtautuvat toisin kuin kiinnostuneet. Ilmiötä kutsutaan valikoitumisharhaksi. Jotta voitaisiin puhua ”yleisestä mielipiteestä”, täytyisi asiasta kiinnostumattomienkin käsityksen olla mukana vastauksissa. Tässä mielessä tulokset eivät siis ole erityisen luotettavasti yleistettävissä.

² Kommentteja antoivat Tilastokeskuksen kehittämisspäälliköt Vesa Kuusela (Haastattelu- ja tutkimuspalvelut) ja Kari Dreft (Tilastollinen tutkimus ja menetelmät), sekä Risto Sinkko.

Nettikyselystä on asiantuntijoiden mukaan vaikea saada sen luotettavampaa, kuin esimerkiksi sanomalehtien kotisivuilla esiintyvät päivän kysymykset, eikä ole olemassa menetelmää, jolla asia voitaisiin korjata muuttamatta koko kyselymetodia. Oikeastaan ainoa keino parantaa tulosten luotettavuutta on otannalla tehtävä tutkimus. Tämä voidaan toteuttaa netissäkin postikyselyn tapaan, mikäli on käytettävissä hyvin valikoitu otos, jolle kysely voidaan lähettää sähköpostitse, ja jonka vastaamista (ja vastaamatta jättämistä) voidaan seurata. Tällaista otosta meillä ei kuitenkaan ollut eikä ole käytettävissämme, ja otosten poimiminen nettikyselyihin on ylipäänsä siinä määrin hankalaa, ettei nettikyselyitä yleensä käytetä koko väestöä koskevissa kyselytutkimuksissa, vaan lähinnä rajatuimissa tapauksissa, kuten koulujen opiskelijoiden tai jonkin ammattikunnan edustajien mielipidekartoituksissa.

Kaikissa tutkimuksissa, joissa edellytetään suurta luotettavuutta, käytetään edelleen joko puhelin- tai käyntihaastatteluja. Näitä varten luodaan tarkat kiintiöt henkilötyypeistä, jotka halutaan tavoittaa suunnitellussa suhteessa.

Nämä puutteet huomioiden voidaan toisaalta todeta, ettei vuonna 2009 tehtyä kokeellista kyselyä olisi siis voitu suorittaa juuri sen paremminkaan, kuin se tehtiin. Pyrimme ennaltaehkäisemään vastaajien valikoitumista muun muassa kahden eriaiheisen mainosbannerin käytöllä ja pidimme kyselyn lyhyenä, että muutkin kuin innokkaimmat vaivautuisivat vastaamaan.

Saatujen vastausten suhteen epäilyksiä kyselyn luotettavuudesta herätti ennen kaikkea naisten ilmoittama palvelusinto, joka ei ole missään suhteessa siihen todelliseen osuuteen naisista, jotka suorittavat palveluksen³. Toisaalta muita kohtuuttoman korkeita tuloksia ei ollut, ja esimerkiksi Naton kannatus tuntui varsin uskottavalta muihin tutkimuksiin nähden. Samoin käyttämämme MTS:n kysymykset näyttivät saavan hyvinkin tutun suuntaiset vastaukset. Vaikeuksia kyselyn luotettavuuden arvioimiselle aiheutti sekin, että kartoitimme pääosin niin uutta tietoa, ettei vertailukohtia juuri ole – sitä hankittiin seuraavana vuonna kun uusimme tutkimuksen puhelinkyselynä.

³ Erityisen mielenkiintoista on, että seuraavana vuonna tämä yllättävä tulos toistui myös puhelinkyselyssä, kuten seuraavasta artikkelista ilmenee.

NUORISON MAANPUOLUSTUSTAHTO 2010

SAMPO TERHO

Pääesikunnan Viestintäosasto teki vuonna 2010 edellisvuoden tapaan kyselytutkimuksen, joka kartoitti kutsuntaikäisten nuorten maanpuolustustahtoa. Tavoitteena oli jälleen selvittää erityisesti nuorten henkilökohtaista sitoutumista maanpuolustukseen. Toisin kuin vuonna 2009, jolloin kysely tehtiin kokeellisesti internetissä, tänä vuonna turvauduttiin perinteiseen puhelinkyselyyn, jonka suoritti Taloustutkimus Oy.

Uuden tutkimuksen tarkoitus oli paitsi tietenkin selvittää nuorison maanpuolustustahdon kehitystä, myös tuottaa vertailukelpoista tietoa edellisvuoden nettikyselyn rinnalle, jonka luotettavuuden arvioinnille ei ollut aiempaa vertailupohjaa. Puhelinkysely suoritettiin kesäkuun alkupuoliskolla, viikoilla 23 ja 24. Kyselyn hinta oli 4600€ + alv., eli kustannus oli vain joitakin satoja suurempi, kuin edellisvuoden nettikyselyssä.

Kyselyn otos oli 530 henkilöä, joista 255 naista ja 275 miestä. Ikäjakauma oli edellisvuoden tapaan 15-19-vuotiaat, eli kysely suunnattiin henkilöille, jotka pääosin eivät vielä olleet suorittaneet varusmiespalvelusta. Taustakysymyksissä kysyttiin tällä kertaa myös vastaajien asuinpaikkaa maakunnan tarkkuudella, jotka sitten raportoinnissa yhdistettiin laajemmiksi kokonaisuuksiksi Uusimaa (140 vastaajaa), Länsi-Suomi (228), Itä-Suomi (97), Pohjois-Suomi (58). Lopuksi kysyttiin vastaajien mahdollista opiskelua, joissa vaihtoehtoina olivat lukio (196 vastaajaa), ammattikoulu (143), muu (64), ei opiskele (125).

Kyselyn virhemarginaali oli Taloustutkimuksen mukaan 4%.

Vastausten analyysi

Kysely oli sisällöltään sama kuin edellisvuonna ja käsitti siis 15 kysymystä tai väittämää, joista kaikkiin viimeistä lukuun ottamatta vastattiin ”kyllä” tai ”ei”. Nuorille ei tarjottu mahdollisuutta vastata ”En osaa sanoa”, mutta siitä huolimatta keskimäärin 4,4% vastaajista päätyi vastaamaan kussakin kysymyksessä näin, joskin kysymyksessä Nato-jäsenyydestä peräti 12% ei osannut sanoa kantaansa.

Ensimmäinen väittämä kuului: ”Suomi voi nyky maailmassakin joutua sotaan”, johon vastasi myöntävästi 62% nuorista, kieltävästi 35% ja 3% ei osannut sanoa (jatkossa eos). Sodan mahdollisuuteen uskoivat ammattikoululaiset (66%) hieman enemmän kuin lukiolaiset (60%) ja pohjoissuomalaiset (69%) selvästi enemmän kuin uusimaalaiset (56%). Tyttöjen ja poikien käsityksillä ei sen sijaan ollut lainkaan eroa.

Toinen väittämä oli: ”Olin valmis tarvittaessa korottamaan puolustusvoimien rahoitusta, vaikka se vähentäisi omia rahojani ja hyvinvointiani”. Myönteisesti vastasi 52% nuorista, 43% sanoi ”ei” ja 5% ”eos”. Ammattikoululaiset (55%) suhtautuivat väitteeseen jälleen hieman myönteisemmin kuin lukiolaiset (50%), pohjoissuomalaiset (60%) selvästi myönteisemmin kuin uusimaalaiset (49%). Tyttöjen ja poikien välillä ei tässäkään kysymyksessä ollut

eroa.

Kolmas väittämä oli mukaelma MTS:n perinteisestä kysymyksestä, ja kuului: ”Jos Suomeen hyökätään, olisin valmis puolustamaan maatani, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta”. Myöntävä vastaus keräsi peräti 80% kannatuksen, kielteisesti vastasi 17% ja ”eos” sanoi 3% vastaajista. Tässä kysymyksessä maanpuolustustahto oli huomattavasti korkeampaa pojilla (89%) kuin tytöillä (70%), jos kohta tyttöjenkin myönteisyyttä voidaan pitää korkeana. Ammattikoululaiset (89%) olivat myönteisempiä kuin lukiolaiset (79%). Erot asuinpaikan perusteella sen sijaan olivat pieniä, korkein ero oli tällä kertaa Länsi-Suomen (81%) ja Itä-Suomen (75%) välillä.

Neljäs väittämä kuului: ”Suorittaisin asepalveluksen, vaikka se olisi täysin vapaaehtoista”. Myöntävästi vastasi 54% kaikista vastaajista, kieltävästi 42% ja eos 4%. Myönteisyyden ero ammattikoululaisten (69%) ja lukiolaisten (42%) välillä oli poikkeuksellisen suuri. Pohjois-suomalaiset (64%) olivat jälleen myönteisempiä kuin uusmaalaiset (52%). Erityisen yllättävää oli, kuinka korkea prosentti tytöistäkin (33%) väitti suorittavansa palveluksen vapaaehtoisesti, mitä ihmeteltiin myös viime vuoden kyselyssä – kyselytulosten ja todellisuuden räikeälle erolle on tältä osin vaikea keksiä selkeää selitystä, mutta mahdollisesti tytöt kokevat kysymyksen koskevan lähinnä poikia. Poikien halu suorittaa asepalvelus vaikka vapaaehtoisesti oli suorastaan esimerkillinen (74%). Maanpuolustushalunsa ilmaisseitten poikien määrä vastaa myös kohtuullisen tarkkaan sitä todellista määrää, joka suorittaa ikäluokasta varusmiespalveluksen.

Viides väittämä kartoitti nuorten identiteettiä suomalaisuuden ja maailmankansalaisuuden väliltä, ja kuului: ”Suomalaisessa elämäntavassa ei ole mitään erikoista, joten sen vaihtuminen johonkin toiseen ei paljoa vaikuttaisi minuun”. Väitteen allekirjoitti 28% nuorista, kielsi 66% ja 7% vastasi eos. Tällä kertaa ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä ei ollut merkittävää mielipide-eroa, ja hajaannus asuinpaikankin perusteella oli melko vähäistä.

Vastaavaa näkökulmaa haettiin myös kuudennessa väittämässä: ”Olin valmis taistelemaan ihmisoikeuksien ja kansainvälisen rauhan puolesta Suomen ulkopuolellakin”. Myöntävän vastauksen antoi 59% vastaajista, kielteisen 37% ja eos vastasi 4%. Selkein poikkeama esiintyi tyttöjen (65%) ja poikien (53%) myönteisyyden välillä. Poikkeuksellisesti lukiolaiset (65%) olivat tässä kohden ammattikoululaisia (57%) innokkaampia, samoin uusmaalaiset (66%) pohjois-suomalaisia (57%), joten taistelunhaluisten nuorten painottuminen oli kautta linjan päinvastainen kuin yleensä. Kokonaisuutena halukkuus taistelemiseen Suomen ulkopuolella oli 21% matalampi kuin kysymyksessä kolme kartoitettu halu Suomen puolustamiseen. Toki jos tätä kysymystä muutettaisiin yksityiskohtaisemmaksi, niin operaatiokohdaisia eroja osallistumishalukkuudessa varmaankin erottuisi selvästi.

Seitsemäs väittämä oli: ”Suomen itsenäisyys on niin tärkeä asia, että vaarantaisin vaikka henkeni sen puolesta”. Myönteisesti vastasi 63%, kielteisesti 32% ja eos 5%. Erityisen huomattava ero oli poikien (76%) ja tyttöjen (50%) ilmoittaman valmiuden välillä, samoin melko suuri oli ammattikoululaisten (70%) ja lukiolaisten (59%) ero. Maantieteellisesti merkittävin jakaantuminen ilmeni länsisuomalaisten (68%) ja itäsuomalaisten (59%) välillä. Tänäkin vuonna tähän kysymykseen vastasi myönteisesti suurempi prosentti, kuin kysymykseen kaksi, jossa tiedusteltiin määrärahojen nostoa – viikkoraha on siis kaiketi edelleen kallisarvoisempi kuin henki.

Kahdeksas väittämä kartoitti, kaipaavatko nuoret tasa-arvoa asepalvelukseen: ”Varusmiespalveluksen pitäisi olla pakollinen myös naisille”. Edellisvuoden tapaan ehdotus sai täystyrmäyksen, vain 15% kannatti ajatusta, 82% vastusti ja 2% eos. Pohjoissuomalaiset (21%) kannattivat ajatusta kuitenkin selvästi uusmaalaisia (11%) enemmän. Perinteiset sukupuoli-roolit tuntuvat tältä osin elävän hyvin vahvoina.

Yhdeksäs väittämä esitti, että: ”Miesten asepalvelus pitäisi muuttaa vapaaehtoiseksi”. Kaikkiaan 30% nuorista ilmoitti kannattavansa ajatusta, kun taas 66% vastusti ja 3% eos. Asevelvollisuus on siis yhä varsin vahvasti kannatettua myös nuorten parissa, jotka pian joutuvat itse sitä suorittamaan. Lukiolaiset kannattivat vapaaehtoisuutta hieman enemmän (30%) kuin ammattikoululaiset (22%), kokonaan opiskeluelämän ulkopuoliset nuoret kuitenkin selkeästi eniten (40%). Uusimaalaiset (36%) olivat myönteisempiä vapaaehtoisuudelle kuin pohjoissuomalaiset (22%).

Kymmenes väittämä kuului: ”Aseellisen varusmiespalveluksen sijaan pitäisi olla mahdollista suorittaa myös aseeton palvelus turvallisuusalalla, kuten pelastuslaitoksessa”. Ehdotus sai 79% kannatuksen, vastustusta kertyi 17% ja 4% vastasi eos. Jälleen lukiolaiset (85%) ja uusimaalaiset (86%) olivat myönteisempiä valinnanvapaudelle kuin ammattikoululaiset (75%) ja pohjoissuomalaiset (74%). Aivan erityisesti väittämää kannattivat tytöt (89%), mutta myös pojat (69%). Ajatukselle oltiin siis myönteisiä kautta linjan, mikä ei tietysti ole yllättävää, sillä vaihtoehtojahan kaivataan nykyään aina.

Yhdestoista väittämä oli: ”Seuraan maanpuolustuskeskustelua uutisissa, lehdissä tai netissä”, johon vastasi myöntävästi 48% nuorista, kieltävästi 51% ja eos 2% (sadan prosentin rajan ylitykset selittyvät numeroiden pyöristyksillä). Erot sukupuolen, opiskelun tai asuinpaikan perusteella olivat kohtuullisen pieniä.

Kahdestoista väittämä kosketti PE:n Viestintäosaston toimialaan kuuluvaa sotilasmusiikkia, ja kuului lyhyesti: ”Pidän sotilas- ja marssimusiikista”. Myönteisesti vastasi 21%, kielteisesti 76% ja eos 3%. Pohjoisen nuoret (29%) pitivät sotilasmusiikista eniten, mutta minkään ryhmän keskuudessa musiikkia ei voida pitää erityisen suosittuna, mikä voi ehkä juontua kapea-alaisesta käsityksestä sotilasmusiikista.

Kolmastoista väittämä, ”Jos Suomeen hyökätään, pyrkisin poistumaan maasta”, oli jälleen mukaelma MTS:n klassisesta kysymyksestä. Myöntävästi vastasi 28% nuorista, kieltävästi 67% ja 5% eos. Erityisen huomattavaa on, että pojilla (15%) ja tytöillä (43%) halu maasta poistumiseen oli aivan eri tasoilla. Samoin ammattikoululaiset (22%) ja pohjoissuomalaiset (21%) olivat haluttomampia poistumaan maasta kuin lukiolaiset (33%) ja uusimaalaiset (34%). Huomattavan korkea oli myös jossain muualla kuin ammattikoulussa tai lukioissa opiskelevien halu maasta poistumiseen (42%). Se, että melkein puolet Suomen nuorista naisista haluaisi konfliktin syttyessä mahdollisesti poistua maasta, oli koko kyselyn ainoa hälyttävän tuntuinen signaali. Mahdollisesti tytöt kokevat, ettei heillä ole mitään tehtävissä yhteisen asian eteen, jolloin tällaiseen käsitykseen olisi syytä puuttua vahvasti.

Neljästoista kysymys oli viime vuosina usein toistettu: ”Pitäisikö Suomen liittyä Natoon”. Kaikista vastaajista vain 20% kannatti Natoon liittymistä, 69% vastusti ja peräti 12% vastasi eos. Poikien kannatus (29%) oli huomattavasti suurempaa kuin tyttöjen (9%). Opiskelul-

la ei ollut suurta vaikutusta mielipiteisiin. Sen sijaan uusimaalaiset (27%) olivat selkeästi myönteisempiä kuin pohjoissuomalaiset (9%) ja itäsuomalaiset (24%) puolestaan myönteisempiä kuin länsisuomalaiset (15%).

Viidettätoista eli viimeistä kysymystä täytyi muokata puhelinkyselyä varten hieman uudelleen. Viime vuonna kysymys kuului: ”Mikä Suomessa sinun mielestäsi on puolustamisen arvoista”, jonka jälkeen alla olevasta valikosta painettiin vähintään yhtä tai korkeintaan kolmea vaihtoehtoa. Kysymystä ei puhelimitse voitu toteuttaa monivalintaisena, joten se muotoiltiin uudelleen ”Miten tärkeänä pidätte seuraavien asioiden puolustamista?”. Vastaajien tuli sitten arvioida viime vuonnakin tarjottuja vaihtoehtoja kutakin erikseen akselilla ”Erittäin tärkeänä”, ”Melko tärkeänä”, ”En lainkaan tärkeänä”.

Alla on lueteltu kaikki annetut vaihtoehdot suuruusjärjestyksessä sen perusteella, miten paljon vaihtoehtoihin vastattiin ”Erittäin tärkeänä”.

Henkilökohtainen turvallisuus 88%
 Kansalaisoikeudet 80%
 Hyvinvointivaltio 77%
 Itsenäisyys 76%
 Luonto 67%
 Suomalainen elämäntapa ja perinteet 54%
 Korkea elintaso ja palkat 53%
 Kulttuuri 48%
 Lippu 42%
 Kansallislaulu 31%
 Kristinuskko 18%

Huomattavaa on, että myös vähemmän ”Erittäin tärkeänä” -vastauksia saaneet ehdotukset saivat paljon ”Melko tärkeänä” -vastauksia, ja ”En lainkaan tärkeänä” keräsi yli 5% vastauksista vain kansallislaulun (21%), lipun (12%) ja kristinuskon (36%) kohdalla. Toisin sanoen, kaikissa kohdissa selkeä enemmistö vastaajista piti mainitun asian puolustamista joko erittäin- tai vähintäänkin melko tärkeänä.

Tytöt pitivät poikia tärkeämpänä kohtia hyvinvointivaltio, kansalaisoikeudet, kulttuuri, kristinuskko, luonto, ja henkilökohtainen turvallisuus. Vastaavasti pojat arvostivat tyttöjä enemmän kohtia itsenäisyys, lippu, korkea elintaso ja palkat, kansallislaulu, sekä suomalainen elämäntapa ja perinteet. Vastaukset juontunevat tyttöjen perinteisesti pehmeämmistä ja poikien kovemmista arvoista.

Kokonaisuutena kysymyksestä käy selkeästi ilmi, että maanpuolustustahto on korkeampaa maallisten ja melko konkreettisten, kuin aatteellisten tai ihanteellisten arvojen suhteen.

Yhteenvedo ja vertailu viime vuoden nettikyselyyn

Kyselyn perusteella nuorison maanpuolustustahto on ehkä yllättävänkin korkealla tasolla, kuten alla olevista mittareistakin ilmenee. Kyselyssä näkyy johdonmukaisena piirteenä, että

perinteisessä mielessä maanpuolustustahtoisempia ovat pojat kuin tytöt, ammattikoululaiset kuin lukiolaiset, ja pohjoissuomalaiset kuin uusimaalaiset. Lukiolaisten ja tyttöjen mielipiteet seuraavat monessa kohdassa toisiaan, mikä selittyy osittain sillä, että lukio-opiskelijoista 57% on tyttöjä. Vastaavasti ammattikoululaisista 53% on poikia.

Miten tulokset sitten rinnastuvat viime vuoden nettikyselyyn? Vertailua sekoittaa hieman tänä vuonna ”En osaa sanoa” -vastanneet – vaikkei tätä vastausmahdollisuutta siis tarjottu – kun taas viime vuonna nettikyselyssä tätä vastausta ei voinut antaa. Alla on rinnakkain taulukoituina esitetty viime vuoden ja tämän vuoden kyselyn tulokset.

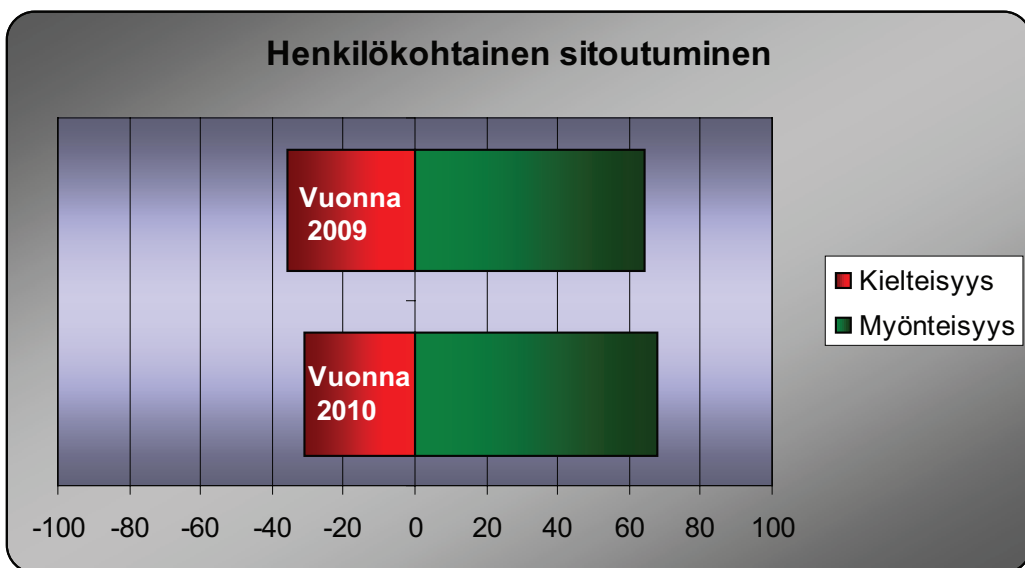
Kysymys/väittämä	2009 nettikysely kyllä/ei	2010 puhelinkysely kyllä/ei/eos
1. Suomi voi nyky maailmassakin joutua sotaan	74%/26%	62%/35%/3%
2. Olisin valmis tarvittaessa korottamaan puolustusvoimien rahoitusta, vaikka se vähentäisi omia rahojani ja hyvinvointiani	43%/57%	52%/43%/5%
3. Jos Suomeen hyökätään, olisin valmis puolustamaan maatani, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta	73%/27%	80%/17%/3%
4. Suorittaisin asepalveluksen, vaikka se olisi täysin vapaaehtoista	54%/46%	54%/42%/4
5. Suomalaisessa elämäntavassa ei ole mitään erikoista, joten sen vaihtuminen johonkin toiseen ei paljoa vaikuttaisi minuun	21%/79%	28%/66%/7%
6. Olisin valmis taistelemaan ihmisoikeuksien ja kansainvälisen rauhan puolesta Suomen ulkopuolellakin	45%/55%	59%/37%/4%
7. Suomen itsenäisyys on niin tärkeä asia, että vaarantaisin vaikka henkeni sen puolesta	62%/38%	63%/32%/5%
8. Varusmiespalveluksen pitäisi olla pakollinen myös naisille	16%/84%	15%/82%/2%
9. Miesten asepalvelus pitäisi muuttaa vapaaehtoiseksi	36%/64%	30%/66%/3%
10. Aseellisen varusmiespalveluksen sijaan pitäisi olla mahdollista suorittaa myös aseeton palvelus turvallisuusalalla, kuten pelastuslaitoksessa	65%/35%	79%/17%/4%
11. Seuraan maanpuolustuskeskustelua uutisissa, lehdissä tai netissä	42%/58%	48%/51%/2%
12. Pidän sotilas- ja marssimusiikista	31%/69%	21%/76%/3%
13. Jos Suomeen hyökätään, pyrkisin poistumaan maasta	32%/68%	28%/67%/5%
14. Pitäisikö Suomen liittyä Natoon	29%/71%	20%/69%/12%
15. Mikä Suomessa on puolustamisen arvoista (tähän listattu kolme eniten kannatettua asiaa)	Itsenäisyys, suomalainen elämäntapa ja perinteet, hyvinvointivaltio	Henkilökohtainen turvallisuus, kansalaisoikeudet, hyvinvointivaltio

Taulukko 1. Vuoden 2009 ja 2010 vastausten vertailu.

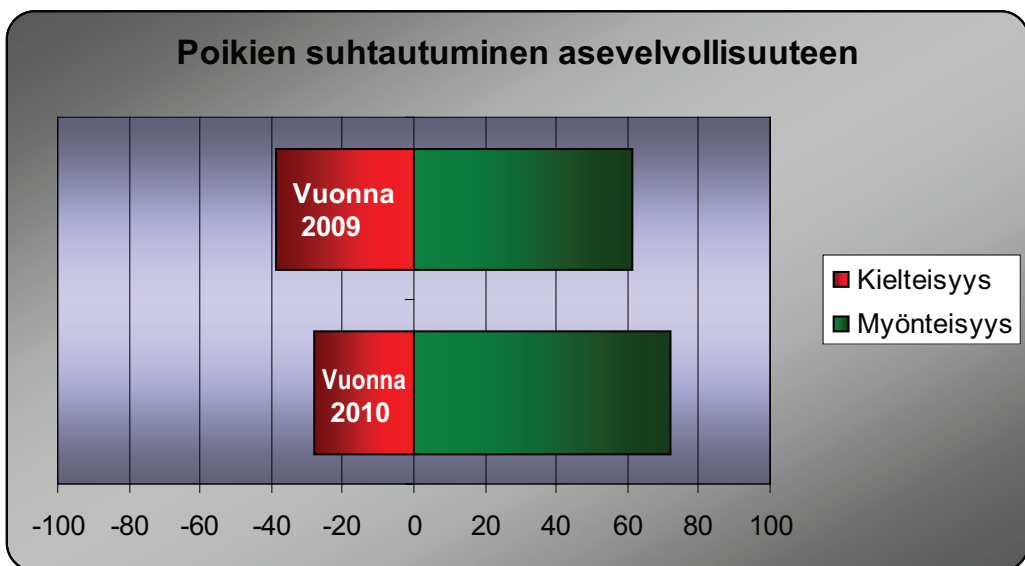
Hajontaa viime vuoden ja tämän vuoden vastausten välillä on jonkin verran, kaikkiaan viidessä eri kysymyksessä sitä on ”kyllä” -vastausten osalta yli 10%. Huomattavaa on kuitenkin se, etteivät erot ole johdonmukaisesti puolustusvoimien puolesta tai vastaan. Mikään ei siis viittaa siihen, että viime vuoden nettikyselyyn olisi hakeutunut erityisen maanpuolustusin- toinen osa nuorisoa. Esimerkiksi väittämään 11, eli ”Seuraan maanpuolustuskeskustelua uu-

tisissa, lehdissä tai netissä”, oli tänä vuonna vastannut myöntävästi suurempi prosentti kuin viime vuoden vastaajista. Samoin viime vuoden kyselyn suurin erikoisuus, että tytöistä 38% väitti suorittavansa asepalveluksen, sai tänä vuonna jatkoa, kun 33% tytöistä väitti tekevänsä näin, vaikka todellinen prosentti on vain murto-osa tästä.

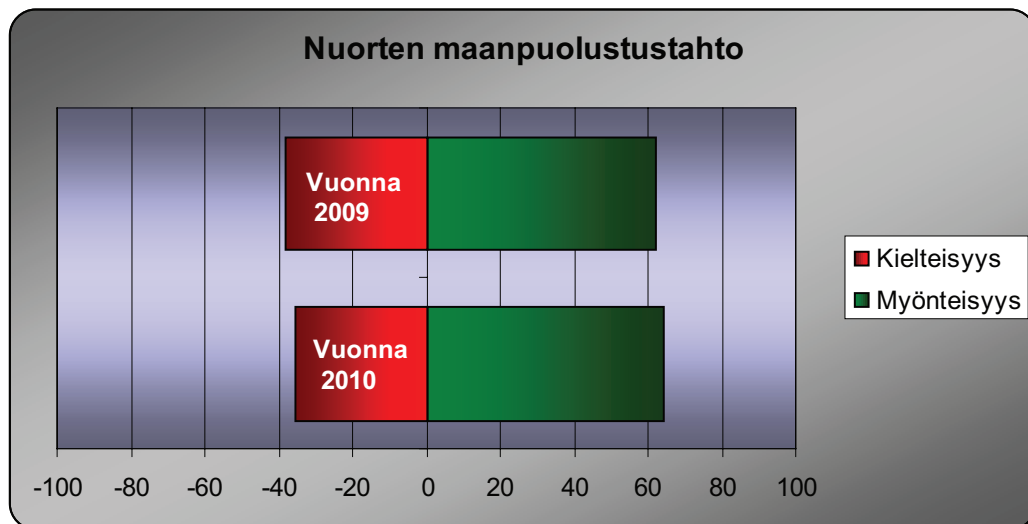
Jos siis vertailemme puhelinkyselyssä ilmennyttä maanpuolustustahtoa nettikyselyn tuloksiin, näemme viime vuonna laaditun mittarin avulla seuraavaa muutosta:

Taulukko 2. Henkilökohtainen sitoutuminen. Sitoutumista kartoittavissa kysymyksissä (2,3,7,13) nuoret olivat nelisen prosenttia viime vuotta myönteisempiä.

Taulukko 3. Poikien suhtautuminen asevelvollisuuteen. Poikien suhtautuminen asevelvollisuuteen (kysymykset 4 ja 9) oli jopa noin 10% myönteisempää, kuin viime vuoden nettikyselyssä.

Taulukko 4. Nuorten maanpuolustustahto. Taulukossa on esitetty vastaajien maan-puolustustahto kokonaisuutena, eli kaikki soveltuvat kysymykset (1,2,3,4,5,7,9,10,13) yhdessä kuviossa. Tämäkin vertailu tuotti tänä vuonna pari prosenttia myönteisemmän tuloksen, kuin vuonna 2009.

Sekä viime vuoden että tämän vuoden kyselyjen perusteella nuorison maanpuolustustahto näyttäisi kaikkiaan siis olevan hyvällä tasolla, ja jopa lievästi nousussa.

Jatko

Saavatko 2009 ja 2010 tehdyt kyselytutkimukset jatkoa ja jos saavat, tulisiko ne suorittaa netissä vai puhelimitse tilaustutkimuksina? Molemmissa vaihtoehtoissa on etunsa.

Nettitutkimuksessa tavoitimme hieman suuremman otannan (715 vastaajaa) kuin puhelimitse (530), minkä lisäksi puhelinvastauksista 4,4% meni kannaltamme hukkaan, nuorten vastatessa ”En osaa sanoa”. Nettikyselyn tuloksia on myös helpompi ja nopeampi omatoimisesti käsitellä ja suodattaa, kun vastauksia ryhdytään analysoimaan.

Itse kyselyn tekeminen sen sijaan ei kestä puhelimitse mainittavasti pitempään kuin netissä. Sekä 2009 että 2010 myös kustannukset olivat suurin piirtein samat.

Puhelinkyselyn etu on luotettavuus. Asiantuntijat pitävät valikoidulle otannalle tehtyä puhelinkyselyä luotettavimpana kyselytutkimuksen muotona. Tätä korostivat voimakkaasti viime vuoden raporttiin haastatellut Tilastokeskuksen henkilöt, samoin kuin esimerkiksi HS:n Vieraskynässä 2.3.2010 esiintyneet saman laitoksen asiantuntijat, jotka sanoivat suorastaan toivovansa, ettei nettikyselyjen pohjalta tehdä mitään merkittäviä päätöksiä.

Toisaalta mikään vuoden 2009 ja 2010 tulosten vertailussa ei viitannut siihen, että viime vuonna netistä tavoitettu otos olisi ollut suhteettomasti painottunut suuntaan tai toiseen. Vastoin ennakko-odotuksia, saimme puhelinkyselyn kautta jopa omalta kannaltamme

myönteisempiä vastauksia. Onko ehkä syytä epäillä, että vastaaminen puhelimesta elävän ihmisen kysymyksiin saisi nuoret nettikaavakkeen täyttämistä enemmän miettimään, mitä heidän ehkä yhteiskunnan normien mukaan tulisi vastata?

Yhteenvetona voisikin todeta, että jatkossa voidaan periaatteessa käyttää kumpaa tahansa tutkimustapaa. Jos tavoitteena on ennen kaikkea vastausten muutoksen ja maanpuolustustahdon kehityssuunnan mittaaminen, ovat molemmat metodit käyttökelpoisia. Jos taas halutaan tutkimustietoa, jota esitellä julkisuudessa, on syytä yhä keskittyä puhelinkyselyjen tilaamiseen.

YHTEENVETO

– NÄKÖKULMA MAANPUOLUSTUSTAHTOON

SAMPO TERHO

Mistä olemme puhumassa

Keskustelu maanpuolustustahdosta on hankalaa. Mitä maanpuolustustahto oikeastaan on ja tarkoittaa – tai mitä sen puoleen edes pelkkä maanpuolustus? Sodankuvan laajentuessa ja yhteiskunnan moniarvoistuessa maanpuolustuksen ja maanpuolustustahdon käsitteet tuntuvat käyvän alati yhä monitahoisemmiksi ja vaikeammin rajattaviksi. Ovatko esimerkiksi paljon näkyvyyttä saavat kansainväliset operaatiot maanpuolustusta, ja onko halukkuus osallistua niihin osoitus maanpuolustustahdosta? Onko virka-apu maanpuolustusta, ja jos on, eivätkö sitten apua saavat viranomaisetkin ole keskeinen osa maanpuolustusta, vaikkeivät olekaan osa Puolustusvoimia?

Jokaisella reserviläisellä ja kansalaisella on oma käsityksensä siitä, mitä kaikkea maanpuolustus tarkkaan ottaen voi nykyään sisältää, ja mitä on hyvä tai korkea maanpuolustustahto. Maanpuolustustahtoon on siis yhtä paljon näkökulmia kuin on ihmisiäkin, eikä yhtä ”oikeaa” määritelmää käytännössä voida kehittää tai määrätä. Voimme parhaimmillaankin lähinnä yrittää luetella, millaisia elementtejä maanpuolustustahtoon tavalla tai toisella vaikuttaa, tai mistä se koostuu. Maanpuolustustahdon ylevämpiä ainesosia ovat esimerkiksi isänmaallisuus, yhteisöllisyys, vastuu, kunnia ja uskollisuus. Toisaalta maanpuolustustahtoa on historiassa lukemattomia kertoja ylläpidetty myös negatiivisilla tunteilla, kuten pelolla ja vihalla – Suomessa mm. ryssävihalla.

Nämä maanpuolustustahdon perusaineokset lienevät viime kädessä aina melko lailla samat, vaikka saavatkin eri aikoina erilaisia muotoja. Vastaavasti myös maanpuolustustahtoa näkertävät uhkakuvat ovat melko ajattomia¹. Kuitenkin yksilöllä erilaisten maanpuolustustahdon vaikuttimien kirjo on hyvin eri lailla painottunut, ja siksi meidän jokaisen mielessä maanpuolustustahto maalautuu hieman eri sävyin. Kuten sanottu, maanpuolustustahto on pitkälti näkökulma; onhan jokaisella melkeinpä väistämättä oma näkemyksensä siitä, mitä hänen kotimaassaan ja omassa elämässään on puolustamisen arvoista, ja mikä on oikea tapa sitä puolustaa.

Miten vaikuttaa

Maanpuolustustahdon edellä mainittuihin ainesosiin on totta kai mahdollista vaikuttaa lukemattomin eri tavoin, mutta miten tehdä se ohjatusti? Maanpuolustustahdon elementteihin pystyvät vaikuttamaan monet yhteiskunnalliset instituutiot, joita jo Henkisen

¹ Jo 1960-luvun alussa Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunta esimerkiksi listasi maanpuolustustahdon uhkakuviksi Puolustusvoimien säilymisen yhteiskunnan yleisen kehityksen tasalla, kansalaisten ja heidän arvomaailmansa yksilöllistymisen, ja kansainvälistymisen sekä siitä johtuvan kansallistunteen heikkenemisen – siis luettelon jo istuu hyvin tähänkin päivään.

Maanpuolustuksen Suunnittelukunta aikanaan listasi: koulut ja muut koulutuslaitokset, elinkeinoelämä, kulttuurielämä, kirkko, puolueet, urheiluseurat, kansalaisjärjestöt ja julkinen sana. Jo 1960-luvulla voitiin siis todeta olevan erittäin vaikeaa hallita maanpuolustustahtoon liittyvää keskustelua, ja kun itsenäinen julkinen sana ja internet sen yhtenä muotona ovat nykyään vain lisänneet keskustelun elävyyttä, on Puolustusvoimilta(kin) lopullisesti mennyt mahdollisuus millään tasolla kontrolloida itseään koskevia julki tulevia mielipiteitä ja ajatuksia. Ainoa mitä voidaan tehdä, on tuoda esiin myös oma sanoma mahdollisimman näkyvästi ja uskottavasti, eri kanavia hyödyntäen. Tämän laaja-alaisen operaation suunnittelu ja toteutus myös maanpuolustustahdon osalta olisi hyvin tärkeää.

Vielä yhteiskunnallisia instituutioitakin suurempia vaikuttajia maanpuolustustahtoon ovat tietysti ihmisen oma perhe, sosiaalinen ympäristö ja henkilökohtaiset vakaumukset ja ajatukset. Tietysti myös yleinen tyytyväisyys elämäänsä ja ympäröivään yhteiskuntaan vaikuttaa. Materiaalinen vauraus yhdistettynä ideologiseen yksilöllisyyteen (sekä yleistyvään uran luomiseen ulkomailla jne.) voi johtaa trendiin, jossa raskas maanpuolustustyö saatetaan kokea omaan elämään liittymättömäksi vaivaksi. Vastaavasti aivan yhteiskunnan pohjalle syrjäytyneillä ihmisillä ei heilläkään välttämättä ole paljoa kiinnostusta maanpuolustukseen, kuten ei mihinkään muuhunkaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Maanpuolustustahdon luja perusta on siinä, että yksilö kokee ainakin jotain hänelle itselleen puolustamisen arvoista olevan yhä olemassa, ja se jokin on niin tärkeää, että hän haluaa henkilökohtaisestikin taistella sen puolesta. Tässä suhteessa suomalainen maanpuolustustahto onkin edelleen voimissaan, kuten mm. tässä artikkelikokoelmassa julkaistuista nuorisotutkimuksista aiemmin näimme.

Viime kädessä maanpuolustustahto liittyy myös koko valtion ideaan ja ihmisten kiinnittymiseen siihen. Tarvitaanko sellaista itsenäistä valtiota kuin Suomi, tai valtioita ylipäänsä, ja mitä hyötyä niistä on minulle? Keitä valtioon kuuluu ja onko henkensä vaarantaminen heidän tai valtion puolesta mielekästä?

Täysin yksilökeskeisestä lähtökohdasta henkensä vaarantaminen ei ole missään tilanteessa järkevää, koska oman ihmeellisen minän mahdollinen katoaminen maailmasta on suurin kuviteltavissa oleva onnettomuus. Siinä mielessä maanpuolustustahto on kuolemanyhteydessä myös yhteisöllisyyteen ja isänmaahan/valtioon tuon yhteisön edustajana. Yhteisöllisyyden ja yhteisvastuun edistäminen on siis maanpuolustustahdonkin edellytysten ylläpittoa.

Edelleen vaikka valtion olemassaolosta nähtäisiinkin olevan hyötyä, tarvitsee maanpuolustustahto myös realistisen uhan, jotta sen olemassaolo vaikuttaisi mielekkäältä. Suomella tällainen geopoliittisista syistä on paljon ilmeisemmin olemassa kuin useimmilla Euroopan mailla, mutta myös meillä uhkakuvana on alkanut monien mielissä haalistua, koska yksittäisen ihmisen näkökulmasta useamman vuosikymmenen kestänyt rauha on jo käytännössä ”ikui-nen”. Tämä käsitys on omiaan rapauttamaan maanpuolustustahdon aseellista näkökulmaa, ja samalla Puolustusvoimien legitimizeettiiä tuon aseellisen voimatarpeen täyttäjänä. Puolustusvoimat on toki yrittänyt puolustaa legitimizeettiiään myös muilla keinoin, olemalla kansainvälinen rauhanturvaaja, virka-avun antaja, Suomen suurin kuntokoulu jne., mutta mikään ei varsinaisesti voi korvata ydinsanoman puuttumista, jos se katoaa. Uhkakuvien ylläpitäminen ei ehkä ole muodikasta, mutta se on maanpuolustustahdon kannalta tarpeellista. Tämän ei tietenkään nykytilanteessakaan tarvitse tarkoittaa minkäänlaista liioittelevaa pelottelua, vaan täysin realististen skenaarioiden esittely riittää, ja on myös ehdottoman tärkeää etenkin varusmiesten suhteen.

Kenties ihanteellisin tilanne olisi, että pystyttäisiin herättämään aito ja laaja-alainen kansalaiskeskustelu maanpuolustustahdosta, jossa PV johtoaan myöten olisi aktiivisena osallistujana, mutta ei päällepäsmärinä. Tätä vaikeuttaa se, ettei hallinnonalallamme ole läpinäkyvyyttä suunnittelussa, eivätkä ihmiset siten pääse todenteolla osallistumaan asioitamme koskettelevaan keskusteluun. Ne tarinat, joilla maanpuolustustahtoa tulevaisuudessa ylläpidetään, eivät kuitenkaan voi pohjautua mihinkään muuhun, kuin itse kansalaisten mielipiteisiin ja kokemuksiin.

Hengen mittaaminen

Maanpuolustustahto on siis näkökulma, joka koostuu eri elementeistä, joihin voidaan ainakin teoriassa vaikuttaa. Mutta miten tuo vaikutus voidaan todentaa, eli miten maanpuolustustahtoa voidaan mitata? Kyseessä kun on positivistisen tieteilijän painajainen, hengen todentaminen.

Ensin pitää tunnistaa ja eritellä oma näkökulmansa maanpuolustustahtoon. Väitän, että Puolustusvoimien näkökulmasta hyvä maanpuolustustahto tarkoittaa lopulta ennen kaikkea korkeaa asevelvollisuuden suoritusprosenttia, ja kansalaisten myönteisyyttä Puolustusvoimien määrärahatarpeille. Nämä ovat oikeastaan lohdullisenkin selkeitä ja konkreettisia asioita. Meidän täytyy vain hyväksyä oma (Puolustusvoimien kannalta oleelliseksi) rajattu näkökulmamme maanpuolustustahdoksi, niin keskustelu maanpuolustustahdon olemuksesta saataisiin riittävään lopputulokseen. Voimme heti tunnustaa, ettei oma näkökulmamme ole koko totuus, mutta se on se osa totuutta, joka meitä kiinnostaa. Asevelvollisuuden suoritusprosentti ja puolustusbudjetti ovat myös helposti mitattavia: pelkkää tahtoa tai henkeä ei voi mitata, mutta niiden ilmenemismuotoja voi.

Kun mittaamme henkeä konkreettisten tekojen ja tosiasioiden kautta, voimme muodostaa myös selkeitä numeraalisia tavoitteita, joiden saavuttamiseksi puolestaan voidaan esittää keinoja, ja joiden mahdollinen saavuttaminen pystytään helposti osoittamaan toteen. Jos tavoitteemme on vaikkapa, että tietty prosentti miesten ikäluokasta suorittaa asevelvollisuuden, on tavoite melko lailla selkeämpi kuin vain toteamus, että haluamme ylläpitää ”korkeaa maanpuolustustahtoa” (vaikka asia periaatteessa on sama).

Maanpuolustustahto on siis todellisia tekoja, valmiutta niin oman ajan kuin rahan uhraamiseen sotilaallisen maanpuolustuksen hyväksi – meidän näkökulmastamme.

Maanpuolustuskorkeakoulu
Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
PL 7
00861 Helsinki

Puh. 0299 800
www.mpkk.fi

ISSN: 1798-0402
ISBN: 978-951-25-2139-5
PDF: 978-951-25-2140-1